

PORTRETY BOTANIKÓW POLSKICH • PORTRAITS OF POLISH BOTANISTS

Irena MAZARAKI (1912–1995) – botaniczka-florystka, nauczycielka szkół średnich, kierownik Działu Przyrody Muzeum w Chrzanowie, zasłużona w organizacji i działalności tegoż Muzeum, działaczka Ligi Ochrony Przyrody, współpracownik Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej Krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk.

Przed domem rodzinnym przy ul. Słowackiego w Chrzanowie, lata 50/60 XX w.; zdjęcie o wym. 79 × 50 mm, br. inf. o fotografie, właściciel: Muzeum w Chrzanowie im. Ireny i Mieczysława Mazarakich (sygn. MCh-Fot 1714).

Opracował: Piotr KÖHLER

Mieczysław MAZARAKI (1913–2003) – botanik-florysta, nauczyciel szkół średnich, organizator, a następnie dyrektor Muzeum w Chrzanowie, wieloletni radny miejski Chrzanowa, działacz ochrony przyrody, współpracownik Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej Krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk.

Portret Mieczysława Mazarakiego, mal.: Zdzisław Czech, 1978 r., olej na płótnie, wym. 67 × 56 cm; obraz ze zbiorów Muzeum w Chrzanowie im. Ireny i Mieczysława Mazarakich (sygn. MCh-S/2964).

Opracował: Piotr KÖHLER

ROZSTANIA • OBITUARIES

DOC. DR HAB. ALINA HEJNOWICZ
– IN MEMORIAM

Assistant Professor Alina Hejnowicz
– In memoriam

Ryc. 1. Doc. dr hab. Alina Hejnowicz – rok 2006 (fot. M. Guzicka).

Fig. 1. Professor Alina Hejnowicz – 2006 (phot. M. Guzicka).

Dnia 29 października 2010 roku, po długiej chorobie zmarła śp. doc. dr hab. Alina Hejnowicz, emerytowany pracownik naukowy Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, znakomita znawczyni anatomii drzew.

Doc. Alina Hejnowicz, z domu Ostaszewska, urodziła się 6 sierpnia 1926 roku w Głębokiem, na północnej Wileńszczyźnie (obecnie miasto to leży na Białorusi). Należała do pokolenia Kresowian, którzy przeżyli prawdziwą gehennę kolejnych okupacji: najpierw sowieckiej w latach 1939–1941, potem niemieckiej w latach 1941–1945 i znów sowieckiej, zakończonej ekspatriacją.

Naukę w szkole średniej rozpoczęła w 1938 roku. Po wybuchu wojny i zagarnięciu Wileńszczyzny przez wojska sowieckie, została wraz z matką i rodzeństwem wysiedlona w 1942 roku do Podbrodzia (obecnie na Litwie), gdzie pracowała fizycznie w fabryce marmolady. Przerwaną edukację gimnazjalną uzupełniała na tajnych kompletach. Jej ojciec, aresztowany przez Rosjan podczas ich wycofywania się w 1941 roku, zaginął bez wieści.

W lipcu 1945 roku wraz z rodziną wyjechała z Wileńszczyzny i osiedliła się w Sopocie. Otrzymała pracę w Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego, a równocześnie podjęła naukę w liceum ogólnokształcącym.

Po uzyskaniu matury w 1946 roku podjęła studia na Uniwersytecie Toruńskim na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym. Po roku przeniosła się na Wydział Przyrodniczy Uniwersytetu Wrocławskiego. Jeszcze w trakcie studiów, w 1949 roku, została zatrudniona w charakterze zastępcy asystenta w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin, kierowanym przez prof. Henryka Teleżyńskiego, gdzie pracowała nad metodologią badań struktury merystemów wierzchołkowych korzeni. W czerwcu 1952 roku uzyskała stopień magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy magisterskiej pt. „Budowa wierzchołka korzenia u *Allium fistulosum*”, wykonanej pod opieką prof. H. Teleżyńskiego, którego zawsze uważała za swojego mistrza. W zakładzie Profesora pracowała jako starszy asystent do końca lipca 1955 roku. W czasie swojej pracy na Uniwersytecie Wrocławskim dwukrotnie została wyróżniona nagrodą rektorską za osiągnięcia naukowe.

Z bardzo dobrą opinią prof. H. Teleżyńskiego trafiła od 1 sierpnia 1955 roku do ówczesnego Zakładu Dendrologii i Pomologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, gdzie stworzyła od podstaw jedyną wówczas w Polsce pracownię zajmującą się kompleksowo zagadnieniami z zakresu anatomii rozwojowej drewna. W tym okresie zajmowała się badaniami zmienności elementów strukturalnych drewna, w szczególności zmiennością długości włókien i członów naczyń oraz zależnością między długością tych elementów

Ryc. 2. Grupa studentów – asystentów w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego (przełom lat 40. i 50. XX w.). Pierwsza z lewej – Alina Ostaszewska (później Hejnowicz), w środku siedzi prof. Henryk Teleżyński, pierwszy z prawej u góry – Zygmunt Hejnowicz (fot. archiwum).

Fig. 2. Students and assistants of the Department of Plant Anatomy and Cytology of Wrocław University on the turn of the forties of the 20 century. First row from the left: first – Alina Ostaszewska (married Hejnowicz), fourth – prof. Henryk Teleżyński. Second row from the right – Zygmunt Hejnowicz (phot. archive).

a wiekiem względnym kambium. Prowadziła także badania sezonowej zmienności struktury wierzchołka pędu u gatunków z rodziny *Cupressaceae*, co pozwoliło wyjaśnić naturę form *variegata*. Ponadto zajmowała się intensywnie problematyką zmienności mikroskopowej struktury drewna niektórych gatunków drzewiastych, stosując opracowaną przez siebie metodę maceracji tkanek, która pozwalała prawie całkowicie uniknąć ich uszkodzenia. W następnych latach doc. Alina Hejnowicz uczestniczyła w badaniach nad udziałem regulatorów wzrostu w tworzeniu elementów drewna sosny zwyczajnej, a także zajęła się zagadnieniami morfogenezy tkanek merystatycznych drzew, głównie merystatu wierzchołkowego pędów.

W roku 1964 uzyskała stopień doktora nauk przyrodniczych na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie rozprawy pt. „Badania anatomiczne

nad drewnem modrzewia polskiego”, której promotorem był prof. H. Teleżyński. W rozprawie zawarła wyniki swych badań nad zmiennością 32 cech drewna pnia i korzenia *Larix polonica*. Dla każdej z cech ustaliła charakter zmienności w trzech podstawowych kierunkach: wzdłuż promienia (od osi organu na zewnątrz, analizując kolejne pierścienie roczne), wzdłuż pnia lub korzenia (w obrębie tego samego pierścienia rocznego) oraz wewnątrz pierścienia, analizując różnice między drewnem wczesnym i późnym. Opracowana metoda analizy wewnątrzsobniczej zmienności cech strukturalnych drewna (metoda kartograficzna), pozwoliła na opisanie kierunku zmian poszczególnych cech i przewidywanie charakteru zmienności danej cechy w drzewie w następnych latach jego życia.

Oprócz zastosowania zaawansowanych metod statystycznych do analizy wyników, doc.

Alina Hejnowicz opracowała także specjalną, negatywową metodę mikrofotografii. Badania te pozwoliły wyróżnić cechy stałe drewna, o kluczowym znaczeniu diagnostycznym, a ich efektem było uzyskanie obrazu struktury drewna będącej funkcją odległości od rdzenia, odległości od podstawy pnia i korzenia oraz sezonowej zmiany warunków zewnętrznych.

Z dniem 1 października 1965 roku została zatrudniona na stanowisku adiunkta w ówczesnym Zakładzie Dendrologii i Arboretum Kórnickim PAN, najpierw na okres trzyletni, a następnie – od 1 października 1968 roku na czas nieokreślony, pełniąc obowiązki kierownika Pracowni Anatomii i Cytologii. Po reorganizacji struktury Zakładu Dendrologii i Arboretum PAN w roku 1971 pracownia ta weszła w skład Pracowni Fizjologicznej, a później Zakładu Fizjologii, kierowanego przez prof. dr. hab. Mirosława Tomaszewskiego.

Po doktoracie kontynuowała badania anatomo-

miczne nad drewnem różnych gatunków drzew (świerka, daglezi, sosny, limby, metasekwoi, topoli i robinii). Jednym z najbardziej znanych osiągnięć naukowych doc. Aliny Hejnowicz z tego okresu stała się opracowana przez nią oryginalna metoda rozróżniania drewna modrzewia i świerka, która okazała się niezwykle przydatną w archeologii i paleobotanice.

W latach 70. XX wieku podjęła badania nad rozwojem i strukturą merystemów wierzchołkowych pędów sosny zwyczajnej oraz nad wpływem regulatorów wzrostu z grupy gibberelin na aktywność mitotyczną komórek merystatycznych. Wyniki tych badań rzuciły nowe światło na mechanizmy działania gibberelin w procesie morfogenezy komórek merystatycznych pędów drzew i przyniosły ich Autorce międzynarodowe uznanie.

Na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. „Budowa i rozwój wegetatywnych pąków sosny zwyczajnej”, dnia 19 grudnia 1983, roku Rada

Ryc. 3. Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego w Białowieży – rok 1974. Pierwsza z prawej – Alina Hejnowicz, obok niej – Hanna Strauss (fot. archiwum).

Fig. 3. Meeting of the Polish Botanical Society in Białowieża – 1974. Sitting from the right: Alina Hejnowicz, Hanna Strauss (phot. archive).

Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu nadała dr Alinie Hejnowicz stopień doktora habilitowanego nauk przyrodniczych w zakresie botaniki.

Po dwóch latach, w dniu 1 stycznia 1986 roku, dr hab. Alina Hejnowicz została powołana na stanowisko docenta i przeszła wraz z kierowaną przez siebie Pracownią do Zakładu Genetyki Drzew, kierowanego przez prof. dr. hab. Macieja Giertycha. Pozostawała w tym Zakładzie nie tylko do przejścia na emeryturę w 1992 roku, ale i przez następne 6 lat, do końca 1998 roku, w wymiarze 1/4 etatu. Od 1996 roku przekazywała swą wiedzę i bogate doświadczenie następczyni dr Marzennie Guzickiej, wprowadzając ją w tajniki anatomii, cytologii i histologii roślin drzewiastych.

Długa jest lista osób i instytucji krajowych i zagranicznych, które zwracały się do doc. A. Hejnowicz z prośbą o konsultacje i ekspertyzy w zakresie anatomii, cytologii i histologii drzew leśnych. Uczestniczyła w wielu krajowych i zagranicznych zjazdach i kongresach botanicznych, była także zapraszana do wygłoszenia wykładów w kraju i za granicą. Nie wszystkie te zaproszenia mogły zostać zrealizowane, a ówczesna sytuacja geopolityczna ograniczyła je do wyjazdów do byłej NRD i byłego ZSRR (szczególnie intensywne kontakty naukowe utrzymywała z Instytutem Botaniki im. Komarowa w Petersburgu

– wówczas Leningradzie). Nie będąc już etatowym pracownikiem, nie odmawiała konsultacji i porady fachowej zarówno kolegom z Instytutu Dendrologii, jak i innych placówek naukowych. Swą głęboką i wszechstronną wiedzę wykorzystywała także znakomicie opracowując rozdziały dotyczące anatomii, kariologii i embriologii drzew dla większości tomów serii wydawniczej Instytutu Dendrologii PAN „Nasze drzewa leśne”.

Doc. Alina Hejnowicz była członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz Polskiego Czerwonego Krzyża. Za swoje osiągnięcia naukowe została odznaczona Medalem X-lecia PRL (1955), Złotym Krzyżem Zasługi (1975) oraz Medalem 30-lecia PAN.

Całe życie czuła się kresowianką. Utracone Kresy, a szczególnie ukochane rodzinne Głębokie, zawsze były Jej „krajem szczęśliwą”. Była silną osobowością o zdecydowanych poglądach, osobą głęboko wierzącą, dzielnie znoszącą trudy życia. Zostawiła po sobie piękną pamięć człowieka dobrego i szlachetnego, zawsze chętnego do udzielenia życzliwej rady oraz wszechstronnej i konkretnej pomocy wszystkim, którzy Ją o to prosili.

Swym dobrym życiem i pracą naukową doc. dr hab. Alina Hejnowicz na trwale wpisała się w historię Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku i polskiej botaniki.

Władysław CHAŁUPKA,
Marzenna GUZICKA

LISTA PUBLIKACJI

- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1956. Badania anatomiczne nad drewnem topoli. *Arboretum Kórnickie* 2: 195–218.
- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1957. Natura niektórych form *variegatae* w rodzinie *Cupressaceae*. *Acta Soc. Bot. Poloniae* 26(2): 647–655.
- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1958. Variations of length of vessel members and fibres in the trunk of *Populus tremula* L. *Acta Soc. Bot. Poloniae* 27(1): 131–218.
- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1959. Variation of length of

Ryc. 4. Alina Hejnowicz w swoim laboratorium – rok 1979 (fot. K. Jakusz).

Fig. 4. Professor Alina Hejnowicz in her lab – 1979 (phot. K. Jakusz).

- vessel members and fibres in the trunk of *Robinia pseudo-acacia*. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **28**(3): 453–460.
- HEJNOWICZ A. 1964. Badania anatomiczne drewna modrzewia polskiego (*Larix polonica* Racib.). *Arboretum Kórnickie* **9**: 97–174.
- HEJNOWICZ A. 1967. Próba odróżnienia drewna modrzewia i świerka na podstawie ich mikroskopowej struktury. W: S. BIAŁOBOK (red.), Materiały Konferencji poświęconej badaniom nad świerkiem pospolitym w Polsce. Zakład Dendrologii i Arboretum Kórnickie PAN, Kórnik, s. 105–108.
- HEJNOWICZ A. 1967. Sprawozdanie z II Węgierskiego Sympozjum z Anatomii Roślin. *Kosmos A* **16**(2): 234–236.
- HEJNOWICZ A. 1968. A comparative study on the anatomical characters of wood of *Picea abies* Karst. and of *Larix polonica* Racib. *Arboretum Kórnickie* **13**: 156–165.
- HEJNOWICZ A. 1969. Badania nad zmiennością cech anatomicznych drewna *Picea abies* (L.) Karst. *Arboretum Kórnickie* **14**: 89–132.
- HEJNOWICZ A., TOMASZEWSKI M. 1969. Growth regulators and wood formation in *Pinus sylvestris*. *Physiologia Plantarum* **22**: 984–992.
- HEJNOWICZ A. 1970. Anatomia, cytologia i embriologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Sosna zwyczajna – *Pinus sylvestris* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 1. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 124–151.
- HEJNOWICZ A. 1970. Badania anatomiczne nad zrastaniem się szczepów limby (*Pinus cembra* L.) i szczepów modrzewia europejskiego (*Larix decidua* Mill.). *Arboretum Kórnickie* **15**: 165–196.
- HEJNOWICZ A., TOMASZEWSKI M. 1970. Regulatory uczestniczące w procesie wytwarzania drewna u sosny zwyczajnej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Biologia* **13**(23): 31.
- HEJNOWICZ A. 1971. Anatomia, cytologia i embriologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Limba – *Pinus cembra* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 2. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 69–76.
- HEJNOWICZ A. 1971. Anatomical studies on the wood of *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco. *Arboretum Kórnickie* **16**: 169–197.
- HEJNOWICZ A. 1973. Anatomia, embriologia i kariologia topoli. W: S. BIAŁOBOK (red.), Topole – *Populus* L., Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 12. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 145–183.
- HEJNOWICZ A. 1973. Anatomical studies on the development of *Metasequoia glyptostroboides* Hu et Cheng wood. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **42**: 473–491.
- HEJNOWICZ A. 1975. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Cis pospolity – *Taxus baccata* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 3. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 39–65.
- HEJNOWICZ A. 1975. Anatomy, cytology, and embryology. W: S. BIAŁOBOK (ed.), Scots pine – *Pinus sylvestris* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 1. Translated from Polish for the U. S. Department of Agriculture and the National Science Foundation, Washington, D.C. by the Foreign Scientific Publications Department of the National Center for Scientific, Technical and Economic Information, Warsaw, Poland, s. 114–136.
- HEJNOWICZ A. 1977. Anatomia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Świerk pospolity – *Picea abies* (L.) Karst. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 5. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 97–130.
- HEJNOWICZ A. 1978. Anatomy, embryology, and karyology. W: S. BIAŁOBOK (ed.), The Yew – *Taxus baccata* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 3. Translated from Polish for the U. S. Department of Agriculture and the National Science Foundation, Washington, D.C. by the Foreign Scientific Publications Department of the National Center for Scientific, Technical and Economic Information, Warsaw, Poland, s. 33–54.
- HEJNOWICZ A. 1979. Tannin vacuoles and starch in the development of Scots pine (*Pinus sylvestris*) vegetative buds. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **48**(2): 195–203.
- HEJNOWICZ A. 1980. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Olsze – *Alnus* Mill. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 8. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 73–97.
- HEJNOWICZ A. 1986. Anatomia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Modrzewie – *Larix* Mill. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 6. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 109–137.
- HEJNOWICZ A. 1986. Skrobia w rozwoju megagametofitu i embriogenezie sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris* L.). W: Streszczenia referatów III Konferencji Embriologów Roślin, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 18.
- HEJNOWICZ A. 1987. Changes in the development of apical meristem of *Pinus sylvestris* in response to gibberellins application. *Forest Ecology Management* **19**: 99–106.
- HEJNOWICZ A. 1988. Seasonal changes in the development of the shoot apex of *Picea abies* Karst. W: Abstracts of 2nd Symposium on Botany Integrated Ecology in Defense of the Nature, La Habana, Cuba, 14–17 June 1988, s. E 17–1983.
- HEJNOWICZ A. 1990. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Buk – *Fagus sylvatica* L.

Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 10. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 75–96.

HEJNOWICZ A. 1990. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Dzikie drzewa owocowe – czereśnia ptasia *Cerasus avium* (L.) Moench, jabłoń płonka *Malus sylvestris* (L.) Miller, grusza dzika *Pyrus communis* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 18. Agencja Arkadia, Poznań, s. 97–143.

HEJNOWICZ A. 1990. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Wierzby – *Salix alba* L., *Salix fragilis* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 13. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 35–59.

HEJNOWICZ A. 1991. Kambium i wtórny ksylem. Kora wtórna. W: S. BIAŁOBOK (red.), Lipy – *Tilia cordata* Mill., *Tilia platyphyllos* Scop. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 15. Wydawnictwo Arkadia, Poznań, s. 67–72.

HEJNOWICZ A. 1993. Anatomia i embriologia W: S. BIAŁOBOK, A., BORATYŃSKI, W. BUGAŁA (red.), Biologia sosny zwyczajnej. Sorus, Poznań – Kórnik, s. 71–87 + tablice.

HEJNOWICZ A. 1993. Anatomia i embriologia. W: W. BUGAŁA (red.), Grab zwyczajny – *Carpinus betulus* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 9. Sorus, Poznań – Kórnik, s. 51–59.

HEJNOWICZ A. 1995. Anatomia i embriologia. W: W. BUGAŁA (red.), Jesion wyniosły – *Fraxinus excelsior* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 17. Sorus, Poznań – Kórnik, s. 55–65.

HEJNOWICZ A., OBARSKA E. 1995. Structure and development of vegetative buds, from the lower crown of *Picea abies*. *Annals of Forest Science* 52: 433–447.

HEJNOWICZ A. 1998. Anatomia, embriologia i kariologia. W: A. BORATYŃSKI, W. BUGAŁA (red.), Biologia świerka pospolitego. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 91–104.

HEJNOWICZ A. 1999. Anatomia, embriologia i kariologia. W: W. BUGAŁA (red.), Klony – *Acer campestre* L., *Acer platanoides* L., *Acer pseudoplatanus* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 16. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 75–93.

GUZICKA M., HEJNOWICZ A. 2006. Anatomia i embriologia. W: W. BUGAŁA (red.), Dęby – *Quercus* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 11. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań – Kórnik, s. 147–164.

HEJNOWICZ A. 2007. Anatomy, embryology, and karyology. Bud structure and shoot development. W: M. G. TJOELKER, A. BORATYŃSKI, W. BUGAŁA (eds.), Biology and ecology of Norway Spruce. Forestry Sciences, 78. Springer, Dordrecht, s. 49–70.

**WSPOMNIENIE O PROFESORZE
STANISŁAWIE LISOWSKIM – WYBITNYM
GEOBOTANIKU I TAKSONOMIE,
SZCZEGÓLNIIE ZASŁUŻONYM
W POZNANIU SZATY ROŚLINNEJ
TROPIKÓW AFRYKI (1924–2002)**

**Obituary for Professor Stanisław Lisowski
– eminency geobotanist and taxonomist,
particularly meritorious for plant cover
of tropical Africa (1924–2002)**

Stanisław Lisowski urodził się 11 lutego 1924 roku w Wilnie. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Rakowie koło Mińska, po ukończeniu której wyjechał do Łodzi. Tam pracował jako robotnik w Widzewskiej Manufakturze. W 1940 roku został wysiedlony do Nowego Sącza, po czym wywieziony do pracy przymusowej najpierw do Gorzowa (Landsberg), a potem do Berlina, gdzie był robotnikiem fabrycznym w firmie Meierei C. Bolle.

W 1943 roku za próby przedostania się do Polski został zesłany do obozu koncentracyjnego w Schirmeck (Alzacja), gdzie spędził dwa lata. Po zakończeniu II wojny światowej przebywał początkowo w obozie dla Polaków w Chalonsur-Saone, a od lipca do września tegoż roku pracował w kopalni rudy żelaznej w Boliny. Jednocześnie rozpoczął naukę w gimnazjum i liceum w Schwenningen.

Po powrocie do kraju kontynuował naukę w Liceum Pedagogicznym w Sulechowie, gdzie w 1948 roku otrzymał świadectwo dojrzałości. W 1948 roku rozpoczął też studia biologiczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Ukończył je przed terminem w 1952 roku, uzyskując tytuł magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy magisterskiej pt. „Wpływ substancji grzybo- i owadobójczych na plazmę łuski cebuli (*Allium cepa*) i skórki owocu *Symphoricarpos racemosus*”, wykonaną pod kierunkiem prof. Jerzego Czosnowskiego. W 1951 roku, będąc jeszcze na IV roku studiów, podjął pracę zawodową w Zakładzie Botaniki ówczesnej Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Tam też, po ukończeniu studiów, znalazł zatrudnienie jako

aspirant (1952–1955), a w 1956 roku przeniósł się do Zakładu Systematyki i Geografii Roślin UAM w Poznaniu (Ryc. 1, 2).

Przez kilka lat początkowej aktywności naukowej zajmował się intensywnie i z wielkim powodzeniem badaniem mszaków. W tej niełatwej specjalizacji bardzo szybko posiadał wysokie kwalifikacje. Już wówczas mierzył się z trudnymi zadaniami. Dowodzą tego prace na stopnie naukowe wykonane w kraju, jak i późniejsze etapy drogi naukowej. Wystarczy tylko zauważyć, że na pierwszy poligon eksploracyjny wybrał prawie zupełnie nieznaną pod tym względem fragment Bieszczadów położony w Polsce. Zgromadzone w trakcie tych badań interesujące materiały stały się osnową otwarcia przewodu doktorskiego, a jego zwieńczeniem stopień doktora nauk przyrodniczych, nadany

w 1958 roku przez Radę Naukową Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praca doktorska, zatytułowana „Mchy Bieszczadów Zachodnich”, wykonana została pod kierunkiem profesora Zygmunta Czubińskiego.

Fascynacja światem mchów stała się motorem napędowym kolejnych projektów, przyczyniając się przede wszystkim do rozszerzenia badań o dalsze pasma górskie (Gorce, Tatry), a także o regiony Polski niżowej (Roztocze, Pojezierze Pomorskie, Wyspa Wolin i Wielkopolska). Z badań tatrzańskich narodziła się geobotaniczna monografia „Charakterystyka bryologiczna wysokogórskich zespołów murawowych Tatr Zachodnich”. Stała się ona podstawą habilitacji, przeprowadzonej również na tymże Wydziale, zakończonej w 1966 roku nadaniem stopnia naukowego

Ryc. 1. Przed wyjazdem terenowym na Mierzeję Łebską (przed 1960 r.). Stoją (od lewej): Florian Celiński, Zygmunt Czubiński, Hanna Piotrowska, Šmarda (Brno), kierowca; siedzą (od lewej): Stanisław Lisowski, Urszula Kierska, pomocnik kierowcy (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 1. A field trip to Mierzeja Łebska (before 1960). Standing (left to right): Florian Celiński, Zygmunt Czubiński, Hanna Piotrowska, Šmarda (Brno), the driver; sitting (left to right): Stanisław Lisowski, Urszula Kierska, assistant driver (from the archive of Teresa Lisowska).

Ryc. 2. W czasie badań terenowych (przed 1960 r.). Od lewej: Zygmunt Tobolewski, Stanisław Lisowski, Jerzy Szweykowski, NN, leśniczy (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 2. During field studies (left to right): Zygmunt Tobolewski, Stanisław Lisowski, Jerzy Szweykowski, unidentified person, forester (from the archive of Teresa Lisowska).

doktora habilitowanego w zakresie botaniki ze szczególnym uwzględnieniem systematyki roślin, a rok później powołaniem na stanowisko docenta. Karierę akademicką wieńczą uzyskane tytuły naukowe – profesora nadzwyczajnego w roku 1979 i profesora zwyczajnego w roku 1989.

Prof. S. Lisowski poza monografiami i artykułami ma znaczący udział w rozwoju briologii, polegający na stworzeniu i upowszechnieniu ekscykatoryjnej serii „Bryotheca Polonica”. W okresie 10 lat (1956–1966) ukazały się 72 fascykuły tego wydawnictwa (numerowane od I do LXXII), z których aż 66 jest Jego autorstwa. Dwukrotny pobyt w środkowej Azji (Tienszan) również zaowocował wydaniem 5 fascykułów „Musci Asiae Mediae”.

Drugi etap aktywności, naukowo bardzo płodny, ściśle wiąże się z kilkunastoletnim pobytem w Afryce, w zwrotnikowej strefie zachodnich i środkowych rejonów tego kontynentu. Afrykański okres rozpoczyna się w 1961 roku wyjazdem do Gwinei, a następnie kilkakrotnie do Kamerunu, Konga, Ugandy, Czadu, Zairu, i z przerwami trwa do 1985 roku (Ryc. 3, 4, 5, 6). Prof. Lisowski pracował tam w szkolnictwie, a także jako konsultant i ekspert dwóch agend Organizacji Narodów Zjednoczonych – FAO i UNESCO oraz innych organizacji międzynarodowych. Objęcie tak prestiżowych stanowisk świadczyło niezbicie o uznaniu dla jego kwalifikacji w zakresie geobotaniki, kartografii i pedologii, które wykorzystał też z powodzeniem

w specjalistycznym kształceniu młodych kadr. W latach 1980–1983 na Uniwersytecie w Kisangani (Zair) wypromował 8 doktorów wg systemu francuskiego (4 doktoraty trzeciego cyklu i 4 tzw. tezy doktorskie). Był też recenzentem 4 prac doktorskich realizowanych na Uniwersytecie w Kisangani i jednej na Wolnym Uniwersytecie w Brukseli.

Już na samym początku pobytu w Afryce ujawniła się jego nowa pasja – poznawanie jej szaty roślinnej. Z pasją tą już się nie rozstawał i rozwijał ją z godnym podziwu, zupełnie wyjątkowym rozmachem. Ta nowa fascynacja wpłynęła znacząco na zahamowanie wcześniejszych zainteresowań briologicznych. Wprawdzie upowszechnił drukiem jeszcze dwa fascykuleksykatowe mchów Afryki Zachodniej (1966, 1968), później jednak ograniczył te badania do zbierania materiałów zielnikowych. Po przywiezieniu ich do kraju, nie widząc możliwości ich opracowania, dużą kolekcję mchów, liczącą 15000 okazów zielnikowych, przekazał do Zielnika

Mszaków Instytutu Botaniki PAN w Krakowie, a kolekcję wątrobowców (ok. 200 okazów) węgierskiemu hepatikologowi – prof. T. Pócs'owi (Budapeszt).

W okresie afrykańskim, prof. Lisowski poza obowiązkami dydaktycznymi, całą swoją energię, upór i wręcz niespożyte siły kierował na rozpoznanie flory roślin naczyniowych. Badania te wypełniały cały jego wolny czas i pochłaniały go bez reszty. Tylko dzięki ogromnemu wysiłkowi organizacyjnemu, nawiązaniu międzynarodowych kontaktów z najważniejszymi ośrodkami badań szaty roślinnej tropików Afryki, zdołał stworzyć w Poznaniu unikalny, a zarazem jedyny tak bogato wyposażony warsztat pracy w środkowej Europie. Warsztat ten, mozolnie budowany od samych podstaw, objął zgromadzenie niedostępnej w Polsce literatury przedmiotu oraz zebranie i przetransportowanie do kraju na własny koszt (sic!) absolutnie największej kolekcji zielnikowej badanych obszarów. Według aktualnych szacunków zielnik ten liczy

Ryc. 3. Stanisław Lisowski w Gwinei (po r. 1960) (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 3. Stanisław Lisowski in Gwinea (early 1960s) (from the archive of Teresa Lisowska).

Ryc. 4. Stanisław Lisowski w Zairze (ok. 1970 r.) (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 4. Stanisław Lisowski in Zair (about 1970) (from the archive of Teresa Lisowska).

150 tysięcy arkuszy zielnikowych, z czego około 90% zostało zebranych i opracowanych przez Profesora! Tak ogromną kolekcję, w tak krótkim czasie, mógł sporządzić tylko ktoś wyjątkowy, pasjonat oddany bez reszty obranemu celowi, a takim właśnie był niewątpliwie Prof. Lisowski!

Z chwilą, gdy uzyskał stanowisko docenta (1967 rok), powierzono mu kierownictwo nowej jednostki w ówczesnym Instytucie Biologii UAM – Zakładzie Geobotaniki, który stał się przede wszystkim miejscem gromadzenia afrykańskich zbiorów, ale również – pomimo długoterminowych wyjazdów – pomyślnie rozwijanej działalności naukowej. W jej ramach Profesor Lisowski wypromował trzech doktorów z briologii (Piotr Szmajda, Anna Rusińska i Iwona Melosik) i dwóch doktorów z botaniki tropikalnej (Remigiusz Mielcarek i Justyna Wiland-Szymańska). W okresach nieobecności Profesora prawidłowe

funkcjonowanie Zakładu zapewniali niezwykle oddani i odpowiedzialni, najstarsi stażem, pracownicy.

W ramach poszerzania oferty dydaktycznej Zakładu Geobotaniki Profesor Lisowski wprowadził do programu studiów biologicznych na Wydziale Biologii UAM w Poznaniu dwa nowe, specjalistyczne przedmioty – „Fitogeografię” i „Botanikę tropikalną”. Drugi przedmiot, uruchomiony został po raz pierwszy w Polsce i prowadzony w formie wykładu monograficznego dla studentów wyższych kursów. Przez wiele lat, pomimo klauzuli „do wyboru”, cieszył się bardzo dużym zainteresowaniem. Magnesem była niezwykle atrakcyjność wykładu, który był bogato ilustrowany autorskimi przezroczkami, okazami zielnikowymi omawianych roślin, licznymi dygresjami etnobotanicznymi, a nade wszystko sugestywnym przekazem. Profesor mówił żywo, donośnym głosem, „zapalał się” – był krasomówcą. Na słuchaczach pozostawiał niezatarte wrażenie.

Profesor Lisowski posiadał szereg przymiotów – wyróżniał się pracowitością i solidnością, w przedsięwziętych zadaniach był wytrwały, pracował szybko i wydajnie. Rozpierała go wręcz nadzwyczajna witalność, a w kontaktach roboczych dająca często znać energiczność i powierzchowna szorstkość. Stąd zapewne pochodziły krzywdzące sądy o Jego trudnym charakterze, gdy w gruncie rzeczy był dobrym człowiekiem. Nielicznym tylko znana jest odważna i szlachetna postawa Profesora w trudnych czasach, dziś zrozumiałych wyłącznie dla starszej generacji. Nie afiszując się skutecznie bronił współpracowników przed zwolnieniami, przedkładając kompetencje merytoryczne nad różnice wyznawanych poglądów. Łaskawy los sownie wynagrodził Profesora wspaniałą żoną – wyrozumiałą, pełną poświęcenia, oddania i życiowej mądrości. Pani Teresa była nieodłączną towarzyszką afrykańskich wypraw. Podobnie jak wcześniej, również i obecnie pracuje nad zbiorami zielnikowymi.

W pracach zespołowych był partnerem odpowiedzialnym i słownym, sprawiedliwym w ocenie wniesionego udziału. Miał wrodzone predyspozycje podróżnika-badacza, kolekcjonera

Ryc. 5. Wyprawa w góry Ruwenzori (1974 r.), pierwszy z lewej Stanisław Lisowski (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 5. Trip to the Ruwenzori Mountains (1974), first from the left Stanisław Lisowski (from the archive of Teresa Lisowska).

Ryc. 6. Stanisław Lisowski przy napotkanym sagowcu (1975 r.) (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 6. Stanisław Lisowski of the sago palm encountered (1975) (from the archive of Teresa Lisowska).

i bardzo sprawnego organizatora, co dobitnie wykazał tworząc wspomniane herbarium. O żyłce organizatorskiej można się też było przekonać w czasie końcowego etapu przebudowy „Palmiarni Poznańskiej”, kiedy to przewodniczył jej Radzie Naukowej. Palmiarnię wspomagał na różne sposoby. Z kolejnych wyjazdów do Afryki przywiózł i przekazał Palmiarni szereg żywych roślin – osobliwości, w tym kwitnącego i owocującego w Palmiarni już od kilku lat kakaowca (*Theobroma cacao*) czy paleoendemicznego przedstawiciela sagowców (*Encephalartos laurentianus*). Wówczas też narodziła się koncepcja zorganizowania na terenie Palmiarni otwartej wystawy botanicznej roślin tropikalnych, która miała być komplementarnym obiektem dla ekspozycji żywych roślin. Prof. Lisowski w nadzwyczaj krótkim czasie zaprojektował wystawę i wraz ze współpracownikami wyposażył ją w tematycznie zebrane przez siebie i przywiezione do kraju eksponaty. Główny materiał ekspozycyjny stanowiły spreparowane okazy całych roślin bądź ich organy (szyszki, owoce, nasiona, fragmenty pędów), a uzupełniały go przedmioty codziennego użytku pochodzenia roślinnego oraz plansze. Oficjalne otwarcie wystawy z udziałem władz miasta i uczelni odbyło się pod koniec 1992 roku. Niedługo potem ukazała się interesująca książka autorstwa Profesora, *Świat roślinny tropików*, będąca kompendium wiedzy fizjograficznej wraz z obszerną charakterystyką szaty roślinnej tytułowego regionu, spełniająca wymogi przewodnika do tej wystawy. Jej dwa wydania szybko się wyczerpały. Oryginalność wystawy w połączeniu z walorami książki umożliwiały nie tylko zapoznanie się z bogactwem i różnorodnością świata roślin strefy tropikalnej, przybliżały także zrozumienie istoty tego bogactwa i zróżnicowania oraz ich znaczenia w życiu codziennym.

Dość nagle likwidacja wystawy tylko czasowo wymusiła zawieszenie jej funkcjonowania. Eksponaty po demontażu przechowano, ale wkrótce znalazły one swoje stałe miejsce w nowo zbudowanym gmachu Collegium Biologicum UAM (Kampus Morasko). Tu podczas uroczystego otwarcia w 2004 roku zaprezentowano je

w oddzielnym pomieszczeniu, nadając jej nazwę „Dydaktyczna Wystawa Botaniki Tropikalnej”.

Rozpoczęte na początku lat 60. XX wieku intensywne badania obszarów zwrotnikowych Afryki przełożyły się na bogaty dorobek piśmienniczy Profesora. Składa się nań 110 publikacji, które w 1970 roku zapoczątkowała praca o *Brassenia schreberi* (*Cabombaceae*). Ogromne bogactwo florystyczne sprawiło, że Profesor Lisowski skoncentrował się zwłaszcza na kilku rodzinach (*Asteraceae*, *Convolvulaceae*, *Scrophulariaceae*, *Xyridaceae*), co nie oznacza oczywiście, że nie zajmował się także wieloma innymi rodzinami i rodzajami, specyficznymi dla rejonów tropikalnych. Jego kompetencje zostały zauważone i szybko znalazły uznanie w europejskich centrach badań afrykańskich, a to poskutkowało zaproszeniem Profesora do udziału w opracowaniu szeregu rodzin m.in. flory Konga (dawniej Zair), a także do współautorstwa w krytycznym dziele – „Flora Afryki Centralnej”. Warsztatowa biegłość zaowocowała opisaniem dla nauki trzech nowych rodzajów: *Pseudocadiscus* (*Asteraceae*), *Paralepistemon* (*Convolvulaceae*) i *Bampsia* (*Scrophulariaceae*). Wręcz imponująca jest liczba opisanych przez Profesora nowych gatunków, a także taksonów wewnątrzgatunkowych i kombinacji nomenklatorycznych, które opisał samodzielnie bądź z udziałem innych badaczy, a których łącznie jest aż 195! W porządku alfabetycznym są to:

Acanthaceae

Dischistocalyx champluvieranus Lejoly & Lisowski, *Thunbergia atacorensis* Akoègninou & Lisowski

Araliaceae

Polyscias aequatoguineensis Lejoly & Lisowski

Asteraceae

Ageratinastrum katangensis Lisowski, *A. polyphyllum* (Bak.) Mattf. var. *marungense* Lisowski, *Anisopappus bampsianus* Lejoly & Lisowski, *A. burundensis* Lisowski, *A. lavalreeanus* Lisowski, *A. lejolyanus* Lisowski, *A. petitianus* Lisowski, *A. robynsianus* Lisowski,

A. upembensis Lisowski, *Aspilia malaissei* Lisowski, *Bidens bampsiana* Lisowski, *B. exilis* (Sherff) Lisowski, *B. kasaiensis* Lisowski, *B. lejolyana* Lisowski, *B. leptoglossa* (Sherff) Lisowski, *B. ugandensis* (S. Moore) Sherff var. *schweinfurthii* (Sherff) Lisowski, *B. ugandensis* (S. Moore) Sherff var. *rogersii* (Sherff) Lisowski, *B. zairensis* Lisowski, *Blumea crispata* (Vahl) Merxm. var. *appendiculata* (Robyns) Lisowski, *B. elatior* (R. E. Fr.) Lisowski, *B. heudelottii* (C. D. Adams) Lisowski, *Bothriocline attenuata* (Muschler) Lisowski, *B. bampsii* Lisowski, *B. cuneifolia* Lisowski, *B. grandicapitulata* Lisowski, *B. hoyoensis* Lisowski, *B. ituriensis* Lisowski, *B. katangensis* Lisowski, *B. kundelungensis* Lisowski, *Bothriocline leonardiana* Lisowski, *B. malaissei* Lisowski, *B. marungensis* Lisowski, *B. pawwelsii* Lisowski, *B. upembensis* Lisowski, *B. wittei* Lisowski, *Conyza brevipetiolata* (Muschler) Lisowski, *C. kahuzica* Lisowski, *C. parvicapitulata* Lisowski, *C. vernonioides* (Sch. Bip. ex A. Rich.) Wild. subsp. *arborea* Lisowski, *Crassocephalum kaessnerianum* (Muschler) Lisowski, *C. torreanum* Lisowski, *Dewildemanian burundensis* Lisowski, *D. glandulosa* Lisowski, *D. upembensis* Lisowski, *Echinops bampsianus* Lisowski, *Emilia bampsiana* Lisowski, *E. bianoensis* Lisowski, *E. chiovendeana* (Muschler) Lisowski, *E. djalonensis* Lisowski, *E. duvigneaudii* Lisowski, *E. jeffreyana* Lisowski, *E. kasaiensis* Lisowski, *E. lejolyana* Lisowski, *E. libeniana* Lisowski, *E. lubumbashiensis* Lisowski, *E. moutsamboteana* Lisowski, *E. petitiana* Lisowski, *E. pseudactis* C. Jeffrey var. *major* Lisowski, *E. pseudactis* C. Jeffrey var. *minor* Lisowski, *E. robyniana* Lisowski, *E. malaisseana* Lisowski, *E. rehmanniana* Lisowski, *E. shabensis* Lisowski, *E. schmitzii*, Lisowski, *E. subscaposa* Lisowski, *E. zairensis* Lisowski, *Emiliella epapposa* Lisowski, *Felicia bampsiana* Lisowski, *F. petitiana* Lisowski, *Helichrysum bampsianum* Lisowski, *H. brunnioides* Moeser subsp. *reflexifolium* Lisowski, *H. devredii* Lisowski, *H. duvigneaudii* Lisowski, *H. helothamnus* Moeser var. *majus* (Moeser) Lisowski, *H. jeffreyanum* Lisowski, *H. kalandanum* Lisowski, *H. lavalreeanum* Lisowski,

H. lejolyanum Lisowski, *H. malaisseanum* Lisowski, *H. nitens* Oliv. & Hiern subsp. *angustifolium* Lisowski, *H. nitens* Oliv. & Hiern subsp. *robynii* (De Wild.) Lisowski, *H. polhilianum* Lisowski, *H. robbrechtianum* Lisowski, *H. ruandense* Lisowski, *H. symoensianum* Lisowski, *H. theresae* Lisowski, *H. zairensis* Lisowski, *Mikaniopsis camarae* Lisowski, *M. kivuensis* Lisowski, *M. kundelungensis* Lisowski, *M. nyungwensis* Lisowski, *M. rwandensis* Lisowski, *M. troupinii* Lisowski, *Nicolasia coronata* Wild. subsp. *planifolia* Lisowski, *Nidorella bampsiana* Lisowski, *N. burundensis* Lisowski, *N. resedifolia* DC. subsp. *halophila* Lisowski, *Pasacardoa jeffreyi* Wild. subsp. *kasaiensis* Lisowski, *P. jeffreyi* Willd. subsp. *procumbens* Lisowski, *Pleiotaxis bampsiana* Lisowski, *P. duvigneaudii* Lisowski, *P. jeffreyana* Lisowski, *P. lawalreeana* Lisowski, *P. lejolyana* Lisowski, *P. perfoliata* Lisowski, *P. petitiana* Lisowski, *P. robyniana* Lisowski, *P. upembensis* Lisowski, *Pseudocadiscus* Lisowski: *P. zairensis* Lisowski, *Schistostephium artemisiifolium* Bak. subsp. *marungensis* Lisowski, *Senecio bampsianus* Lisowski, *S. dilungensis* Lisowski, *S. jeffreyanus* Lisowski, *S. katangensis* O. Hoffm. ex De Wild. var. *latifolia* Lisowski, *S. kundelungensis* Lisowski, *S. lawalreeanus* Lisowski, *S. lejolanus* Lisowski, *S. letouzeyanus* Lisowski, *S. lewalleii* Lisowski, *Senecio malaissei* Lisowski, *S. shabensis* Lisowski, *S. urundensis* S. Moore var. *longecaliculata* Lisowski, *Stomatanthes helenae* (Busc. & Muschler) Lisowski, *Vernonia lejolyana* Adamska & Lisowski, *V. ochyrae* Lisowski

Burseraceae

Commiphora thermitaria Lisowski, Malaisse & Symoens

Convolvulaceae

Calycobolus bampsianus Lejoly & Lisowski, *C. campanulatus* (K. Schum. ex Hallier f.) Heine subsp. *oddonii* (De Wild.) Lejoly & Lisowski, *C. heineanus* Lejoly & Lisowski, *C. heudelottii* (Bak. ex Oliv.) Heine subsp. *libristylis* Lejoly & Lisowski, *C. kasaiensis* Lejoly & Lisowski, *C. letouzeyanus* Lejoly & Lisowski, *C. longiracemosus* Lejoly & Lisowski, *C. petitianus* Lejoly

& Lisowski, *C. robynsianus* Lejoly & Lisowski, *C. thollonii* Lejoly & Lisowski, *C. upembensis* Lejoly & Lisowski, *C. zairensis* Lejoly & Lisowski, *Ipomoea bampsiana* Lejoly & Lisowski, *I. barteri* Bak. var. *longisepala* Lejoly & Lisowski, *I. beninensis* Akoègninou, Lisowski & Sinsin, *I. chrysochaetia* Hallier f. var. *lasiophylla* (Hallier f.) Lejoly & Lisowski, *I. chrysochaetia* Hallier f. var. *velutipes* (Welw. ex Rendle) Lejoly & Lisowski, *I. divigneaudii* Lejoly & Lisowski, *I. katangensis* Lisowski & Wiland, *I. lapathifolia* Hall. f. subsp. *shabensis* Lejoly & Lisowski, *I. linosepala* Hall. f. subsp. *kundelungensis* Lejoly & Lisowski, *I. linosepala* Hall. f. subsp. *alpina* (Rendle) Lejoly & Lisowski comb. nov., *I. linosepala* Hall. f. subsp. *upembensis* Lejoly & Lisowski, *I. petitiiana* Lejoly & Lisowski, *I. reflexisepala* Lejoly & Lisowski, *I. robbrechtii* Lejoly & Lisowski, *I. robynsiana* Lejoly & Lisowski, *I. schajjesii* Lejoly & Lisowski, *I. verdcourtiana* Lejoly & Lisowski, *Merremia verdcourtiana* Lejoly & Lisowski, *Neuropeltis alnifolia* Lejoly & Lisowski, *N. laxiflora* Lejoly & Lisowski, *N. pseudovelutina* Lejoly & Lisowski, *Paralepistemon* Lejoly & Lisowski, *P. curtoi* (Rendle) Lejoly & Lisowski comb. nov., *P. shirensis* (Oliv.) Lejoly & Lisowski comb. nov., *Xenostegia tridentata* (L.) Austin & Staples subsp. *alatifipes* (Dammer) Lejoly & Lisowski, comb. nov., *X. tridentata* (L.) Austin & Staples subsp. *angustifolia* (Jacq.) Lejoly & Lisowski comb. nov.

Euphorbiaceae

Phyllanthus leonardianus Lisowski, Malaisse & Symoens

Fabaceae

Bolusia polhilianana Lisowski

Iridaceae

Lapeirousia erythrantha (Klotzsch ex Klatt) Baker var. *briartii* (De Wild. & T. Durand) Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. e.* var. *setifolia* (Harms) Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. e.* var. *teretifolia* Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. e.* var. *welwitschii* (Baker) Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. euryphylla* Harms var. *minor* Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens

Lamiaceae

Haumaniastrum dilunguense Lisowski, Malaisse & Symoens, *Limniboza dilungenses* Lisowski & Mielcarek

Liliaceae (~Asphodelaceae)

Kniphofia marungensis Lisowski & Wiland

Lobeliaceae

Lobelia sylvicola Lejoly & Lisowski

Melastomataceae

Heterotis obamae Lejoly & Lisowski

Mimosaceae

Pseudoprosopis bampsiana Lisowski

Rutaceae

Vepris mandangoana Lisowski

Sapindaceae

Allophylus chrysothrix (Radlk.) Lisowski

Scrophulariaceae

Bampsia Lisowski & Mielcarek, *Bampsia lawalreeana* Lisowski & Mielcarek, *B. symoensiana* Lisowski & Mielcarek, *Lindernia suffruticosa* Lisowski & Mielcarek, *Melasma brevipedicellatum* Lisowski & Mielcarek

Thymeleaceae

Gnidia robynsiana Lisowski

Tiliaceae

Triumfetta dilungensis Adamska & Lisowski, *T. kundelungensis* Adamska & Lisowski

Xyridaceae

Xyris bampsii Lisowski, *X. kibaraensis* Lisowski, *X. kornasiana* Brylska & Lisowski, *X. lejolyanus* Lisowski, *X. popeanus* Lisowski, *X. symoensii* Brylska & Lisowski

Zamiaceae

Encephalartos ituriensis Bamps & Lisowski.

Dorobek naukowy Profesora Lisowskiego związany z badaniami afrykańskimi zjednął mu uznanie na arenie międzynarodowej i należne miejsce w gronie najwybitniejszych znawców flory tropikalnej Afryki. Niewątpliwą miarą tego uznania jest 41 nazw eponimowych, utrwalających Jego nazwisko w nomenklaturze nie tylko okrytozalążkowych, ale także porostów, mchów i wątrobowców. W obrębie okrytozalążkowych

najwięcej, bo 23 nazwy eponimowe, dotyczy storczykowatych, a to za sprawą prof. Dariusza Szlachetko (Uniwersytet Gdański) i współpracowników. Od nazwiska Profesora nazwę przyjął rodzaj *Lisowskia* obejmujący 10 taksonów. Pełna lista nazw eponimowych jest następująca:

Porosty

Dimirella lisowskii Vězda (*Gyalectaceae*)

Mchy

Syrrophodon lisowskii Orbán (*Calymperaceae*)

Wątrobowce

Aphanojeleunea lisowskii Pócs (*Lejeuneaceae*)

Okrytozalążkowe

Asteraceae: *Emilia lisowskiana* C. Jeffrey,
Vernonia lisowskii Kalanda

Buxaceae: *Buxus lisowskii* Bamps & Malaisse

Combretaceae: *Combretum lisowskii* Jonking

Eriocaulaceae: *Syngonanthus lisowskii* Kim-pouni

Fabaceae: *Crotalaria lisowskii* Polhill

Hydrocharitaceae: *Ottelia lisowskii* Symoens

Lamiaceae: *Aeolanthus lisowskii* Ryding,
Limniboza (= *Geniosporum*) *lisowskiana* Bamps

Lobeliaceae: *Lobelia lisowskii* Thulin

Myrsinaceae: *Ardisia lisowskii* Taton & Lejoly

Orchidaceae: *Agrostophyllum lisowskii* Ormerod, *Angraecopsis lisowskii* Szlach. & Olszewski, *Arachnaria lisowskiana* (Geerinck) Szlach., *Bicornella lisowskii* (Szlach.) Szlach. & Kras, *Bilabrella lisowskii* (Szlach.) Szlach. & Kras-Lap., *B. stanislawii* Kras & Szlach, *Brachycorythis lisowskiana* Szlach. & Olszewski, *Cynorkis lisowskii* Szlach., *Disa lisowskii* Szlach., *Eulophia lisowskii* Szlach., *Gyaladenia lisowskiana* (Szlach. & Olszewski) Szlach., *Habenaria lisowskiana* Geerinck, *H. lisowskii* Szlach., *Lisowskia* Szlach.: *L. katangensis* (Summerh.) Szlach., *L. katangensis* (Summerh.) Szlach. var.

Ryc. 7. Hall Collegium Biologicum UAM w Poznaniu (23.09.2003r.). Mahoniowiec afrykański upamiętniający profesora Stanisława Lisowskiego, chwilę po posadzeniu. Dr Karol Węglarski (trzeci z lewej w 1 rzędzie) wraz ze współpracownikami (ze zbiorów Ogródu Botanicznego UAM w Poznaniu).

Fig. 7. Hall of Collegium Biologicum of the Adam Mickiewicz University (Campus Morasko), 23.09.2003. *Entandrophragma angolense* commemorating professor Stanisław Lisowski, shortly after planting. Dr. Karol Węglarski (third from the left in the front row) and his workers (from the archive of Botanical Garden of the Adam Mickiewicz University in Poznań).

pygmaea (Summerh.) Marg., *L. melanotoessa* (Summerh.) Szlach., *L. physuroides* (Schlecht.) Szlach., *L. prorepens* (Kränzl.) Szlach., *L. weberbauerana* (Kränzl.) Szlach., *L. welwitschii* (Rchb. f.) Marg., *L. welwitschii* (Rchb.f.) Marg. var. *melanotoessa* (Summerh.) Marg., *Platycoryne lisowskiana* Szlach. & Kras, *Tridactyle lisowskii* (Szlach.) Szlach. & Olszewski

Poaceae: *Aristida lisowskii* Richel

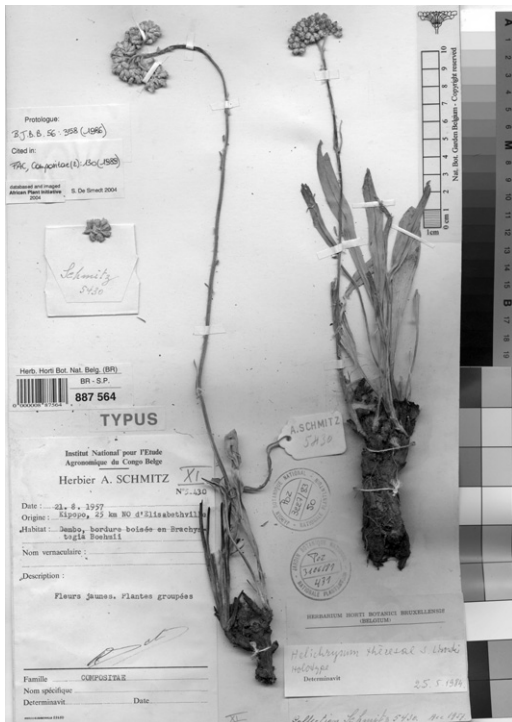
Santalaceae: *Thesium lisowskii* Lawalrée

Scrophulariaceae: *Bacopa lisowskiana* Mielcarek, *Buchnera lisowskiana* Mielcarek.

W latach 2002–2009, a więc już pośmiertnie, ukazało się kilka znaczących publikacji będących plonem wieloletnich prac terenowych i kameralnych. Do zbiorowego dzieła analitycznej flory Beninu Profesor opracował rodziny *Asteraceae*, *Convolvulaceae* i *Scrophulariaceae* (poz. 221–223). Dorobek publikacyjny wieńczy wydana w 2009 roku dwutomowa monografia obejmująca florę okrytozalążkowych Gwinei (poz. 225–226). Tom tekstowy zawiera diagnozy i klucze do oznaczania 2923 gatunków, a tom drugi materiał ilustracyjny.

Profesor Stanisław Lisowski odszedł od nas w pełni swoich sił twórczych. Nie zdążył zrealizować kolejnych planów związanych z jego wielką pasją – badaniem szaty roślinnej tropikalnej Afryki.

Poza wspomnianą wcześniej „Dydaktyczną Wystawą Botaniki Tropikalnej”, pamięć

Ryc. 8. *Helichrysum theresae* Lisowski. Holotyp (2012) (fot. P. Van Wambeke).

Fig. 8. *Helichrysum theresae* Lisowski. A holotype (2012) (phot. P. Van Wambeke).

Ryc. 9. *Vernonia ochryae* Lisowski. Holotyp (2012) (fot. P. Van Wambeke).

Fig. 9. *Vernonia ochryae* Lisowski. A holotype (2012) (phot. P. Van Wambeke).

o Profesorze Stanisławie Lisowskim symbolizuje rosnący w hallu Collegium Biologicum okazały mahoniowiec afrykański (*Entandrophragma angolense*). Wiele lat wcześniej siewkę tego garbnikodajnego drzewa Profesor przywiózł osobiście. Początkowo drzewo rosło w Palmiarni Poznańskiej, później ozdabiało budynek administracji samorządowej, by w 1 rocznicę śmierci Profesora (we wrześniu 2003 roku) – za sprawą dr. Karola Węglarskiego, ówczesnego dyrektora Ogrodu Botanicznego – znaleźć godne i należne miejsce w kręgu afrykańskim wspomnianego hallu (Ryc. 7).

PODZIĘKOWANIA. Szereg osób wspierało mnie w trakcie przygotowywania niniejszego artykułu. Szczególne podziękowania jestem winien pani mgr Teresie Lisowskiej, bez pomocy której nie byłoby możliwe skompletowanie potrzebnych danych. Dr. Paul'owi Van Wambeke z National Botanic Garden

Ryc. 10. *Xyris kornasiana* Brylska & Lisowski. Holotyp (2012) (fot. P. Van Wambeke).

Fig. 10. *Xyris kornasiana* Brylska & Lisowski. A holotype (2012) (phot. P. Van Wambeke).

of Belgium składam podziękowanie za wykonanie i przesłanie skanów holotypów. Za udzielenie stosownych informacji bądź służeńie inną pomocą również serdecznie dziękuję dr Annie Kolasiańskiej, mgr Elżbiecie Obarskiej, prof. Hannie Piotrowskiej, dr Annie Rusiańskiej, dr hab. Justynie Wiland-Szymańskiej oraz mgr. Aleksandrowi Dembińskiemu, prof. Ryszardowi Ochrzyze, prof. Tamasowi Pocs'owi, prof. Dariuszowi Szlachetko, dr. Karolowi Węglarskiemu oraz mgr. Adamowi Wysockiemu.

WYKAZ PUBLIKACJI OD ROKU 1994

Kontynuacja wykazu prac wcześniej opublikowanych (1–194) we *Fragmenta Floristica et Geobotanica* **39**(1): 7–23 (1994)

195. KIMPOUNI V., LEJOLY J., LISOWSKI S. 1994. Le genre *Syngonanthus* Ruhl. (*Eriocaulaceae*) en Afrique centrale. W: J. H. SEYANI, A. C. CHIKUNI (red.), Proc. XIIIth Plenary Meeting AETFAT, Malawi, 1, s. 567–581.

196. KALANDA K., LISOWSKI S. 1995. Le genre *Vernonia* (*Asteraceae*) dans la flore d'Afrique centrale (Zaire, Rwanda, Burundi). *Fragm. Florist. Geobot.* **40**(2): 547–717.

197. LISOWSKI S. 1995. *Asteraceae* nouvelles pour la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Fragm. Florist. Geobot.* **40**(2): 905–907.

198. LISOWSKI S. 1995. *Bolusia* Benth. (*Fabaceae, Genisteae*) en Afrique centrale. *Fragm. Florist. Geobot.* **40**(2): 907–909.

199. LISOWSKI S. 1996. Les *Mimosaceae* dans la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Fragm. Florist. Geobot.* **41**(1): 339–354.

200. LISOWSKI S. 1996. Une espèce nouvelle du genre *Senecio* (*Asteraceae*) de l'Afrique centrale. *Fragm. Florist. Geobot.* **41**(1): 484–485.

201. LISOWSKI S. 1996. Le genre *Diplacrum* (*Cyperaceae*) dans la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Fragm. Florist. Geobot.* **41**(1): 485–487.

202. LISOWSKI S. 1996. Trois espèces nouvelles du genre *Bothriocline* (*Asteraceae, Vernonieae*) du Zaïre. *Fragm. Florist. Geobot.* **41**(1): 487–489.

203. LISOWSKI S. 1996. Świat roślinny tropików. Przewodnik do wystawy botanicznej w Palmiarni Poznańskiej. SORUS, Poznań.

204. LISOWSKI S. 1997. Le genre *Emilia* (Cass.) Cass. (*Asteraceae*) dans la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* **66**: 201–206.

205. LISOWSKI S. 1998. Świat roślinny tropików. Przewodnik do wystawy botanicznej w Palmiarni Poznańskiej. Wyd. 2. SORUS, Poznań.

206. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. Les plantes des sables côtiers et des prairies littorales de la Région continentale (Rio Muni). *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* **67**: 99–106.

207. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. *Dischistocalyx champluvieranus*, une *Acanthaceae* nouvelle du Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* **67**: 107–109.

208. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. Les *Gentianaceae* et 4 espèces rares de *Rubiaceae* pour la Flore du Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* **67**: 110–111.

209. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. *Polyscias aequatoguineensis*, une *Araliaceae* nouvelle du Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* **67**: 112–114.

210. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. Premier aperçu sur la végétation des inselbergs au Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* **67**: 114–121.

211. LISOWSKI S., WILAND-SZYMAŃSKA J. 1999. Nouvelle espèce du genre *Ipomoea* (*Convolvulaceae*) du Haut – Katanga (Congo-Kinshasa). *Syst. Geogr. Pl.* **69**(1): 135–137.
212. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis *Heterotis obamae* (*Melastomataceae*) espèce nouvelle du Rio Muni. *Syst. Geogr. Pl.* **69**(1): 185–188.
213. LISOWSKI S. 1999. *Xyris* nouveaux (*Xyridaceae*) du Haut – Katanga (Congo-Kinshasa). *Syst. Geogr. Pl.* **69**(1): 205–214.
214. LISOWSKI S., MELOSİK I., TOBOLSKI K. 2000. Mchy Parku Narodowego Bory Tucholskie. Wyd. Domini, Bydgoszcz – Poznań.
215. LEJOLY J., LISOWSKI S. 2000. Novitates Guineae Aequatorialis (7): *Lobelia sylvicola* (*Lobeliaceae*) espèce nouvelle de l’Afrique équatoriale occidentale. *Acta Botanica Gallica* **147**(2): 119–122.
216. LEJOLY J., LISOWSKI S. 2000. La végétation des clairières sur sol hydromorphe dans le Parc National d’Odzala (Congo-Brazzaville). Colloques Phytosociologiques, 27. Données de la Phytosociologie sigmatiste. Bailleul 1997, s. 371–382.
217. LISOWSKI S., BRYLSKA B., WILAND – SZYMAŃSKA J. 2001. *Xyridaceae*. Flore d’Afrique centrale (Zaire – Rwanda – Burundi). Jardin Botanique Nationale de Belgique, Bruxelles.
218. LEJOLY J., LISOWSKI S. 2001. *Merremia cissoides* et *Merremia quinquefolia* (*Convolvulaceae*), espèce synantropiques nouvelles pour la flore du Bénin. *Acta Botanica Gallica* **148**(2): 151–157.
219. LISOWSKI S., WILAND-SZYMAŃSKA J. 2002. Espèce nouvelle du genre *Kniphofia* du Haut – Katanga (R. D. Congo). *Syst. Geogr. Pl.* **72**: 235–238.
220. AKOËGNINOU A., LISOWSKI S., SINSIN B. 2004. Notulae Florae Beninensis 2. Un *Ipomoea* (*Convolvulaceae*) nouveau et un *Thunbergia* (*Acanthaceae*) nouveau du Bénin. *Syst. Geogr. Pl.* **74**: 337–340.
221. LISOWSKI S. 2006. *Asteraceae*. W: A. AKOËGNINOU, W. J. VAN DER BURG, L. J. G. VAN DER MAESEN, V. ADJAKIDJÉ, J. P. ESSOU, B. SINSIN, H. YÉDOMONHAN (éd.), Flore analytique du Bénin. Université d’Abomey-Calavi, Benin. Wageningen University Papers. Backhuys Publishers, Cotonou & Wageningen, s. 375–423.
222. LISOWSKI S. 2006. *Convolvulaceae* W: A. AKOËGNINOU, W. J. VAN DER BURG, L. J. G. VAN DER MAESEN, V. ADJAKIDJÉ, J. P. ESSOU, B. SINSIN, H. YÉDOMONHAN (éd.), Flore analytique du Bénin. Université d’Abomey-Calavi, Benin. Wageningen University Papers. Backhuys Publishers, Cotonou & Wageningen, s. 498–518.
223. LISOWSKI S. 2006. *Scrophulariaceae*, W: A. AKOËGNINOU, W. J. VAN DER BURG, L. J. G. VAN DER MAESEN, V. ADJAKIDJÉ, J. P. ESSOU, B. SINSIN, H. YÉDOMONHAN (éd.), Flore analytique du Bénin. Université d’Abomey-Calavi, Benin. Wageningen University Papers. Backhuys Publishers, Cotonou & Wageningen, s. 931–945.
224. LISOWSKI S., GEERINCK D. 2006. Les *Amaranthaceae* de la Tshopo (RD Congo). *Taxonomania* **18**: 23–29.
225. LISOWSKI S. 2009. Flore (Angiospermes) de la République de Guinée. Scripta Botanica Belgica, 41. Première partie (texte). Jardin Botanique National de Belgique, Bruxelles.
226. LISOWSKI S. 2009. Flore (Angiospermes) de la République de Guinée. Scripta Botanica Belgica, 41. Deuxième partie. Jardin Botanique National de Belgique, Bruxelles.

Karol LATOWSKI

ZBIGNIEW DOMAŃSKI 1920–2012

Zbigniew Domański 1920–2012

Zbigniew Marian Domański urodził się 2 sierpnia 1920 roku w Turku jako syn Waclawa i Izabeli (z d. Szymańska) Domańskich. Wychowywał się w rodzinie o tradycjach niepodległościowych i patriotyczno-wojskowych. Jego ojciec, Waclaw Józef, był dyplomowanym oficerem Wojska Polskiego i dosłużył się stopnia podpułkownika. W 1939 roku pracował w Sztapie Głównym WP jako szef Wydziału Komunikacji Szefostwa Komunikacji Wojskowej (Rybka, Stepan 2006, Wesołowski, Bujniewicz 2011). Wuj Zbigniewa (mąż siostry matki), Władysław Langner był żołnierzem Legionów Polskich, uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku, generałem Wojska Polskiego, szefem Biura Ogólno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, zastępcą II wiceministra spraw wojskowych i szefa Administracji Armii, dowódcą obrony Lwowa we wrześniu 1939 roku (Mierzwiński 1990). Natomiast dziadek Zbigniewa, ojciec matki, Tomasz Eugeniusz Szymański walczył w obronie Polski przed najazdem bolszewickim w wojnie 1920 roku, był prawnikiem, senatorem II Rzeczypospolitej w latach 1930–1935. Zbigniew miał dwie młodsze siostry: Zofię i Halinę.

Ukończył Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie (matura na tajnych kompletach w 1940 roku). W roku szkolnym 1938/39 uczęszczał do klasy przyrodniczej, której wychowawcą był profesor Władysław Lewicki (Kwiatkowski, Wiland 1993, Kujawski, Grabski 2003).

Na początku września 1939 roku, wraz z rodziną ewakuował się na południowy-wschód (dotarli do Korczakowa k. Czortkowa). Po wkroczeniu wojsk sowieckich wrócił do Warszawy w połowie listopada. Pracował w PCK, później w RGO (Rada Główna Opiekuńcza) – opiekował się na dworcach (m.in. na Dworcu Zachodnim) jeńcami i wysiedlonymi rodzinami. W 1941 roku wstąpił do Prywatnej Szkoły Zawodowej dla Pomocniczego Personelu Sanitarnego Jana Zaorskiego, stanowiącej tajny Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Był żołnierzem Armii Krajowej, ukończył tajną Podchorążówkę w stopniu kaprała (pseudonim „Kis”), walczył w Powstaniu Warszawskim w Grupie „Krybar”, III Zgrupowaniu „Konrad”, 1 kompanii „Wrzos” i plutonie 112 „Jur”. Akcją bojową zaczął 1 sierpnia 1944 roku na Powiślu w okolicach ulic Radnej, Cichej i Tamka, gdzie skutecznie użył granatu typu „filipinka”. Walczył na ul. Smulikowskiego i ul. Czerwonego Krzyża oraz w Śródmieściu na ul. Świętokrzyskiej w obronie Poczty Głównej. W Powstaniu był lekko ranny (Michelis, Rudniewska 1993). Po kapitulacji Powstania, 5 października 1944, przez obóz w Ożarowie wywieziony do obozu jenieckiego Stalag XI B Fallingbistel k. Hanoweru. Po wyzwoleniu, 14 kwietnia 1945 roku, przez oddziały amerykańskie trafił 1 września 1945 roku do Edynburga, gdzie studiował medycynę. Do 1 września 1947 roku przebywał m.in. w Perth, Glasgow, London i Chester. Do Polski wrócił 6 grudnia 1947 roku. Za udział w szeregach Armii Krajowej w Powstaniu Warszawskim został odznaczony Krzyżem Armii Krajowej, przyznany przez gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego w Londynie, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Medalem za Warszawę 1939–1945, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Pamiątkową Akcji „Burza” oraz Złotą Odznaką Honorową za Zasługi dla Warszawy.

W 1948 roku ożenił się z Danutą Krystyną Spytek-Jordan, ps. „Bronka” (Zgrupowanie Pułku „Baszta” AK), swoją okupacyjną miłością, więźniem Pawiaka i obozu w Ravensbrück.

W 1950 roku Akademia Medyczna w Warszawie wystawiła Zbigniewowi Domańskiemu dyplom lekarza „po odbyciu studiów lekarskich w latach 1941–1947”. W 1957 roku ukończył specjalizację pierwszego stopnia w zakresie radiologii, uzyskując tytuł lekarza radiologa.

Całe życie pracował jako lekarz. Po powrocie do Polski, od 1 czerwca 1948 roku pracował w Szpitalu Powiatowym w Pruszkowie. W 1951 roku został skierowany do Szpitala Wojewódzkiego w Słupsku, gdzie pracował do 1955 roku. Po powrocie ze Słupska do Warszawy pracował kolejno w Szpitalu Praskim (1955–1957), Wojskowym Szpitalu Okręgowym nr 1 (1957–1959), Przychodni Rejonowej przy ul. Szajnochy 8, pełniąc również dyżury w Szpitalu Bielańskim (1959–1978) i w Przemysłowym ZOZ nr 4 przy Hucie Warszawa (1978–1984). W 1985 roku przeszedł na emeryturę. Ponownie zatrudnił się w SPZZLO Warszawa Żoliborz przy ul. Szajnochy 8, gdzie w latach 1993–1998 pracował na stanowisku asystenta – lekarza radiologa.

Od młodości interesował się botaniką. W 1939 roku był na wycieczce szkolnej, m.in. w Gorganach i we wspomnieniach „miłośnika przyrody”, jak siebie określił w pamiętniku, wymienił kilka gatunków roślin z okolic Skolego (zerwę kłosową, czosnek niedźwiedzi, ciemiężycę białą). W tym samym roku był na obozie Przysposobienia Wojskowego w Boiskach k. Kozienic, gdzie widywał kotewkę wodną (orzech wodny) *Trapa natans* i salwinię pływającą (paproć wodną) *Salvinia natans*, o czym również wspomina w zachowanych fragmentach pamiętnika. W 1939 roku, ewakuując się z rodziną przed Niemcami w okolice Czortkowa, chodził na „wycieczki botaniczne”, podczas których, uzupełniając zapasy do jedzenia, zbierał grzyby, m.in. opieńki.

Zbigniew Domański zaczął prowadzić badania nad grzybami wielkoowocnikowymi wkrótce po powrocie z Anglii, na przełomie lat 40. i 50. XX wieku. Z tego okresu, z Tatr,

okolic Warszawy, Słupska i Góry Chełmowej pochodzą jego pierwsze zbiory grzybów zachowane (prawdopodobnie nie wszystkie) do dzisiaj w prywatnym „Zielniku Zbigniewa Domańskiego” przekazanych przez Rodzinę w 2012 roku do Zakładu Mikologii i Fitopatologii Leśnej SGGW. Zielnik zawiera 204 torebki. Najstarsze zachowane tam zbiory pochodzą z roku 1950, a ostatnie z 1995. Na torebkach znajdują się etykiety z 3 rodzajami nagłówków: „Zielnik Zbigniewa Domańskiego”, „Herbarium Mycologicum” i „Herbarium Universitatis Varsaviensis Flora Polonica”. Część torebek nie posiada etykiet, podstawowe dane (bez nagłówka) zapisano na maszynie, bezpośrednio na papierze torebki. Na części etykiet widnieją napisy wykonane ołówkiem „Nsp” (niesprawdzone ?) lub „Dpl” (duplikat ?). Zdecydowaną większość zebranych okazów grzybów Z. Domański przekazywał do Zielnika Zakładu Systematyki i Geografii Roślin UW (od 2008 roku – Zielnik Wydziału Biologii UW). Znajdujące się tam okazy, ofiarowane przez Domańskiego, mają etykiety tego zielnika z nagłówkiem „Herbarium Universitatis Varsaviensis” lub też jego własne z nagłówkiem „Herbarium Mycologicum”.

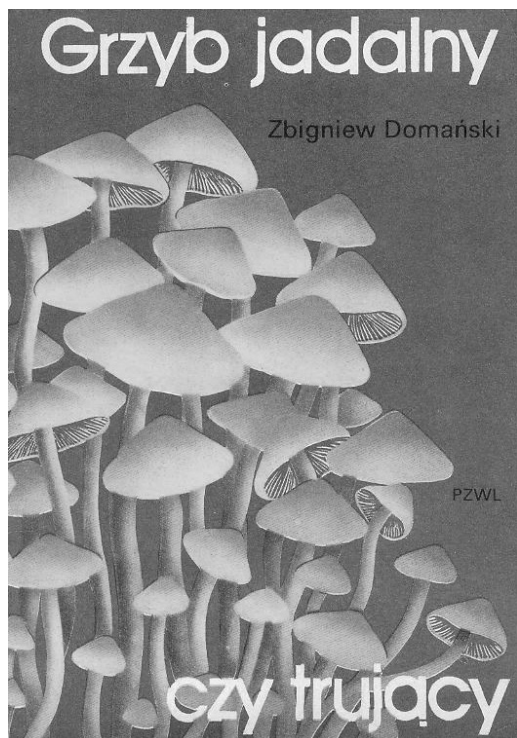
W pozostałych po nim dokumentach znajduje się również notatka (bez daty) z listą 29 gatunków grzybów, które przekazał prof. Marii Ławrynowicz.

W protokołach posiedzeń Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego znajdujemy informacje, że Zbigniew Domański 27 kwietnia 1961 roku został przyjęty w poczet członków nadzwyczajnych Towarzystwa, a później, 14 grudnia 1973 roku, przeniesiony do grona członków zwyczajnych. Jego nazwisko można znaleźć na listach członków PTB publikowanych w *Wiadomościach Botanicznych* (Anonim 1967, 1991). Aktywnie działał w Sekcji Mykologicznej PTB. W 1966 roku brał udział w IV Kongresie Mykologów Europejskich odbywającym się w Polsce (Anonim 1968). Udzielał się, wspólnie z dr Wandą Rudnicką-Jeziorską, jako konsultant podczas wystaw grzybów organizowanych przez dzielnicowe stacje Sanepidu w Warszawie (Skirgiełło 2006). Wiadomo, że

planował doktorat z mykologii pod kierunkiem prof. Aliny Skirgiełło.

Zbierał grzyby w różnych typach środowisk. Najczęściej były to lasy, ale również tereny otwarte, pastwiska i łąki oraz tereny miejskie. Istotnym wkładem Domańskiego w poznanie grzybów w Polsce było publikowanie wykazów gatunków (udokumentowanych w postaci zasuszonych okazów złożonych w Zielniku Uniwersytetu Warszawskiego) dla obszarów słabo zbadanych w naszym kraju pod względem mykologicznym. Jemu również zawdzięczamy znalezienie kilkunastu nowych dla Polski gatunków grzybów. Niektóre z nich np. *Clitocybe ornamentalis* Velen., *Hygrophorus calophyllus* P. Karst., *Lyophyllum coracinum* (Fr.) Singer (*Tephrocybe coracina*), *Omphalina discorosea* (Pilát) Herink & Kotl., *Squamanita paradoxa* (A. H. Sm. & Singer) Bas (*Cystoderma paradoxum*) i *Tricholoma josserandii* Bon do dzisiaj nie zostały ponownie znalezione (Wojewoda 2003, Kujawa 2012).

W sumie opublikował 12 prac, w tym jeden popularny przewodnik grzyboznawczy, trzy prace w *Acta Mycologica*, dwa artykuły we *Wszecławie* i pięć prac wydanych nakładem własnym. Pierwsza publikacja mykologiczna Domańskiego ukazała się w miesięczniku *Wszecławie* w 1960 roku. W sposób popularny przybliżył w niej niektóre gatunki grzybów rosnące w Polsce, wyróżniające się owocnikami o niecodziennych kształtach lub rozmiarach. W tym samym periodyku, w 1989 roku opublikował w formie listu „Uwagi dotyczące Czerwonej listy grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce Władysława Wojewody i Marii Ławrynowicz. PWN, Warszawa 1986”. W latach 1965–1993 na łamach *Acta Mycologica* opublikował trzy prace poświęcone wielkoowocnikowym grzybom doliny Kowańca w Gorcach (znajduje się tu wykaz 211 zebranych gatunków), pastwisk okolic Turka (23 gatunki) i rezerwatu „Jegiel” w obecnym powiecie węgrowskim (216 gatunków). W roku 1981, wspólnie z prof. Aliną Skirgiełło, opublikował tekst referatu wygłoszonego w Czechosłowacji o grzybach wielkoowocnikowych centrum Warszawy, w którym wymienili ok. 50 taksonów.

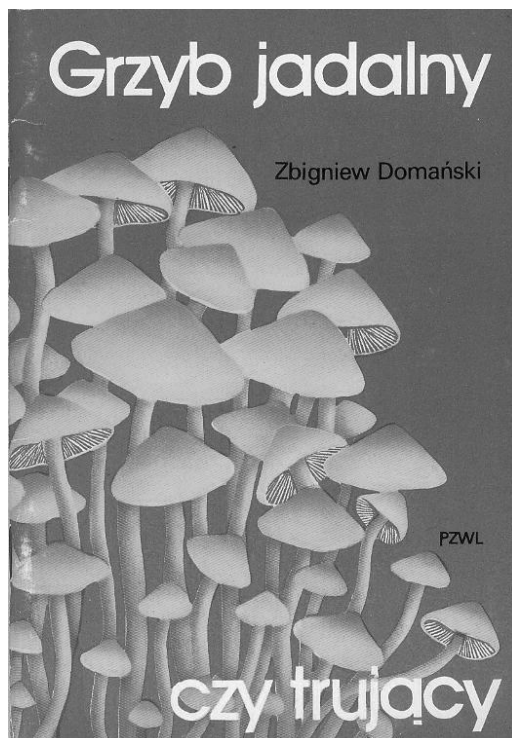

Ryc. 1. Okładka, pierwszego wydania z 1982 roku, przewodnika Zbigniewa Domańskiego *Grzyb jadalny czy trujący*.

Fig. 1. Cover of the first edition (1982) of the guidebook *Edible or poisonous mushroom* by Zbigniew Domański.

Ważną pozycją w dorobku Domańskiego jest przewodnik *Grzyb jadalny czy trujący* wydany w ramach serii „Zdrowie dla wszystkich” przez Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, który miał dwa (1982 i 1988) wysokonaładowe (po 200 tys. egz.) wydania (recenzentem pracy była dr W. Rudnicka-Jeziarska) (Ryc. 1, 2). Opisy 46 gatunków grzybów jadalnych i trujących, zilustrowanych barwnymi rysunkami na 16 tablicach, poprzedzone są informacjami ogólnymi z zakresu biologii i ochrony grzybów, rozpoznawania wg zaproponowanego, z praktycznego punktu widzenia, podziału na 11 grup; informacjami o tym jak zbierać, uprawiać, przechowywać i przygotować do spożycia owocniki grzybów oraz opisami objawów i postępowania w przypadku zatrucia grzybami.

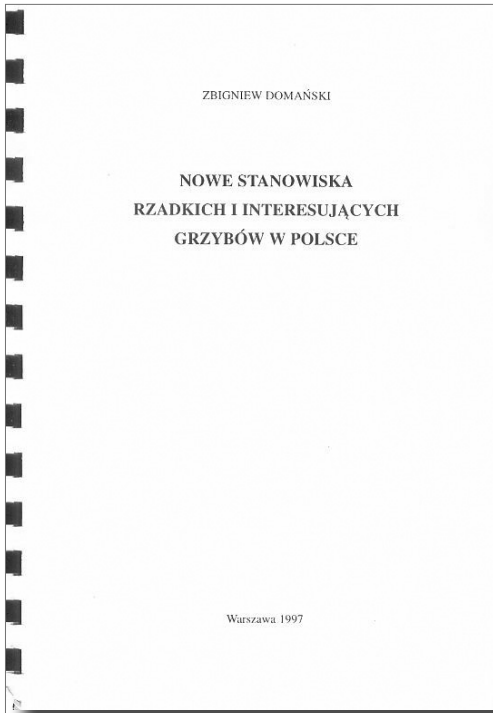
W latach 1997–2001 nakładem własnym wydał pięć prac. Nie wiadomo jakie były ich

Ryc. 2. Okładka, drugiego wydania z 1988 roku, przewodnika Zbigniewa Domańskiego *Grzyb jadalny czy trujący*.

Fig. 2. Cover of the second edition (1988) of the guidebook *Edible or poisonous mushroom* by Zbigniew Domański.

nakłady (brak danych o liczbie egzemplarzy), można jednak przypuszczać, że niewielkie. Biblioteka PTB mieszcząca się w Alejach Ujazdowskich w Warszawie posiada jedynie pracę z 1997 roku. Poza tą jedną pozycją „Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce” (1997), dedykowaną pamięci Profesora Jana Kornasia, lepiej przygotowaną pod względem edytorskim i technicznym (75 stron i 22 plansze, format A5, skład komputerowy, materiał powielany, bindowany, errata i podpisy pod rysunkami wykonane na maszynie), ale niestety z licznymi literówkami, pozostałe mają charakter powielonych, sklejonych na grzbiecie, maszynopisów. W pracy z 1997 roku (Ryc. 3, 4) zamieścił 364 gatunki (19 *Ascomycota*, 345 *Basidiomycota*), błędnie podając w angielskim streszczeniu liczbę 366, bardzo krótki opis owocnika i zarodników, informacje o siedlisku, datę zbioru

Ryc. 3. Strona tytułowa pierwszej pracy „Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce” wydanej nakładem własnym przez Zbigniewa Domańskiego w 1997 roku.

Fig. 3. Title page of the first work, *New localities of rare and interesting fungi in Poland*, author-published by Zbigniew Domański in 1997.

i znane autorowi stanowiska z Polski lub tylko ich liczbę, a na końcu zilustrował osobiście wykonanymi barwnymi rysunkami 335 gatunków na 22 tablicach. Z kolei praca z 2001 roku, po tekście (31 stron), zawiera 9 kolorowych rysunków i 63 zdjęcia przedstawiające 72 gatunki. We wszystkich tych pięciu pracach zamieszczał wykazy, w układzie systematycznym, gatunków grzybów z bardzo krótką informacją o liczebności owocników, siedlisku i dacie zbioru oraz spis literatury, przede wszystkim atlasy i klucze, na podstawie których oznaczał zebrany materiał. Czasami, np. w przypadku gatunków nowych dla Polski lub rzadkich, podobnie jak w pracach publikowanych w *Acta Mycologica*, przedstawiał najważniejsze elementy opisu. W opracowaniu poświęconym Borom Tucholskim wymienia 111

gatunków, z Suwalszczyzny 195, z Roztocza 194 (nie wymienione w pracy Sałaty z 1972 roku), z Lasów Łochowskich 527 gatunków. Zapewne brak recenzji omawianych prac sprawił, że część zawartych w nich danych budzi zastrzeżenia, co potwierdzają adnotacje specjalistów na koportach, rewidujących niektóre materiały złożone przez Z. Domańskiego w Zielniku Zakładu Systematyki i Geografii Roślin Uniwersytetu Warszawskiego. Z przeglądu jego prac można wywnioskować, że bardziej interesowały go grzyby agarykoidalne niż np. aphyloforoidalne czy kortycjoidalne. Przedstawiciele ostatniej grupy nie zbierał praktycznie w ogóle.

Informację o istnieniu prac Zbigniewa

Ryc. 4. Jedna z kolorowych plansz z rysunkami wykonanymi własnoręcznie przez Zbigniewa Domańskiego w pracy „Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce” (1997).

Fig. 4. One of color plates with drawings by Zbigniew Domański from his work *New localities of rare and interesting fungi in Poland* (1997).

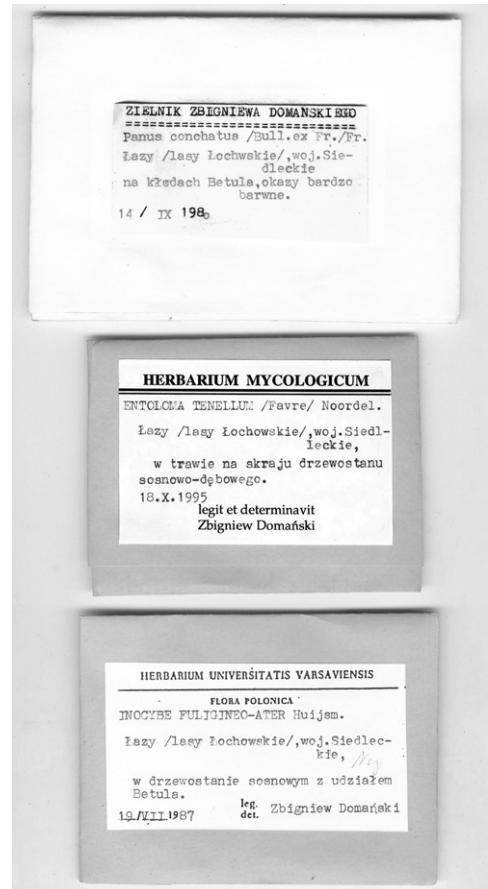
Domańskiego wydanych przez niego własnym nakładem upowszechnił w naszej literaturze mykologicznej prof. Władysław Wojewoda, który otrzymywał je od autora (świadczy o tym zachowana korespondencja i dedykacja na jednym z opracowań). Wszystkie zacytował w opracowaniu „Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski” (Wojewoda 2003).

Zbigniew Domański przygotował również manuskrypt, nieopublikowanego atlasu grzybów, który początkowo miał tytuł „Grzyby polskie”. Z zachowanej, pozytywnej, recenzji (brak daty) dr W. Rudnickiej-Jezierskiej dowiadujemy się, że praca zawierała 947 krótkich opisów grzybów i tyleż ich barwnych rysunków własnoręcznie przez autora wykonanych a zestawionych w 138 tablicach. Na początku lat 90. XX wieku próbował, przy pomocy i wsparciu znajomego nauczyciela

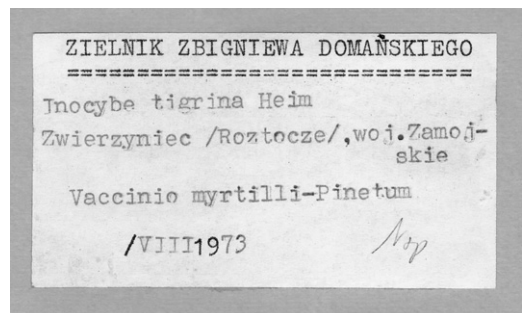
Ryc. 5. Exlibris zaprojektowany i wykonany przez Zbigniewa Domańskiego.

Fig. 5. Exlibris of Zbigniew Domański; designed and made by him.

Ryc. 6. Torebki zielnikowe Zbigniewa Domańskiego z różnymi nagłówkami etykiet.

Fig. 6. Zbigniew Domański's herbarium bags with different label captions.

Ryc. 7. Przykład etykiety na torebeczce z „Zielnika Zbigniewa Domańskiego”.

Fig. 7. Example of label on a bag from Zbigniew Domański's herbarium.

fizyki Arkadiusza Kusiaka (poznali się na wystawach grzybów) wydać, jednak bez powodzenia, poprawiony zgodnie z sugestiami recenzenta, atlas pod nieco zmienionym tytułem („Atlas grzybów polskich lasów i łąk”) w Państwowym Wydawnictwie Naukowym, Państwowym Wydawnictwie Rolniczym i Leśnym oraz w Instytucie Wydawniczym Związków Zawodowych. Manuskrypt atlasu wraz z dyskietką komputerową zawierającą tekst, przechowywane w ostatnich latach przez A. Kusiaka, prawdopodobnie zaginęły.

Działał również w Lidze Ochrony Przyrody. Był prezesem Oddziału Warszawa-Żoliborz. W 1984 roku za zasługi w realizacji zadań statutowych LOP został odznaczony „Złotą Odznaką Honorową”.

Interesował się muzyką poważną i był jej znawcą. Posiadał rozległą wiedzę na temat historii Polski, a zwłaszcza interesowała go historia oręża i lotnictwa. Miał zdolności plastyczne, przed Powstaniem Warszawskim wykonał makietę (stół plastyczny) terenu i budynków Muzeum Wojska Polskiego i Muzeum Narodowego, na którym dowództwo III Zgrupowania AK ćwiczyło i przygotowywało się do przydzielonego zadania bojowego zdobycia tych obiektów (Michelis, Rudniewska 1993). Dwie prace mykologiczne, z roku 1997 i 2001, ilustrował własnoręcznie wykonanymi barwnymi rysunkami owocników grzybów.

Zbigniew Domański był człowiekiem o wysokiej kulturze osobistej, skromnym, niekonfliktowym, szanowanym i lubianym. Miał córkę Joannę Kohutnicką i troje wnuków. Ostatnie lata życia spędził przykuty do łóżka, w domu na Żoliborzu, pod troskliwą opieką żony i rodziny, dzielnie znosząc chorobę. Zmarł 14 stycznia 2012 roku, a został pochowany 24 stycznia 2012 roku na Cmentarzu Wawrzyszewskim w Warszawie. W imieniu Sekcji Mykologicznej Oddziału Warszawskiego PTB żegnali go dr Krystyna Grzelak i dr hab. inż. Andrzej Szczepkowski.

Na zakończenie autor pragnie serdecznie podziękować Rodzinie Zbigniewa Domańskiego za udostępnienie dokumentów, rodzinnych pamiątek i przekazanie cennych informacji oraz za ofiarowanie księgozbioru (68 zwartych

opracowań mykologicznych, 47 książek i broszur o tematyce przyrodniczej, głównie botanicznej oraz 45 zeszytów różnych wydawnictw ciągłych z lat 1947–1992) i zachowanego fungarium do Zakładu Mikologii i Fitopatologii Leśnej SGGW. Dziękuję również Panu prof. dr. hab. Tomaszowi Majewskiemu za pomoc w poszukiwaniu materiałów i cenne uwagi do niniejszego tekstu, Panu dr. Dariuszowi Karasińskiemu z Zakładu Mykologii Instytutu Botaniki PAN w Krakowie za udostępnienie kopii prac wydanych nakładem własnym przez Zbigniewa Domańskiego, Panu Wiesławowi Gniazdowskiemu – Prezesowi Środowiska „Krybar” Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej i Pani Eleonorze Kaszniczy za informacje z okresu Powstania Warszawskiego, Pani Małgorzacie Sobczyk-Makowskiej – Sekretarzowi Zarządu Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie za pomoc w dotarciu do literatury oraz Panu Arkadiuszowi Kusiakowi – emerytowanemu nauczycielowi fizyki z III Liceum Ogólnokształcącego im. gen. Sowińskiego w Warszawie za cenne informacje.

WYKAZ OPUBLIKOWANYCH PRAC MYKOLOGICZNYCH ZBIGNIEWA DOMAŃSKIEGO

- DOMAŃSKI Z. 1960. Niektóre nasze grzyby. *Wszechświat* 12: 316–319.
- DOMAŃSKI Z. 1965. Grzyby wyższe doliny Kowańca (Gorce). *Acta Mycologica* 1: 147–167.
- DOMAŃSKI Z. 1969. Grzyby wyższe pastwisk koło Turka. *Acta Mycologica* 5: 57–59.
- DOMAŃSKI Z. 1982. Grzyb jadalny czy trujący. Wyd. 1. Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1988. Grzyb jadalny czy trujący. Wyd. 2. Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1989. Uwagi dotyczące Czerwonej listy grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce Władysława Wojewody i Marii Ławrynowicz. PWN, Warszawa 1986. *Wszechświat* 90(11): 264.
- DOMAŃSKI Z. 1993. Macromycetes rezerwatu „Jegiel”. *Acta Mycologica* 28(2): 185–199.
- SKIRGIELLO A., DOMAŃSKI Z. 1981. Grzyby wyższe centrum Warszawy (Higher fungi of the central part of Warsaw).

- W: M. SEMERDŽIEVA, V. ŠAŠEK (red.), Organizace boje proti otrávám houbami v ČSSR a Polsku. Komise pro mykologickou toxikologii Čsl. vědecké společnosti pro mykologii při ČSAV, Praha, s. 40–44.
- DOMAŃSKI Z. 1997. Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce. Nakładem autora, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1999a. Grzyby zebrane w Borach Tucholskich. Nakładem autora, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1999b. Przyczynek do znajomości flory mikologicznej Roztocza. Nakładem autora, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1999c. Notatki mikologiczne z Suwalszczyzny. Nakładem autora, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 2001. Grzyby Lasów Łochowskich. Nakładem autora, Warszawa.
- SALATA B. 1972. Badania nad udziałem grzybów wyższych w lasach bukowych i jodłowych na Roztoczu Środkowym. *Acta Mycologica* 8(1): 69–139.
- SKIRGIELŁO A. 2006. Zapiski ze stuletniego życia. BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa.
- WESOŁOWSKI A., BUJNIEWICZ N. (red.) 2011. Kolejnictwo w polskich przygotowaniach obronnych i kampanii wrześnieowej. T. 1, Relacje. cz. 2. Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry. Wyd. Tetragon, Warszawa.
- WOJEWODA W. 2003. Checklist of Polish larger Basidiomycetes. Biodiversity of Poland, 7. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

Andrzej SZCZEPKOWSKI

LITERATURA

- ANONIM 1967. Polskie Towarzystwo Botaniczne. Powstanie i rozwój. *Wiadomości Botaniczne* 11(1): 49–74.
- ANONIM 1968. Compte-rendu du IV-ème Congrès des Mycologues Européens Warszawa 1968. *Acta Mycologica* 4(2): 181–198.
- ANONIM 1991. Polskie Towarzystwo Botaniczne w dniu 30 czerwca 1991 roku. *Wiadomości Botaniczne* 35(2): 3–54.
- KUJAWA A. 2012. Grzyby makroskopijne Polski w literaturze mykologicznej. W: M. SNOWARSKI, Atlas grzybów Polski. (<http://www.grzyby.pl/grzyby-makroskopijne-Polski-w-literaturze-mikologicznej.html>/ dostęp 05.02.2012.
- KUJAWSKI E., GRABSKI W. (red.) 2003. Pochodem idziemy... . Dzieje i legenda Szkoły im. Stefana Batorego w Warszawie. Tom I: Dzieje Szkoły w latach 1918–1944. Wyd. 2 uzup. Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie, Warszawa.
- KWIATKOWSKI S., WILAND M. 1993. Materiały biograficzne wychowanków Liceum i Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie z lat 1918–1944. Wyd. 2 uzup. Stowarzyszenie Wychowanków Liceum i Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie, Warszawa.
- MICHELIS DE A., RUDNIEWSKA A. 1993. Pod rozkazami „Konrada”. Pierwsza monografia III Zgrupowania Obwodu Warszawskiego AK. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa.
- MIERZWIŃSKI Z. 1990. Generałowie II Rzeczypospolitej. Wyd. Polonia, Warszawa.
- RYBKA R., STEPAN K. 2006. Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939. Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 29. Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków.

ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

JUBILEUSZOWA KONFERENCJA Z OKAZJI 80-LECIA URODZIN PROFESORA ZW. DR HAB. KRZYSZTOFA ROSTAŃSKIEGO

Jubilee conference dedicated to Professor Krzysztof Rostański on the occasion of his 80th birthday anniversary

Okrągłe rocznice w życiu każdego człowieka są niewątpliwie okazją do pewnej refleksji, zadumy, różnorodnych podsumowań, ale i podejmowania dalszych zamierzeń i snucia planów. Każdy z kolei jubileusz pracownika nauki stanowi dobry moment dla uczczenia Jubilata za jego wysiłek w dążeniu do odkrywania prawdy, wytrwałość, systematyczność, odwagę, upór, a przede wszystkim za uzyskane przez niego osiągnięcia, które są dowodem na rozwijanie i pomnażanie talentów otrzymanych w momencie narodzin. Przy takich okazjach radujemy się wspólnie z Jubilatą, okazujemy mu swą życzliwość, a jednocześnie wyrażamy w tym dniu serdeczne podziękowania za Jego wsparcie dla nas i pomoc w chwilach trudnych. Tak też pragniemy postąpić w stosunku do naszego Nauczyciela, ale i oddanego

Przyjaciela, Profesora zw. dr. hab. Krzysztofa Rostańskiego.

W dniu 15 października 2010 roku na Wydziale Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach już po raz drugi zorganizowano konferencję naukową z okazji jubileuszu urodzin Profesora. Dziesięć lat temu okazją do świętowania były dwie uroczystości: 45-lecie pracy naukowej i 70 rocznica urodzin Profesora. Jubilatowi poświęcono z tej okazji cały tom 35(32) *Acta Biologica Silesiana* (2000). Jego współpracownicy omówili w tym tomie dotychczasowe osiągnięcia Profesora. Z kolei

Jubileuszowa Sesja Naukowa z okazji
80-lecia urodzin
Profesora dr. hab. Krzysztofa
Rostańskiego
„Współczesność i perspektywy
taksonomii roślin w Polsce.
Z wiesiołkiem w tle”

15 października 2010
Katowice
Uniwersytet Śląski
Wydział Biologii i Ochrony Środowiska
Polskie Towarzystwo Botaniczne

w *Wiadomościach Botanicznych* (Vol. 45, no. 3/4, 2001) Profesor Adam Zając oddał nie tylko atmosferę tych podniosłych uroczystości na naszym Wydziale, lecz w sposób zwięzły, ale dobitny wyartykułował wszystkie atrybuty naukowe i osobowe Profesora Krzysztofa Rostańskiego. Wiele informacji na temat Jego pracy zawodowej i osiągnięć naukowych można znaleźć w takich źródłach informacyjnych, jak: *Who is Who in Science and Engineering* (3 wyd. 1996–1997), *Who's Who in the World* (wyd. 12–14), *American Biographical Institute: Five Thousands Personalities of the World* (wyd. 6, 1998), *Longman Reference on Research Database and CD Rom* (1994, 1995), *Kto jest kim w woj. katowickim* (1998), *Kto jest kim w Polsce* (1999), *Encyklopedia Kto jest Kto, Polska* (1992–1993), *Wiatra* (1992). O naszym Jubileacie pisali też R. I. Burda, W. W. Protopowa, W. K. Tohtar i M. W. Shevera w *Ukrainskij Botaničnij Žurnal* (2005, t. 62, nr

6) z okazji 75 rocznicy urodzin prof. Krzysztofa Rostańskiego. Wzmiankowany artykuł, przetłumaczony przez Agnieszkę Dybich, zamieszczono również w miesięczniku Uniwersytetu Śląskiego *Gazeta Uniwersytecka* nr 6 (136) marzec 2006. Nie ma zatem potrzeby przypominania szczegółowego biogramu naszego dostojnego Jubilata i Jego zasług dla nauki, a zwłaszcza dla umiłowanej przez Niego dyscypliny, jaką jest taksonomia roślin kwiatowych. Warto jednak w tym miejscu odnotować, że oficjalnie przeszedł On na emeryturę w 2005 roku. Nadal jednak aktywnie pracuje naukowo, a spotkać Go można najczęściej w Pracowni Dokumentacji Botanicznej, czyli w Zielniku Uniwersytetu Śląskiego. Ogółem w latach 1956–2010 Pan Profesor Krzysztof Rostański opublikował 218 artykułów naukowych i monografii. Ma też w swoim dorobku świadectwo racjonalizatorskie Akademii Medycznej we Wrocławiu pt. „Selekcjonowanie różnych gatunków i ekotypów wiesiołka pochodzenia krajowego i zagranicznego” oraz świadectwo współtwórcy odmiany wiesiołka *AMAR* w roku 2001. Bogaty dorobek naukowy uzupełniają opracowania popularnonaukowe. Za popularyzowanie badań botanicznych przyznano Profesorowi medal Polskiego Towarzystwa Botanicznego im. Bolesława Hryniewieckiego oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej. W czasie swojej pracy zawodowej uzyskał stypendia zagraniczne, odbył długoterminowe staże naukowe, m.in. w Instytucie Botaniki Uniwersytetu w Budapeszcie, Instytucie Botaniki im. Komarowa w Leningradzie, Instytucie Botaniki Czeskiej Akademii Nauk w Průhonicach, w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu w Duesseldorfie, w Muzeum Botanicznym Uniwersytetu w Lund.

Ze szczególnym sentymentem wspomina Pan Profesor swój dwukrotny pobyt w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu w Hawanie. W sumie na Kubie spędził 12 miesięcy, pracując m.in. nad gatunkami z rodzaju *Ludwigia*. W czasie swoich 44 podróży naukowych zgromadził cenne materiały dokumentacyjne, które znacząco wzbogaciły kolekcje naszego śląskiego zielnika.

Ryc. 1. Jubilat Prof. dr hab. Krzysztof Rostański w otoczeniu botaników, przybyłych na uroczystą sesję naukową, Katowice, 15.10.2010 (fot. A. Pasierbiński).

Fig. 1. Professor Krzysztof Rostański with the botanists, participating in the special scientific session, Katowice, 15 October 2010 (phot. A. Pasierbiński).

1 – S. Sokół, 2 – A. Zajac, 3 – M. Mizianty, 4 – R. Jean, 5 – I. Gerold-Śmietañska, 6 – R. Sumara, 7 – J. Anioł-Kwiatkowska, 8 – E. Krawczyk, 9 – K. Jędrzejko, 10 – M. Ławrynowicz, 11 – J. Rybczyński, 12 – F. Świąt, 13 – W. Rostańska (żona), 14 – K. Rostański, 15 – A. Urbisz, 16 – K. Falińska, 17 – S. Cabała, 18 – S. Wika, 19 – K. Oklejewicz, 20 – Z. Wnuk, 21 – B. Tokarska-Guzik, 22 – A. Rostański, 23 – prof. B. Sudnik-Wójcikowska, 24 – K. Bzdęga, 25 – K. Koszela, 26 – J. Derwisz, 27 – S. Tarłowska, 28 – I. Żabińska, 29 – M. Jędrzejczyk-Korycińska, 30 – B. Węgrzynek, 31 – K. Latowski, 32 – E. Gućwa-Przepióra, 33 – K. M. Rostański, 34 – B. Fojcik, 35 – A. Urbisz, 36 – T. Nowak, 37 – B. Babczyńska-Sendek, 38 – J. Zygmunt, 39 – R. Kurtyka, 40 – G. Woźniak, 41 – M. Lubera, 42 – W. Karcz, 43 – P. Witosławski, 44 – R. Ciepał, 45 – V. Jehlík, 46 – M. Shevera, 47 – L. Frey, 48 – P. Kwiatkowski, 49 – M. Kowolik, 50 – Ł. Małkowski.

Profesor Krzysztof Rostański znany jest nie tylko w środowisku naukowym naszego kraju, lecz również w całej Europie, a nawet na innych kontynentach. Znakiem rozpoznawczym, tzw. „znakiem firmowym” Profesora jest Jego nieustająca pogoda ducha, uśmiech, życzliwość dla świata i ludzi. W środowisku naukowym tym znakiem firmowym jest wiesiołek, *Nachtkertze*, evening-primrose, *Oenothera*. Rodzajowi temu poświęcił Profesor niemal całe życie naukowe

i związek ten nieprzerwanie trwa do dziś. W poszukiwaniu wiesiołków przemierzył On prawie cały kontynent europejski, organizując w tym celu blisko 30 wypraw naukowych. Przejrzał dokładnie zieleniki naukowe w najważniejszych ośrodkach naukowych na wschodzie, zachodzie, północy i południu. Łącznie gatunkom i mieszańcom z tego rodzaju, występującym w Polsce i innych krajach europejskich, poświęcił ponad 80 prac. Ukoronowaniem badań nad rodzajem *Oenothera* jest

książka *Evening-primroses (Oenothera) occurring in Europe – Wiesiolki (Oenothera) występujące w Europie* (2010), która w dniu tak uroczystym, wraz z dedykacją Autora, trafiła do naszych rąk. Jest to opracowanie szczególnie wyczekiwane przez botaników. Zawiera bowiem klucz do oznaczania gatunków z tego rodzaju oraz opisy 61 taksonów odnotowanych dotąd w różnych rejonach kontynentu europejskiego. Profesor Rostański – wnikliwy i zdolny badacz, obdarzony szczególną charyzmą w identyfikowaniu gatunków, opisał samodzielnie lub z kolegami (m.in. profesorami Peterem Gutte z Lipska, Vladimirem Jehlikiem z Pragi i Adriano Soldano z Włoch) 34 gatunki i utrwalone mieszańce taksonomiczne, stając się światowym specjalistą od tego rodzaju.

Jubileuszowa Sesja Naukowa z okazji 80 rocznicy urodzin Profesora Krzysztofa Rostańskiego pod hasłem „Współczesność i perspektywy taksonomii roślin w Polsce. Z wiesiolkiem w tle” odbyła się w auli Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego przy ul. Bankowej 9 w Katowicach. Jej organizatorami byli: Zakład Botaniki Systematycznej, Pracownia Dokumentacji Botanicznej Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego oraz Śląski Oddział Polskiego Towarzystwa Botanicznego. W uroczystości wzięła udział małżonka Wanda Rostańska i synowie Profesora – Tadeusz, Adam i Krzysztof (Junior), władze dziekańskie Wydziału, goście zagraniczni (m.in. prof. Raymond Jean z Francji, prof. Vladimír Jehlík z Republiki Czeskiej, dr Miroslav Shevera z Ukrainy) oraz liczni goście, reprezentujący różne krajowe uczelnie i placówki naukowo-badawcze.

Po uroczystym powitaniu uczestników i przedstawieniu sylwetki Jubilata odczytano okolicznościowe adreśy. Dostojny Jubilat przyjął życzenia i gratulacje od władz Uczelni i Wydziału, gości z kraju (reprezentujących m.in. Uniwersytety: Jagielloński, Łódzki, Warszawski, Wrocławski, Opolski, Rzeszowski, oraz instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk z Krakowa i Warszawy) i z zagranicy, współpracowników, rodziny oraz przyjaciół. Referaty wygłosili: prof. Adam Zajac z Uniwersytetu Jagiellońskiego pt.

„Wybrane, aktualne problemy biologii”, prof. Karol Latowski z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pt. „Morfologia w taksonomii roślin – między źródłem pisanim a prawdą”, prof. Barbara Sudnik-Wójcikowska z Uniwersytetu Warszawskiego pt. „Kurhany jako mikrocentra różnorodności biologicznej”, dr hab. Vladimír Jehlík z Republiki Czeskiej pt. „*Oenothera species in river harbours of Central Europe*” oraz dr hab. Adam Rostański z Uniwersytetu Śląskiego pt. „Rodzaj *Oenothera* L. w zbiorach zielnika Naukowego Uniwersytetu Śląskiego – Herbarium KTU”. Sesja zakończyła się uroczystym poczęstunkiem i spotkaniem w gronie przyjaciół.

Dr hab. Adam Rostański przygotował multimedialny pokaz z życia Jubilata i Jego najbliższej rodziny i przyjaciół. Były dalsze wspomnienia, gratulacje i życzenia od kolegów i uczniów. Wyczuwało się atmosferę ogólnej życzliwości dla dostojnego Jubilata i Jego nieukrywane wzruszenie.

Stanisław WIKĄ

PRO MEMORIA

265-lecie urodzin Jacka (Hiacynta) Augusta Dziarkowskiego (1747–7(8?) III 1828), lekarza, botanika, ur., zm. w Warszawie, posiadał praktykę lekarską na Ukrainie, w Warszawie i Płocku, wykładał w Królewskim Uniwersytecie Warszawskim, opublikował m.in. *Wybór roślin krajowych dla okazania skutków lekarskich ku użytkowi domowemu* (1803), a także wraz z K. Siennickim *Pomnożenie dykcjonarza roślinnego X. Krzysztofa Kluka* (T. 1–3, 1824–1826), które spotkało się z krytyką, m.in. Wilibalda Bessera. W opracowaniu trzeciego tomu nie brał udziału.

110-lecie urodzin Anny Stachurskiej (22 II 1902–7 III 1984), paleobotanika, palinologa, ur. w Kębszynie, zm. w Kościelisku, docenta Uniwersytetu Wrocławskiego, kierownika

Katedry, a następnie Zakładu Paleobotaniki, prowadziła badania roślinności czwartorzędu i trzeciorzędu, zajmowała się również analizą sporomorf, zarówno współczesnych, jak i kopalnych, autorka m.in. opracowań *Roślinność interglacjalna z Włodawy nad Bugiem* (1957), *Schylek interglacjalny mazowieckiego w Susznie koło Włodawy nad Bugiem w świetle analizy botanicznej* (1961), *Morphology of pollen grains of the Juglandaceae* (1961), inicjatorka „Kartoteki palinologicznej roślin polskich”.

100-lecie urodzin, 45-lecie śmierci Zygmunta Czubińskiego (24 VI 1912–1 II 1967),

fitogeografa, fitosocjologa, działacza ochrony przyrody, ur. w Kielcach, zm. w Poznaniu, profesora Uniwersytetu Poznańskiego, kierownika Katedry Systematyki i Geografii Roślin, dyrektora Ogrodu Botanicznego UP, autora wielu opracowań dotyczących Wielkopolski

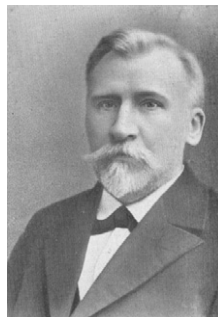
i Pomorza, m.in. klasycznej pracy *Zagadnienia geobotaniczne Pomorza* (1950), oprócz roślin naczyniowych zajmował się także mchami, był wybitnym nauczycielem i wychowawcą młodych uczonych (zob. *Wiadom. Bot.* 51(1/2): 60, 2007).

100-lecie urodzin Marii Fiedotjew-Jesse (27 II 1912–28 I 1985),

mikologa, ur. w Sieradzu, zm. w Poznaniu, absolwentki Uniwersytetu Poznańskiego, autorki prac *Stan badań nad roślinnością Wielkopolski i zadania na przyszłość*. 4. *Grzyby wyższe* (1936), *Grzyby wyższe Wielkopolskiego Parku Narodowego* (1947) oraz zachowanej w rękopisie pracy magisterskiej *Grzyby Parku Narodowego w Ludwiku* (1936/1937).

100-lecie śmierci Franciszka Kamińskiego (9 X 1851–16 IX 1912),

botanika pracującego głównie w zakresie anatomii, fizjologii i systematyki, ur. w Lublinie, zm. w Warszawie, docenta uniwersytetu we Lwowie, profesora uniwersytetu w Odessie, był światowego formatu znawcą roślin z rodziny pływaczowatych (*Lentibulariaceae*), szczególnie

rodzaju pływacz (*Utricularia*) (opracował tę rodzinę w wydawnictwie A. Englera i K. Prantla *Die natürlichen Pflanzenfamilien*, 1891). Bardziej znany jako współodkrywca mikoryzy, czyli współżycia korzeni roślin naczyniowych ze strzępkami grzybów, co zaobserwował na korzeniach *Monotropa hypopitys* (tymczasowe doniesienia – 1880, 1881, opracowania szczegółowe – 1882, 1883) (zob. *Wiadom. Bot.* 40(3/4): 92, 1996).

145-lecie śmierci Karola Maurycego Die-singa (16 VI 1800–10 I 1867),

lekarza, zoologa, botanika, ur. w Krakowie, zm. w Wiedniu, pracownika m.in. Muzeum Przyrodniczego w Wiedniu, autora wielu prac z zakresu helmintologii oraz współautora jednej publikacji o glonach.

100-lecie śmierci Edwarda Strasburgera (1 II 1844–19 V 1912),

jednego z klasyków biologii, współtwórcy cytologii roślin, ur. w Warszawie, zm. w Bonn, docenta Warszawskiej Szkoły Głównej, profesora uniwersytetów w Jenie i Bonn, gdzie stworzył sławną szkołę badawczą, autora fundamentalnych prac z zakresu cytologii i embriologii roślin, opisał zjawisko mitozy (kariokinezy) czyli podziału wegetatywnego komórki (1875) oraz mejozy (podziału redukcyjnego) (w latach 1900–1904 przedstawił poszczególne

stadia tego procesu). Stwierdził też występowanie stałej liczby chromosomów u poszczególnych gatunków (ustanowił pojęcie kariotypu) (zob. *Wiadom. Bot.* 43(1/2): 72, 1999).

50-lecie śmierci Romana Dreżepolskiego (9 IX 1884–17 IV 1962), botanika, fykologa, muzyka, ur. we Lwowie, zm. w Poznaniu, doktora Uniwersytetu Lwowskiego, specjalisty od krajowych wiciowców roślinnych, nauczyciela w gimnazjach Stanisławowa, Lwowa i Poznania, działacza amatorskiego ruchu muzycznego (zob. *Wiadom. Bot.* 38(3/4): 121, 1994).

50-lecie śmierci Franciszka Ksawerego Skupińskiego (21 XI 1888–26 VI 1962), mikologa, cytologa, ur. w Tumie koło Łęczycy, zm. w Łodzi, profesora Uniwersytetu Wileńskiego oraz Uniwersytetu Łódzkiego, gdzie kierował Katedrą Anatomii i Cytologii Roślin, udowodnił występowanie rozmnażania płciowego u śluzowców (1920) (zob. *Wiadom. Bot.* 41(2): 58, 1997).

40-lecie śmierci Marii Berner (22 VIII 1908–11 II 1972), farmaceutki, botaniczki, ur. w Brzesku pod Krakowem, zm. w Krakowie, asystentki Zakładu Farmakologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie uzyskała doktorat farmacji, kierownika apteki Instytutu Radowego w Warszawie, współzałożycielki i współredaktorki miesięcznika *Polskie Ziola*, autorki prac z zakresu zielarstwa i uprawy roślin leczniczych.

200-lecie urodzin Józefa Warszawicza (1812–29 XII 1866), podróżnika, zbieracza roślin, ur. na Litwie, zm. w Krakowie, głównego ogrodnika (inspektora) Ogrodu Botanicznego

Uniwersytetu Jagiellońskiego, podróżnika, światowej sławy zbieracza i odkrywcy nowych roślin w Ameryce Południowej i Środkowej, gdzie podróżował w latach 1844–1853. Zbierał również okazy zwierząt i ptaków. Odkrył setki nowych gatunków roślin, zwłaszcza

storczyków. Istnieje kilkadziesiąt nazw roślin utworzonych na cześć Warszawicza (zob. *Wiadom. Bot.* 40(3/4): 93, 1996).

160-lecie urodzin Bronisława Gustawicza (1852–9 X 1916), geografą, etnografą, przy-

rodnika, ur., zm. w Krakowie, nauczyciela szkół w Krakowie i Żywcu, wykładowcy w krakowskiej Wyższej Szkole Przemysłowej, członka Komisji Fizjograficznej i Antropologicznej AU, miłośnika i znawcy Karpat, zwłaszcza Tatr, Pienin, Żywiecczyny, Spisza i Orawy, autora wielu pu-

blikacji poświęconych m.in. geografii, etnografii, kartografii, meteorologii, ochronie przyrody oraz botaniki, w tym pracy *Przyczynek do flory pieśnińskiej* (1881).

160-lecie urodzin Władysława Zaleskiego (2 X 1852–5 X 1925), arcybiskupa, podróżnika,

pisarza, ur. w Wielonie na Kowieńszczyźnie, zm. w Rzymie, dyplomaty stolicy apostolskiej, delegata papieskiego w Indiach Wschodnich, spędził ok. 25 lat na Cejlonie w mieście Kandy, wiele podróżując, był autorem wielu książek podróżniczo-etnograficznych opublikowanych w języku polskim,

francuskim, angielskim i włoskim, np. *Podróż po Indyach w roku 1896* (1897), a także artykułów na temat przyrody i kultury Azji Południowo-Wschodniej; zgromadził ikonotekę roślin tropikalnych (ok. 35 tys. wizerunków roślin), znajdującą się obecnie w zbiorach Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego (zob. *Wiadom. Bot.* 39(3/4): 88, 1995).

45-lecie śmierci Marii Chmielińskiej (7 IV 1890–15 X 1967), inżyniera rolnika, botaniczki,

ur. w Ciechanowie, zm. w Warszawie, współorganizatorki polskiego zielarstwa w dwudziestoleciu międzywojennym, redaktorki *Wiadomości Zielarskich* oraz Powszechnego Wydawnictwa Rolniczego i Leśnego (PWRiL), autorki dwóch monumentalnych bibliografii *Polskiej bibliografii zielarstwa* (1954) oraz *Polskiej bibliografii roślin przemysłowych* (1963) (zob. *Wiadom. Bot.* 34(2): 27, 1990).

45-lecie śmierci Józefa Karola Łukasze-wicza (13 III 1894–4 XI 1967), przyrodnika, ur. w Krakowie, zm. we Wrocławiu, absolwenta UJ oraz Akademii Handlowej w Krakowie, nauczyciela średnich szkół zawodowych w Krakowie, asystenta naukowo-technicznego Instytutu Botaniki Uniwersytetu Wrocławskiego, autora m.in. pracy *Przyczynek do mikrochemii włoska parzącego Urtica dioica* L. (1923).

85-lecie śmierci Witolda Wróblewskiego (29 VI 1839–1 XI 1927), geografa, popularyzatora nauk przyrodniczych, m.in. botaniki, ur. w Grodnie, zm. w Warszawie, nauczyciela szkół w Warszawie, wydawcy *Pamiętnika Fizjograficznego* i *Wszczęświata*, gdzie zamieszczał artykuły i notatki z zakresu botaniki, zoologii oraz sprawozdania z wypraw badawczych (zob. *Wiadom. Bot.* 41(3/4): 89, 1997).

50-lecie śmierci Witolda Sławińskiego (27 XI 1888–4 IX 1962), fitosocjologa, historyka botaniki, ur. w Wilnie, zm. w Białymstoku,

doktora i doktora habilitowanego Uniwersytetu Poznańskiego, profesora botaniki na Wydziale Rolnym Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierownika Katedry Biologii Akade-

mii Medycznej w Białymstoku, założyciela Oddziału Białostockiego PTB, autora prac z zakresu fitosocjologii, mikrobiologii technicznej i historii botaniki w ośrodku wileńskim (zob. *Wiadom. Bot.* 42(3/4): 104, 1998).

Alicja ZEMANEK

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH SCIENTIFIC MEETING REPORTS

„ENVIRONMENTAL ARCHAEOLOGY OF URBAN SITES” – VII SYMPOZJUM ORAZ IV MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA POLSKIEGO STOWARZYSZENIA ARCHEOLOGII ŚRODOWISKOWEJ – GDAŃSK, 5–10 WRZEŚNIA 2011

‘Environmental Archaeology of Urban Sites’ – 7th Symposium and 4th International Conference of Polish Association for Environmental Archaeology – Gdańsk, 5–10 September 2011

Environmental Archaeology of Urban Sites
Gdańsk, Poland, 5-10 September 2011

W dniach 5–10 września 2011 roku, w Gdańsku, odbyła się międzynarodowa konferencja dotycząca problematyki badań przyrodniczych na miejskich stanowiskach archeologicznych.

Konferencja „Environmental Archaeology of Urban Sites” została zorganizowana przez Pracownię Paleoeologii i Archeobotaniki (Katedra Ekologii Roślin) na Wydziale Biologii Uniwersytetu Gdańskiego, jako kolejna impreza naukowa Polskiego Stowarzyszenia Archeologii Środowiskowej (SAS). Współorganizatorami konferencji były Muzeum Archeologiczne w Gdańsku oraz Fundacja na Rzecz Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, która była odpowiedzialna za stronę organizacyjną sympozjum. Konferencja została zadedykowana Pani Profesor Krystynie Wasylikowej z Instytutu Botaniki im. W. Szafera w Krakowie, która była jej Gościem Honorowym. Wyróżniono w ten sposób wybitny wkład Prof. K. Wasylikowej w rozwój paleoeologii i archeobotaniki. Konferencja ta, stanowiła również wyraz wdzięczności Jej wychowanków za wieloletnią pomoc naukową.

W zjeździe wzięło udział około 60 uczestników z 10 krajów europejskich.

Podczas oficjalnego otwarcia obrad gości przywitała prof. dr hab. Małgorzata Latałowa, która nakreśliła cele tego spotkania i przedstawiła sylwetkę naukową Pani Profesor Krystyny Wasylikowej. Za zasadniczy cel konferencji organizatorzy uznali dyskusję w gronie archeologów i przyrodników nad wynikami najnowszych badań, dotyczących m.in. wykorzystywania zasobów roślinnych i zwierzęcych przez mieszkańców miast w różnych okresach ich historii (od starożytności po czasy nowożytne) oraz warunkowań przyrodniczych rozwoju organizmów synantropijnych w przeszłości i związanych z tym procesem zmian środowiska w różnych regionach geograficznych. Jednym z celów była też dyskusja nad teoretycznymi i praktycznymi aspektami współpracy interdyscyplinarnej na miejskich stanowiskach archeologicznych.

Gości przywitali również prof. dr hab. Grzegorz Węgrzyn, Prorektor ds. nauki Uniwersytetu Gdańskiego oraz dr hab., prof. UAM, Mirosław Makohonienko, który w swym wystąpieniu przedstawił działalność Stowarzyszenia Archeologii Środowiskowej. Wykład inauguracyjny pt. „What we have learned from 30 years of environmental archaeology in York” wygłosił prof. Terry O'Connor z Uniwersytetu w Yorku (Wielka Brytania).

W ciągu trzech dni obrad ogłoszono 28 referatów zgrupowanych w sześciu sesjach oraz przedstawiono 14 posterów. Były to referaty dotyczące zagadnień teoretycznych – m.in. Andrzej Gołębnik – „Analysis of archaeological layers – necessity or whim”, syntetyczne opracowania z określonych regionów geograficznych – m.in. ze Szwecji (Karin Viklund) i Czech (Jaromír Beneš) lub analizy dotyczące wybranych zagadnień, takich jak przyczyny różnic w wykorzystywaniu roślin konsumpcyjnych w regionie bałtyckim w średniowieczu (Sabine Karg), czy historia garbarstwa i kuśnierstwa w średniowiecznej Europie (Lena Strid). Większość referatów dotyczyła jednak wyników badań szczegółowych z określonych stanowisk archeologicznych. Zarówno wiek jak i miejsce

pochodzenia zaprezentowanych materiałów były bardzo różnorodne. Zakres chronologiczny zawierał się w przedziale od starożytności po czasy nowożytne, natomiast miejsca badań rozmieszczone były w całej Europie – od Bliskiego Wschodu (bizantyjski port w Istambule) przez Europę południową (m.in. Herculanium, Modena, okolice Rzymu, Lyon) i środkową (m.in. Praga, Chrudim, Berlin, Poznań, Kołobrzeg, Szczecin), po Europę północną (m.in. Wilno, Tallin). Przedstawiono wyniki oparte na badaniach makroskopowych szczątków roślinnych, palinologicznych, dendrochronologicznych oraz szczątków zwierząt (bezkęgowców i kręgowców), a także analizy chemiczne gleb.

Ostatnia sesja była poświęcona badaniom w Gdańsku. W sesji tej przedstawiono 9 referatów obejmujących zagadnienia archeologiczne, antropologiczne, archeozoologiczne i archeobotaniczne. Referat dotyczący problemów związanych z wykopaliskami w obrębie obiektów kościelnych wygłosił ojciec Marek Grubka, dominikanin, odpowiedzialny z ramienia zakonu za badania realizowane na terenie zabudowań klasztornych i kościoła św. Mikołaja w Gdańsku. Warto podkreślić duże zainteresowanie uczestników konferencji tym wystąpieniem, a także uznanie, z jakim spotkały się otwartość Zakonu Dominikanów na problemy związane z pracami archeologicznymi prowadzonymi na ich terenie oraz zaangażowanie w popularyzację badań archeologiczno-środowiskowych.

Referatowa sesja dotycząca Gdańska była kontynuowana w godzinach popołudniowych bezpośrednio na terenie historycznej części tego miasta. Uczestnicy podzieleni na dwie grupy, w trakcie spaceru po najpiękniejszych zakątkach Gdańska, mieli okazję wysłuchać szczegółowych referatów ilustrowanych posterami. Wystąpienia dotyczyły archeobotaniki zwiedzanych stanowisk i oparte były na wynikach wieloletnich badań materiałów roślinnych. Krótkie wykłady zostały przygotowane i przedstawione przez pracowników Pracowni Paleoekologii i Archeobotaniki UG – prof. M. Latałową, dr Monikę Badurę i dr Joannę Świętą-Musznicką. Dodatkowe informacje na temat archeologii i historii

zwiedzanych miejsc przedstawił archeolog A. Gołębniak i przewodniczka Katarzyna Antończyk.

Interesującą formą zakończenia każdego dnia konferencji były zaplanowane, moderowane panele dyskusyjne. Poruszano na nich określone w programie konferencji zagadnienia. W kolejnych dniach konferencji omówiono następujące tematy: „Archeologia i nauki przyrodnicze: wkład archeologii w rozwój nauk przyrodniczych” (prowadzący: prof. T. O'Connor), „Nauki przyrodnicze i archeologia: wkład nauk przyrodniczych w rozwój archeologii” (prowadzący: dr hab. M. Makohonienko) oraz „Perspektywy współpracy międzynarodowej i interdyscyplinarnej w badaniach nad średniowieczną (VIII–XII w.) gospodarką we wczesnych ośrodkach miejskich” (prowadzący: prof. Karl-Ernst Behre). We wszystkich trzech doskonale przygotowanych i prowadzonych dyskusjach wzięło udział wielu uczestników. Padło szereg argumentów na rzecz podejmowania wspólnych prac i modelowych rozwiązań dotyczących form współpracy między przyrodnikami i archeologami w realiach miejskich wykopalisk ratunkowych. Podjęto także próbę wskazania najważniejszych kierunków badań środowiskowych w kontekście studiów nad historią udomowienia i syntropizacji gatunków roślin oraz zwierząt, których pozostałości odnajdywane są podczas wykopalisk archeologicznych prowadzonych na terenach miejskich.

Organizatorzy zapewнили uczestnikom możliwość sympatycznego spędzenia wolnego czasu. Jeden z wieczorów zakończyła wspólna kolacja na terenie zrekonstruowanego, wczesnośredniowiecznego grodziska w Sopocie, gdzie odbyły się pokazy szermierki rycerskiej i łucznictwa oraz konkurs łuczniczy. Z kolei uroczysta kolacja kończąca zasadniczą część konferencji odbyła się w średniowiecznym spichlerzu „Błękitny Baranek” będącym siedzibą Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, gdzie przed posiłkiem goście zwiedzili nowoczesną ekspozycję ilustrującą życie gdańszczan w przeszłości.

Dwie pokonferencyjne wycieczki naukowe miały na celu pokazanie najcenniejszych ele-

mentów przyrodniczych, etnograficznych i historycznych okolic Gdańska. Wycieczkę w Dolinę Dolnej Wisły rozpoczęto od zwiedzania zamku krzyżackiego w Malborku, a następnie osady menonickiej w Chrystkowie i zabytkowego młyna w Grucznie. Przewodnikiem był tu dr Jarosław Pająkowski reprezentujący Towarzystwo Przyjaciół Dolnej Wisły. Oprócz historii tego obszaru omawiano tu również aspekty etnograficzne. Podczas tego wyjazdu goście mieli okazję obejrzeć sady dawnych odmian drzew owocowych i wysłuchać wykładu na temat ich restytucji, spróbować tradycyjnych polskich pierogów (Chrystków) oraz wziąć udział w smażeniu słynnych powidel śliwkowych i wypieku miejscowego chleba na chrzanowym liściu (Gruczno).

Wycieczkę na Pojezierze Kaszubskie rozpoczęto od zwiedzania najstarszego w Polsce skansenu etnograficznego położonego we Wdzydżach Kiszewskich. Następnym miejscem było malowniczo położone cmentarzysko kurhanowe kultury wielbarskiej w Węsiarach. Po objaśnieniach archeologicznych przygotowanych przez Urszulę Wilkoszewską, wysłuchano trzech prezentacji dotyczących późnoglacialnych i holocenijskich zmian roślinności i klimatu oraz ewolucji jezior lobeliowych na Pojezierzu Kaszubskim autorstwa prof. M. Latałowej, dr J. Świętej-Musznickiej oraz dr Anny Pędziszewskiej. Kolejnym punktem na trasie wycieczki był Prywatny Ogród Botaniczny w Gołubiu, założony i prowadzony przez Zbigniewa Butowskiego i jego rodzinę. Kolekcja obejmująca 4500 gatunków roślin krajowych i egzotycznych rosnących w malowniczej scenerii Pojezierza Kaszubskiego, profesjonalne przewodnictwo i degustacja domowych wypieków, którymi ugościli nas Gospodarze, były szczególnie interesującym i miłym akcentem tego dnia. Ostatnim wystąpieniem w sesji terenowej był referat Dawida Weisbrodta na temat późnoglacialnej i wczesnoholocenijskiej historii roślinności i klimatu okolic Jeziora Raduńskiego. Został on przedstawiony na tle panoramy Pojezierza Kaszubskiego rozciągającej się ze wzgórza widokowego w Brodnicy. Stąd szlak podróży wiódł do Muzeum Ceramiki Kaszubskiej rodziny

Neclów w Chmielnie, w którym uczestnicy wycieczki mogli spróbować swych sił za kołem garncarskim. Był to ostatni punkt programu wycieczki, a zarazem gdańskiej konferencji.

Grzegorz SKRZYŃSKI

**5. MIĘDZYNARODOWE SPOTKANIE
ANALIZY WĘGLI DRZEWNYCH:
WĘGLE DRZEWNE JAKO KULTURALNE
I BIOLOGICZNE DZIEDZICTWO
(WALENCJA, HISZPANIA,
5–9 WRZEŚNIA 2011)**

**5th International Meeting of Charcoal Analysis:
charcoal as cultural and biological heritage
(Valencia, Spain, 5–9 September 2011)**

Konferencja naukowa „5th International Meeting of Charcoal Analysis: Charcoal as Cultural and Biological Heritage”, koncentrująca się wokół zagadnień z obszaru antrakologii, odbyła się w Walencji (Hiszpania), w dniach 5–9 września 2011 roku. Spotkanie zostało zorganizowane przez naukowców z Zakładu Prehistorii i Archeologii Wydziału Geologii i Historii Uniwersytetu w Walencji (Department of Prehistory and Archaeology University of Valencia).

W składzie Komitetu Naukowego spotkania znaleźli się: dr Ernestina Badal (University of Valencia, Hiszpania), dr Lucie Chabal (University of Montpellier, Francja), dr Freddy Damblon (Royal Belgian Institute of Natural Sciences, Belgia), dr Isabel Figueiral (Institut National de Recherches Archéologiques Préventives, Francja), dr Girolamo Fiorentino (University of Lecce, Włochy), dr Maria Lityńska-Zajac (Instytut Archeologii

i Etnologii PAN, Polska), dr Dominique Marguerie (University of Rennes, Francja), dr Bernat Martí (Museo de Prehistoria de Valencia, Hiszpania), dr Oliver Nelle (University of Kiel, Niemcy), dr Mitchell J. Power (University of Utah, USA), dr Juan Sánchez (University of Valencia, Hiszpania), dr Rita Scheel-Ybert (Federal University of Rio de Janeiro, Brazylia), dr Werner Schoch (Laboratory of Quaternary Research, Szwajcaria), dr Andrew Scott (Royal Holloway University of London, U. K.), dr Ingelise Stuijts (Discovery Programme, Irlandia), dr Stéphanie Thiébaud (Muséum national d’Histoire naturelle, Francja), dr Lydia Zapata (University of Basque Country, Hiszpania).

Cykliczne zjazdy antrakologów, odbywające się co 3–4 lata, promują międzynarodową współpracę i dyskusję oraz prezentują aktualne wyniki i stan wiedzy w zakresie badania węgla drzewnych. Prawie 100 prezentacji przedstawionych na tej konferencji odzwierciedla aktualną mnogość i interdyscyplinarność badań prowadzonych nad węglami drzewnymi oraz podkreśla ich znaczenie dla poznania dynamiki naturalnych i antropogenicznych zmian roślinności. W XX wieku badania z zakresu antrakologii były ograniczone prawie wyłącznie do obszaru Europy. Obecnie prowadzi się je w 29 różnych krajach Europy, Ameryki, Azji i Afryki.

Zdecydowaną większość uczestników konferencji stanowili badacze wywodzący się z placówek naukowych Hiszpanii i Francji. Europę środkową reprezentowały mniej liczne grupy: z Czech – 2 osoby, z Niemiec – 12 osób i z Polski – 2 osoby.

Podczas konferencji przedstawiono 55 referatów i 42 postery. Prezentacje zostały podzielone pomiędzy 5 sesji tematycznych, odpowiadających głównym obszarom zastosowania analizy węgla drzewnych. Cztery pierwsze sesje referatowe i posterowe odbywały się w sali wykładowej Wydziału Geologii i Historii Uniwersytetu w Walencji, a ostatnia w auli walenckiego Muzeum Prehistorii. Każdą z nich rozpoczynało blisko godzinne wystąpienie wprowadzające, przedstawiające rozwój i kluczowe odkrycia w zakresie prezentowanego działu. Pierwszą sesję „Metody,

tafonomia, datowanie”, obejmującą 9 prezentacji i 5 posterów, otwierał wykład „Short tree ring series: the study materials of the dendro-anthracologist” przedstawiony przez dr Dominique Marguerie z Uniwersytetu w Rennes. Sesję „Anatomia drewna i węgla drzewnych” (5 prezentacji, 2 postery) rozpoczęło wystąpienie dr Wenera H. Schoch’a (Laboratory of Quaternary Research w Langnau) pt.: „Wood and charcoal anatomy: problems and solutions”. Trzecią sesję „Pedo-antrakologia i węgle przedczwartorzędowe” (8 prezentacji, 3 postery) poprzedził wykład „What is natural: the role of palaeoenvironmental research in reconstructing the history of continental ecosystems” przedstawiony przez dr Antonia Martínez Cortizas’a (Uniwersytet Santiago de Compostela). Najobszerniejszą pod względem liczby wystąpień sesję (25 prezentacji, 28 posterów), obejmującą badania węgla drzewnych pochodzących ze stanowisk archeologicznych pt.: „Archaeological charcoal: natural or human impact on the vegetation” otwierał wykład autorstwa Isabel Figueral, Laurenta Fabre i Christophe’a Tardy’ego z Uniwersytetu w Montpellier („Charcoal analysis in Preventive Archaeology: combining culture heritage management with scientific research in the A75 motorway [Clermont l’Hérault – Béziers, Southern France]”). Ostatnia sesja, łącząca etnograficzne dane o użytkowaniu drewna z badaniami antrakologicznymi „Ethnographical data of wood and charcoal use” (8 prezentacji, 4 postery), została rozpoczęta wykładem „Interpretation of firewood management as a socio-ecological indicator” dr Alexy Dufraisse (Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu).

W ramach sesji „metodologiczno-tafonomicznej” zaprezentowano szereg różnorodnych zagadnień. Thomas Ludemann z Uniwersytetu we Freiburgu w swoim referacie „Scanning the historical and scientific significance of charcoal production – local scale, high resolution kiln site anthracology at the landscape level” przedstawił zastosowanie nowoczesnego lasera lotniczego do wykrywania pozostałości po historycznych piecach do wypalania węgla drzewnego w lasach Szwarcwaldu. Tradycyjnymi metodami odkryto około 2000 takich stanowisk. Laser skanujący

powierzchnię terenu uwidocznił wielokrotnie wyższą liczbę miejsc potencjalnego wypalania. Wstępna lustracja wskazań lasera potwierdziła faktyczne istnienie pozostałości pieców. Nowa metoda znacznie ułatwia wykrycie stanowisk, między innymi w miejscach, gdzie gęstość podszycia lasu uniemożliwia penetrację w toku poszukiwań polowych. Ingelise Stuijts i Lorna O’Donnell z Uniwersytetu w Dublinie (referat „Working with – an online charcoal database”) zaprezentowały nowopowstałą, internetową bazę „WODAN”, której celem jest archiwizacja danych z analiz węgla drzewnych (aktualnie gromadzi wyniki z 530 stanowisk archeologicznych, głównie z terenu Irlandii); standaryzacja przechowywanych danych oraz optymalizacja sposobu pobierania prób. Badacze z Uniwersytetu w Marsylii: Christophe Vaschalde, Aline Durand i Jacques Thiriot w wystąpieniu pt.: „Vitrification and craft fire in occidental Mediterranean. Describing characteristics, first results and research hypothesis” przedstawili wyniki badań nad witrifikacją węgla drzewnych na różnych stanowiskach archeologicznych z zachodniego rejonu basenu Morza Śródziemnego. Autorzy podjęli próbę określenia, które z wykrytych tam taksonów drzew i krzewów najczęściej wykazują ślady witrifikacji. Robyn Veal (Uniwersytet w Sydney), Lorna O’Donnell i Laura McParland (Uniwersytet w Dublinie) zaprezentowali swoje badania nad zastosowaniem pomiaru współczynnika odbicia dla określenia temperatury spalania węgla drzewnych (referat pt. „Measuring burn temperatures from charcoal using the reflectance method, first results from an Irish Bronze Age cremation site”). Analizowane przez autorów próby pochodziły z grobów datowanych na epokę brązu. Temperatura spalania wyznaczona dla badanych węgla drzewnych wynosiła przeciętnie 360–450 °C, co jest wartością niewystarczającą do spalenia ciała. Naukowcy z Uniwersytetu w Montpellier: Julia Chrzavzez, Isabelle Théry-Parisot, Jean-Frédéric Terral, Alexandre Ducom, Gilbert Fiorucci w referacie pt. „Differential preservation of anthracological material and mechanical properties of wood charcoal, an experimental approach of fragmentation” omówili eksperyment mający wykazać wpływ

siły nacisku na fragmentację węgla drzewnych w zależności od gatunku drzewa lub krzewu.

W trakcie sesji „anatomicznej” zaprezentowano referaty dotyczące badań nad materiałem pochodzącym z nadal niewystarczająco poznanych florystycznie obszarów Afryki, Azji i Ameryki. W swoim wystąpieniu pt. „Archaeological charcoal from the African Rainforest. Describing and defining wood types from a diverse environment” dr Alexa Hoehn z Uniwersytetu im. Johanna Wolfganga Goethe’go we Frankfurcie nad Menem omówiła trudności, które napotkała w analizie taksonomicznej węgla drzewnych ze stanowisk z rejonu afrykańskich lasów deszczowych. Inne wystąpienie pt. „The multipurpose date palm «tree»: anatomical identification of modern palm stems and practical application in the archaeological site of Madâ’in Sâlih (Saudi Arabia)” autorstwa Charlène Bouchaud, Romain Thomas, Margarety Tengberg (Uniwersytet w Paryżu) dotyczyło badań węgla drzewnych ze stanowiska archeologicznego w Arabii Saudyjskiej. W paleniskach stwierdzono głównie obecność resztek palmy daktylowej. Ponieważ w tym rejonie palma ta jest ważnym surowcem i wykorzystuje się gospodarczo dowolne fragmenty tej rośliny, zbadano i opisano anatomię zdrewniałych elementów poszczególnych części palmy daktylowej. Dzięki temu ustalono, że w badanych paleniskach dominują przede wszystkim nasady liści. W referacie pt. „Wood and charcoal anatomy in species of the Brazilian cerrado: effect of carbonization on wood structure” (Thaís A. P. Gonçalves, Camen R. Marcati i Rita Scheel-Ybert z Uniwersytetu w Rio de Janeiro) omówiono zmiany cech anatomicznych drewna lokalnych (Brazylia) taksonów pod wpływem karbonizacji. Stwierdzono przede wszystkim redukcję wymiarów naczyń drewna w kierunku radialnym (związane z wysychaniem), przy braku istotnych zmian w ich frekwencji. W wyniku zwęglania nie zmieniła się wysokość promieni rdzeniowych, a szerokość promieni uległa zmianie tylko u niektórych gatunków.

Jako przykład tematyki referatów z sesji pedo-antrakologicznej i przedczwartorzędowej należy wymienić wystąpienie „Evidence of fire regimes

in the Pleistocene of the California Islands” autorstwa Andrew C. Scott’a, Mark Hardiman’a, Nicholas Pinter’a i R. Scott Anderson’a oraz referat przygotowany przez zespół z Uniwersytetu w Kilonii (autorzy: Doris Jansen, Uta Lengershausen, Vincent Robin i Oliver Nelle) pt. „Charcoals in dunes – an example from Northern Germany”. W pierwszym z cytowanych referatów przedstawiono badania węgla drzewnych z osadów plejstoceńskich w rejonie Wysp Santa Barbara, dla których wyznaczono, metodą pomiaru współczynnika odbicia, temperaturę spalania. Ujawniona temperatura (500 °C) wskazała na występowanie w badanym okresie głównie pożarów typu powierzchniowego i zaprzeczyła teorii o uderzeniu komety w młodszym dryasie. Drugi referat omawia badania drobnych fragmentów węgla (rzędu 1 mm) w profilach osadów śródlądowych wydym na terenie Niemiec. Dzięki analizom potwierdzono przemiany krajobrazu (przed powstaniem wydmy) od zalesionego, do otwartego, sprzyjającego nawiewaniu piasku. W warstwach piasku wydymowego odnaleziono liczne fragmenty węgla dębu i buka, które najprawdopodobniej zostały przyniesione z wiatrem z odleglejszych terenów.

Podczas sesji „archeologicznej” prezentowano analizy spektrów antrakologicznych pochodzących z różnych stanowisk archeologicznych na terenie Europy, Azji i Afryki. W dwóch referatach zaprezentowanych przez naukowców z Uniwersytetu w Kilonii: „Neolithic wood usages: examples from the lowlands of Germany” (Doris Jansen, Oliver Nelle) oraz „Woodland and its use in central Bosnia during the late Neolithic. Results from anthracological investigations in the Visoko-basin” (Tim Mattis Schroedter, Robert Hofmann, Martin Furholt, Johannes Müller i Oliver Nelle) na podstawie analiz węgla drzewnych wykazano wpływ działalności człowieka na zmiany szaty roślinnej. Stwierdzono między innymi stopniowe pojawienie się w paleniskach taksonów związanych z wypasem i drzew owocowych. Dr Kattleen Deckers z Instytutu Nauk Przyrodniczych i Archeologii w Tübingen (referat pt. „On the distribution of deciduous oak in the second half

of the Holocene in northern Syria”) udowadniała, że zanik lasów dębowych na terenie północnej Syrii nie jest wynikiem lokalnej gospodarczej działalności człowieka, ale raczej globalnych zmian klimatu. W paleniskach zbadanych przez autorkę referatu występowały fragmenty węgla dębu, jednak pochodziły one głównie z drobnych gałęzi, a nie dużych pni. Poza tym analizy wykazały, że najczęściej wykorzystywanym na opał surowcem były odchody zwierząt. Wyniki badań antrakologów z Uniwersytetu w Walencji (Ernestina Badal, Yolanda Carrión Marco i Jesús F. Jordá) zostały przedstawione na posterze „Charcoal analysis at the San Chuis hill fort (Allande, Asturias, Spain)”. Na analizowanym stanowisku znaleziono spaloną i zburzoną konstrukcję drewnianą przynależną fazie osadniczej z czasów rzymskich. Wyróżniono w niej elementy ścian i dachu. Analizy antrakologiczne wykazały różnice w składzie zwęglonego materiału pochodzącego z poszczególnych części konstrukcji. W ścianach dominowały fragmenty dębu, pochodzące ze stosunkowo dużych konarów, a w dachu fragmenty niewielkich gałązek dębowych i wrzosu. Na kolejnym plakacie „Neolithic landscape management at Cova de l’Or (Alicante, Spain)” naukowcy z Walencji (Ernestina Badal i Bernat Martí) prezentowali inne eksplorowane antrakologicznie stanowiska z zachodniej części regionu śródziemnomorskiego, datowane od wczesnego do środkowego neolitu. Przedstawiono rekonstrukcje zmiany szaty roślinnej na podstawie analizy węgla drzewnych. Autorzy odkryli również obecność zwęglonych mikroorganizmów (nierozpoznanych na tym etapie badań) we wnętrzu naczyń drewna. W tej części konferencji zaprezentowano także wyniki polskich badań. Dr hab. Maria Lityńska-Zajac z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN przedstawiła rekonstrukcję zbiorowisk leśnych na terenie Polski na podstawie wyników analizy diaspor i węgla drzewnych z różnych stanowisk archeologicznych (poster pt. „An attempt to reconstruct forest communities on the basis of plant material from Roman Iron Age in Poland”). Na plakacie pt. „The charcoal and wood remains, and the settlement activity of the Zedmar culture

population at Szczepanki site 8 (NE Poland)” mgr Katarzyna Cywa i dr Agnieszka Wacnik z Instytutu Botaniki im. Wł. Szafera PAN przedstawiły wyniki badań antrakologicznych, ksylogicznych i palinologicznych wykonanych na stanowisku Szczepanki 8. Poster pt. „Use of wood in the ancient cult of fire temple at Mele Hairam (south-western Turkmenistan), based on preliminary charcoal analysis” (Katarzyna Cywa, Instytut Botaniki im. Wł. Szafera PAN) przedstawiał rezultaty analizy węgla drzewnych ze stanowiska archeologicznego w południowo-zachodnim Turkmenistanie.

Na ostatniej „etnograficznej” sesji referatowej zaprezentowano m.in. referat pt. „The cremation structures of the Roman Empire: anthracological data versus historical sources” (Carine Cenzon-Salvayre i Aline Durand z Uniwersytetu w Marsylii). Przedstawiono w nim rezultaty złożonych badań, zestawiających dane archeologiczne, etnograficzne, historyczne i antrakologiczne. Potwierdzono nieprzypadkowość doboru drewna do budowy stosów pogrzebowych, których konstrukcja miała gwarantować osiągnięcie właściwej temperatury spalania, szybkość spalania zwłok oraz stabilność stosu w trakcie trwania ceremonii.

W miejsce materiałów konferencyjnych, organizatorzy opublikowali w „Sagvntvm Extra” (tom 11) rozszerzone streszczenia wszystkich prezentacji (zawierające abstrakt, wprowadzenie, opis metody oraz główne rezultaty badań).

Pomimo napiętego harmonogramu konferencji oraz bardzo wysokich temperatur panujących w Hiszpanii w czasie trwania zjazdu, spotkanie przebiegało zgodnie z planem. Obok trwających sesji uczestnicy mieli możliwość zwiedzić miejscowy Ogród Botaniczny, który gromadzi głównie rośliny endemiczne i zagrożone z rejonu basenu Morza Śródziemnego. Tam również można było degustować tradycyjny we wschodniej Hiszpanii napój – orxatę, wyrabianą z bulw cibory jadalnej (*Cyperus esculentus* L.). W programie konferencji było także zwiedzanie Muzeum Prehistorii Walencji, gdzie prezentowane są zbiory archeologiczne, od paleolitu do okresu rzymskiego oraz ekspozycja

numizmatyczna. Na zakończenie konferencji odbyła się jednodniowa wycieczka terenowa do mauretańskiego zamku w Deni oraz na stanowisko w Cova de les Cendres, gdzie naukowcy z Uniwersytetu w Walencji prowadzą badania archeologiczne, geomorfologiczne, stratygraficzne, palinologiczne i antrakologiczne.

Katarzyna CYWA,
Maria LITYŃSKA-ZAJĄC

**I MIĘDZYNARODOWA
KONFERENCJA NAUKOWA „MODERN
PHYTOMORPHOLOGY” (LWÓW –
UKRAINA, 24–26 KWIETNIA 2012)**

**1th International Scientific Conference on Plant
morphology ‘Modern phytomorphology’ (Lviv –
Ukraine, 24–26 April 2012)**

We Lwowie (Zachodnia Ukraina), w dniach 24–26 kwietnia 2012 roku, odbyła się I Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Modern phytomorphology”, dotycząca szeroko pojętych badań z zakresu botaniki, opartych na morfologii. Konferencję przygotowali m.in. pracownicy Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franka, Czerniowieckiego Uniwersytetu im. Yuriya

Ryc. 1. Stylizowane logo konferencji „Modern phytomorphology”.

Fig. 1. Stylized logo of the conference ‘Modern phytomorphology’.

Ryc. 2. Prof. S. Y. Kondratyuk (Kijów, Ukraina) w trakcie otwarcia sesji plenarnej konferencji (fot. M. R. Novikoff-Supp).

Fig. 2. Prof. S. Y. Kondratyuk (Kyiv, Ukraine) at the opening plenary session of the conference (phot. M. R. Novikoff-Supp).

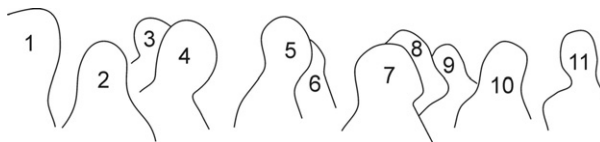
Fedkovicha, Muzeum Historii Naturalnej Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Instytutu Ekologii Karpat Narodowej Akademii Nauk Ukrainy oraz członkowie oddziału lwowskiego Ukraińskiego Towarzystwa Botanicznego. Celem tego spotkania była prezentacja badań, a także forum dyskusyjne na temat morfologii i anatomii roślin, grzybów oraz porostów. Zaproszenie skierowano do młodych, a także doświadczonych naukowców, wykorzystujących różnego rodzaju cechy morfologiczne oraz anatomiczne w botanice systematycznej, embriologii, czy ekologii. Obrady konferencyjne odbyły się w budynku Wydziału Biologii Uniwersytetu Lwowskiego.

W konferencji uczestniczyło 60 osób z 37 placówek naukowych, skupionych łącznie w 11 ośrodkach, takich jak: Baku – Azejberdzan, Chişinău – Mołdawia, Kraków, Ojców – Polska, Moskwa – Rosja, Donieck, Ivano-Frankivsk, Jałta, Kijów, Lwów, Sewastopol – Ukraina, Edinburg – Wielka Brytania. Największą grupę stanowili oczywiście gospodarze. Logo konferencji to stylizowany kwiat, wzorowany na kwiatach z rodzaju *Stellaria* (Ryc. 1).

W pierwszym dniu obrady sesji plenarnej za inaugurował J. Mitka z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (Polska) referatem „*Aconitum* in Central Europe: from Linnaean taxonomy to molecular markers”. Kontynuacja tematyki związanej z miejscem tradycyjnych badań morfologicznych w świetle rozwoju nowych technik molekularnych poruszona została m.in. w wystąpieniu T. Pochynok z Uniwersytetu Lwowskiego (Ukraina) – „Is there a place for plant morphology in the contemporary research?”. Wystąpienie to wywołało ożywioną dyskusję wśród uczestników konferencji. Sesję plenarną zakończył interesujący referat wygłoszony przez S. Y. Kondratyuka

(Kijów, Ukraina) „Phylogeny and taxonomy of the *Teloschistaceae* (*Ascomycota*): Importance of monophyletic groups” (Ryc. 2).

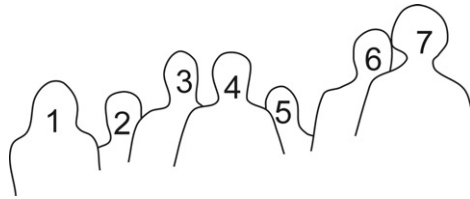
Ponieważ większość uczestników konferencji wybrała ustną formę prezentacji swoich wyników badań, po przerwie odbyła się krótka sesja posterowa. W ramach tej sesji zaprezentowano tylko trzy plakaty, dotyczące wykorzystania cech morfologicznych w klasyfikacji i oznaczaniu gatunków rodzaju *Rosa* – *Rosaceae* (A. Sołtys-Lelek, B. Barabasz-Krasny, P. Turis, I. Turisová, Polska – Słowacja), morfologiczno-anatomicznych badań liści *Cynara scolymus* – *Asteraceae* (C. C. Ciobanu, Mołdawia) oraz

Ryc. 3. Uczestnicy konferencji podczas zwiedzania Lwowa (fot. M. R. Novikoff-Supp).

Fig. 3. The conference participants during the tour of Lviv (phot. M. R. Novikoff-Supp).

1 – T. V. Pochynok (Lviv, Ukraine), 2 – P. dos Santos (Edinburgh, UK), 3 – A. F. Likhanov (Kyiv, Ukraine), 4 – A. S. Abdullayev (Baku, Azerbaijan), 5 – E. N. Shamilov (Baku, Azerbaijan), 6 – I. V. Azizov (Baku, Azerbaijan), 7 – J. Puła (Kraków, Polska), 8 – I. A. Savinov (Moscow, Russia), 9 – M. A. Kazemirska (Chernivtsi, Ukraine), 10 – C. C. Ciobanu (Chisinau, Moldova), 11 – A. V. Novikoff (Lviv, Ukraine).

Ryc. 4. Wycieczka do Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Lwowskiego (fot. M. R. Novikoff-Supp).

Fig. 4. Excursion to the Botanical Garden of the Lviv University (phot. M. R. Novikoff-Supp).

1 – B. Barabasz-Krasny (Kraków, Polska), 2 – O. M. Nedukha (Kyiv, Ukraine), 3 – A. M. Lyakh (Sevastopol, Ukraine), 4 – V. L. Miligula (Lviv, Ukraine), 5 – D. V. Zadorozhna (Donetsk, Ukraine), 6 – E. N. Shamilov (Baku, Azerbaijan), 7 – A. Sołtys-Lelek (Ojców, Polska).

morfoloicznych cech zbóż, rosnących w uprawach zachwaszczonych *Bromus secalinus* – *Poaceae* (A. Stokłosa, J. Puła, Polska). Po dyskusji i przerwie, na zakończenie pierwszego dnia obrad uczestnicy konferencji udali się na spacer po Lwowie, mieście bogatym w ciekawe zabytki architektoniczne (Ryc. 3).

Następnego dnia (25.04.2012) w ramach przedpołudniowej sesji, prowadzonej przez prof. A. V. Odintsovą z Uniwersytetu Lwowskiego, zaprezentowanych zostało osiem referatów. Tematyka referatów związana była z badaniami morfoloicznymi, mikromorfoloicznymi oraz

anatomicznymi m.in., takich gatunków jak: *Claytonia sibirica* i *C. perfoliata* – *Montianaceae* (P. dos Santos, S. Brockington, B. Glover, L. P. Ronse de Craene, Wielka Brytania), *Fritillaria montana* – *Liliaceae* (A. V. Novikoff, M. A. Kazemirska, Ukraina), *Cobeanne scandens* – *Polemoniaceae* (S. P. Mashkovska, A. F. Likhanov, A. A. Kliuvadenko, Ukraina), przedstawicieli rodzaju *Gentiana* – *Gentianaceae* (A. I. Prokopiv). Ponadto zaprezentowano wyniki molekularnych analiz mitochondrialnego DNA *Deschampsia antarctica* – *Poaceae* (R. O. Makarenko, B. V. Ivashchuk, O. P. Savchuk, A. E. Rumiantseva,

M. N. Cherep, N. A. Matveeva, M. V. Kuchuk, B. V. Morgun, Ukraina).

W godzinach popołudniowych sesję prowadził prof. S. Y. Kondratyuk (Kijów, Ukraina). Wygłoszone podczas niej referaty dotyczyły m.in. kierunków i metod oznaczania grzybów lichenizujących (N. V. Pirogov, Lwów, Ukraina), morfologicznych oraz fizjologicznych cech grzybów mikroskopijnych, wytwarzających biocydy (T. O. Kondratyuk, Kijów, Ukraina). Bardzo interesująca była również prezentacja oprogramowania 3D-Microalge, pomocna w szacowaniu objętości biomasy i powierzchni zajmowanej przez mikroalgi (A. M. Lyakh, Sevastopol, Ukraina).

We czwartek (26.04.2012) odbyła się ostatnia z sesji referatowych. Przewodniczył jej dr A. V. Novikoff z Uniwersytetu Lwowskiego. Podczas tej sesji zaprezentowano kilka referatów dotyczących m.in. metod analizy anatomicznej struktury blaszki liściowej *Festuca valesiaca* agg. – *Poaceae* (I. O. Bednarska, Ukraina), morfologii i anatomii liści *Nuphar lutea* – *Nymphaeaceae*, w zależności od stopnia zanurzenia (O. N. Klimenio, Ukraina), zmienności morfometrycznych cech liści *Platanus ×acerifolia* – *Platanaceae*, w zależności od stopnia zanieczyszczenia środowiska (D. V. Zadorozhna, Ukraina), ultrastruktury epidermy liści *Trapa natans* – *Lythraceae* (O. M. Nedukha, T. B. Kotenko, Ukraina), strukturalnych cech liści *Ficus* – *Moraceae* (Ye. V. Sosnovskyi, Ukraina) oraz antyradiacyjnego wpływu ekstraktów roślinnych na wzrost i rozwój nasion *Triticum* – *Poaceae* (E. N. Shamilov, A. S. Abdullayev, I. V. Azizov, Azerbejdżan). Po zakończeniu części referatowej konferencji i dyskusji końcowej, uczestnicy obrad mogli zapoznać się z kolekcją roślin ozdobnych i użytkowych, zgromadzoną w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Lwowskiego (Ryc. 4).

Łącznie na konferencję zgłoszono 47 wystąpień. Jednak część z nich nie odbyła się, gdyż organizatorzy dopuścili możliwość tzw. „uczestnictwa biernego”, sprowadzającego się do nadsyłania artykułów i abstraktów wystąpień, bez udziału w konferencji. Wszystkie materiały konferencyjne zostały opublikowane w nowo powstałym recenzowanym roczniku wydawanym

przez Uniwersytet Lwowski *Modern Phytomorphology*. Są one dostępne w formie plików pdf na stronie internetowej: <http://phytomorphology.org/journal/archive/issue-2/>.

Pierwsza konferencja oceniona została przez uczestników jako bardzo interesująca i owocna. Wspólnie uznano, iż istnieje potrzeba następnych tego typu spotkań. Dlatego też w przyszłym roku planowana jest kolejna, II konferencja pod hasłem „Modern phytomorphology”.

Anna SOŁTYS-LELEK,
Beata BARABASZ-KRASNY

Z ŻYCIA PTB POLISH BOTANICAL SOCIETY NEWS

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO W 2011 ROKU

Annual Report 2011, Polish Botanical Society

Niniejsze opracowanie stanowi skróconą wersję „Sprawozdania z działalności Polskiego Towarzystwa Botanicznego w 2011 roku”, przyjętego na posiedzeniu Zarządu Głównego PTB w dniu 11 czerwca 2012 r. Pełną treść Sprawozdania opublikowano na stronie internetowej Towarzystwa <http://pbsociety.org.pl>.

I. DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA

Na podstawie decyzji Zarządu Głównego (podjętej na posiedzeniu w dniu 20 listopada 2010) w roku 2011 przeprowadzono ogólnopolski spis powszechny członków Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Akcja spisowa była koordynowana przez Sekretariat PTB, natomiast dane zostały zgromadzone przez Zarządy terenowych oddziałów PTB. Oprócz weryfikacji faktycznej liczby członków Towarzystwa spis powszechny miał na celu konsolidację środowiska polskich botaników przez zwiększenie

skuteczności przekazywania informacji o organizowanych przez PTB konferencjach i posiedzeniach naukowych. Każdy Zarząd Sekcji otrzymał wykaz członków PTB deklarujących przynależność do danej Sekcji, wraz z danymi kontaktowymi.

Zgodnie z Ustawą o ochronie danych osobowych z dnia 29 sierpnia 1997 roku (Dz. U. z dnia 29.10.1997) członkowie PTB zostali poinformowani o celu przeprowadzenia spisu i miejscu przechowywania danych osobowych oraz o prawie każdego członka Towarzystwa do kontroli przetwarzania swoich danych osobowych, a w szczególności do ich poprawiania, uzupełniania i aktualizowania. Odpowiednie ogłoszenie w tej sprawie zamieszczono na stronie PTB.

Liczba członków Polskiego Towarzystwa Botanicznego wykazywała dużą dynamikę. Według danych spisowych (gromadzonych w okresie od 1 kwietnia do listopada 2011 roku), PTB liczyło 877 członków. Natomiast według sprawozdań z działalności poszczególnych Oddziałów PTB (stan na grudzień 2011 roku), Towarzystwo liczyło 899 członków. Znaczący spadek liczebności Towarzystwa w stosunku do danych z 2010 roku (1104 członków w poprzednim roku sprawozdawczym) to skutek wyjaśnienia sytuacji członków zalegających z opłacaniem składek, które przeprowadzono przy okazji spisu powszechnego. Równoległe z gromadzeniem danych spisowych niektóre osoby zalegające ze składkami regulowały swoje zaległości finansowe i odzyskiwały statut członka PTB. Zgodnie z decyzją Zarządu Głównego z dnia 11 czerwca 2011 Zarząd Oddziału mógł podjąć decyzję o umorzeniu długów z poprzednich lat, jeśli zalegająca ze składkami osoba uregulowała należności za ostatnie 2 lata.

Skład osobowy Zarządów Oddziałów i Sekcji PTB przedstawiono w Tabelach 1 i 2. Dane dotyczące liczebności Oddziałów i Sekcji zamieszczono w Tabelach 3 i 4. Liczby podano na podstawie danych pochodzących ze sprawozdań z działalności poszczególnych Oddziałów i Sekcji PTB (z wyjątkiem Sekcji Dendrologicznej, Fykologicznej i Lichenologicznej, których liczebność

podano na podstawie danych uzyskanych ze spisu powszechnego). W roku 2011 przyjęto do PTB 29 nowych członków (wykazy nowopryjętych członków przedstawiono w sprawozdaniach z posiedzeń Zarządu Głównego). W tym samym czasie z wykazu członków PTB ubyło 221 nazwisk (osoby zmarłe lub skreślone z listy na skutek zalegania z opłacaniem składek, por. Tabela 3).

1. ZEBRANIA ZARZĄDU GŁÓWNEGO PTB

W roku sprawozdawczym odbyły się 2 zebrania Zarządu Głównego PTB w terminach 11 czerwca i 3 grudnia 2011. Dotyczyły one głównie stanu finansowego Towarzystwa, sytuacji Biblioteki PTB, modernizacji procesu wydawniczego czasopism wydawanych przez PTB, organizacji 56 Zjazdu PTB w Olsztynie oraz spisu powszechnego członków Towarzystwa.

Na posiedzeniu Zarządu Głównego PTB w dniu 11 czerwca 2011, w ramach omówienia sprawozdania z działalności Towarzystwa za rok 2010, przedstawiono kilka zagadnień zasygnalizowanych w sprawozdaniach poszczególnych Oddziałów i Sekcji. Dyskusję uzupełniono o zaproszenia na spotkania naukowe organizowane w 2011 i 2012 roku (konferencja pt. Synantropizacja w dobie zmian różnorodności biologicznej, 30.06–02.07.2011, Wrocław; 5th European Symposium on Aerobiology, Kraków, 3–7.09.2012; warsztaty Sekcji Pteridologicznej, planowane na wrzesień 2012). Przedstawiono wstępne wyniki spisu powszechnego członków Towarzystwa, aktualny stan prac nad modernizacją procesu wydawniczego czasopism Polskiego Towarzystwa Botanicznego oraz informację o powstaniu Federacji Polskich Towarzystw Naukowych (w skład której weszło Polskie Towarzystwo Botaniczne) i zmianach w funkcjonowaniu komitetów naukowych przy Polskiej Akademii Nauk. Ustalono termin 56 Zjazdu PTB w Olsztynie na 24–30 czerwca 2013 roku. W ramach spraw wniesionych, powiadomiono uczestników zebrania o utworzeniu Polskiego Towarzystwa Mikologicznego.

Zebranie Zarządu Głównego PTB z dnia 3 grudnia 2011 było poświęcone m.in. dyskusji

Tabela 1. Skład osobowy władz Oddziałów PTB.

Oddział	Data wyboru	Przewodniczący	Wiceprzewodniczący	Sekretarz	Skarbnik
Białostocki	5.11.2010	dr hab. Grażyna Łaska	dr Alicja Piotrowska-Niczyporuk	dr Andrzej Bajguz	dr Izabela Tałałaj, dr Alicja Piotrowska-Niczyporuk (od 27.06.2011)
Bydgoski	14.06.2010	dr Barbara Waldon	dr Maciej Korczyński	dr inż. Tomasz Stosik	dr inż. Anna K. Sawilska
Gdański	20.05.2010	prof. dr hab. Jacek Herbich	mgr Michał Machnikowski	dr Monika Badura	dr Krystyna Burkiewicz
Kielecki	17.06.2010	dr Anna Łubek	dr hab. Janusz Łuszczynski	dr Renata Piwowarczyk	dr Joanna Ślusarczyk
Krakowski	15.04.2010	prof. dr hab. Konrad Wołowski	prof. dr hab. Ludwik Frey, prof. dr hab. Stefania Loster	dr Paweł Kapusta	prof. dr hab. Krystyna Towpasz, Z-ca Skarbnika: dr Beata Barabasz-Krasny
Lubelski	27.04.2010	dr hab. Ewa Szczuka	dr hab. Marek Kucharczyk	dr Grażyna Szymczak	dr Aneta Sulborska
Łódzki	17.06.2010	dr hab. Małgorzata Posmyk, prof. nadzw. UŁ	dr hab. Emilia Andrzejewska-Golec, prof. nadzw. UŁ	dr Izabela Kałucka	dr hab. Jacek Patykowski, prof. nadzw. UŁ
Olsztyński	2.03.2010	prof. dr hab. Czesław Hołdyński	nie wybrano	dr Elżbieta Ejdys	dr Dariusz Kubiak
Poznański	2.06.2010	prof. dr hab. Maria Wojterska	dr Justyna Wiland-Szymańska	dr Piotr Szkudlarz	mgr Monika Zgrabczyńska
Skiermiewicki	15.04.2010	dr hab. Eleonora Gabryszewska	dr Hanna Bryk	dr Adam Marosz	dr Ludwika Kawa-Miszcza
Szczeciński	10.06.2010	dr inż. Magdalena Ziarnek	dr Krzysztof Ziarnek	dr inż. Urszula Banaś-Stankiewicz	dr Marcin Wilhelm
Śląski	29.04.2010	dr hab. Adam Rościński	dr hab. Zbigniew Wilczek	dr Katarzyna Bzdęga	dr Monika Jędrzejczyk-Korycińska
Toruński	17.03.2010	prof. dr hab. Andrzej Nienartowicz	dr hab. Anna Filbrandt-Czaja	dr Dariusz Kamiński	dr Lucjan Rutkowski
Warszawski	12.06.2010	prof. dr hab. Jacek Zakrzewski	dr inż. Piotr Sikorski	dr inż. Mirosława Górecka (od 15.12.2011)	dr Anna Zawadzka
Wrocławski	24.06.2010	dr Zygmunt Kącki	dr Katarzyna Kabała	dr Magdalena Mularczyk	mgr Adrian Popiel

o obecnej sytuacji Biblioteki PTB i jej przyszłości. Omówiono także ramowy program 56 Zjazdu PTB i wyniki spisu powszechnego członków PTB oraz nowy wzór Deklaracji wstąpienia do PTB, a także rozważano możliwości wzięcia udziału w pierwszej międzynarodowej akcji „Fascination of Plants Day”, zainicjowanego przez European Plant Science Organization. Podczas omawiania modernizacji procesu wydawniczego czasopism wydawanych przez PTB, Redaktor Wydawnictw PTB prof.

dr hab. Beata Zagórska-Marek poinformowała zgromadzonych, że czasopismo *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* zostało wprowadzone na platformę cyfrową. Podczas dyskusji w tej sprawie rozważano potrzebę i techniczne możliwości przeniesienia na platformę cyfrową pozostałych czasopism naukowych wydawanych przez Towarzystwo. W głosowaniu jawnym podjęto decyzję o poszerzeniu składu Rady Redakcyjnej *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* o prof. dr. hab. J. Herbicha.

Tabela 2. Skład osobowy władz Sekcji PTB.

Sekcja	Data wyboru	Przewodniczący	Wiceprzewodniczący	Sekretarz
Agrobiologiczna	2010	prof. Elżbieta Weryszko-Chmielewska	dr Idalia Kasprzyk	dr Krystyna Piotrowska
Briologiczna	3.09.2010	dr Robert Zubel	nie wybrano	nie wybrano
Dendrologiczna	nie wybrano			
Fizjologii i Biochemii Roślin	8.09.2010	dr hab. Iwona Ciereszko prof. UwB	prof. dr hab. Grzegorz Jackowski	dr Grzegorz Rut
Fykologiczna	nie wybrano			
Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej	8.09.2010	prof. dr hab. Jan Holeksa	dr Zbigniew Kącki	dr Magdalena Żywiec
Historii Botaniki	26.10.2010	prof. dr hab. Ludwik Frey	prof. dr hab. Tomasz Majewski	dr Izabela Krzeptowska-Moszkowicz
Kultur Tkankowych Roślin	10.09.2009	prof. dr hab. Ewa Kępczyńska	dr hab. Barbara Thiem	dr hab. Eleonora Gabryszewska
Lichenologiczna	8.09.2010	dr hab. Urszula Bielczyk	dr Maria Kossowska	dr Laura Betleja
Mikologiczna	8.09.2010	prof. dr hab. Maria Rudawska	dr Elżbieta Ejds	dr Tomasz Leski
- - przy Oddz. Łódzkim	20.01.2008	prof. dr hab. Maria Ławrynowicz	dr Kazimierz Kopczyński	dr Dominika Ślusarczyk
- - przy Oddz. Poznańskim	12.01.2011	prof. dr hab. Anna Bujakiewicz	nie wybrano	dr Anna Kujawa
- - przy Oddz. Warszawskim	brak danych	prof. dr hab. Joanna Marcinkowska	nie wybrano	dr Krystyna Grzelak
Ogrodów Botanicznych i Arboretów	8.09.2010	dr Maria Lankosz-Mróz	dr Waldemar Buchwald	mgr Elżbieta Melon
Paleobotaniczna	8.09.2010	dr hab. Dorota Nalepka	dr Irena Agnieszka Pidek	dr Jadwiga Ziaja
Pteridologiczna	9.10.2010	prof. dr hab. Elżbieta Zenktele	dr Ewa Szczeniak	dr Wojciech Szypuła
Struktury i Rozwoju Roślin	8.09.2010	dr hab. Krystyna Winiarczyk	dr hab. Janusz Kozdój, prof. nadzw.	dr Joanna Leśniewska

2. DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEKI PTB

Biblioteka PTB udostępnia zbiory czytelnikom we wtorki i czwartki (tel: 22 5530532; e-mail: ptb-bibl@biol.uw.edu.pl). Stan księgozbioru na koniec roku 2011 wyniósł 47343 egzemplarzy. W okresie sprawozdawczym nie dokonano zakupów wydawnictw, gromadzenie zbiorów oparte było wyłącznie na wpływach z darów, a przede wszystkim z wymiany (głównie zagranicznej i w niewielkim stopniu krajowej). Wydawnictwa PTB wprowadzone do księgozbioru i wysłane w ramach wymiany przekazał nieodpłatnie Zarząd Główny Towarzystwa. W ramach wymiany z innymi bibliotekami wysłano 850 egzemplarzy czasopism, w tym 804 egzemplarze do kontrahentów zagranicznych. Do polskich bibliotek przekazano także 102

obowiązkowe egzemplarze czasopism. Na zamówienie instytucji i pracowników naukowych sprzedano 352 egzemplarze wydawnictw PTB.

II. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

I. ORGANIZOWANIE KONFERENCJI NAUKOWYCH

W minionym roku Oddziały i Sekcje Towarzystwa uczestniczyły w organizacji następujących konferencji, sympozjów i warsztatów naukowych:

– Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. Roślinność łąkowa w zróżnicowanych warunkach użytkowania (z cyklu Szata roślinna łąk w procesie przemian) 14–15.09.2011, Minikowo; organizatorzy: Oddział Bydgoski PTB, Oddział Toruński PTB; cele: prezentacja wyników badań

Tabela 3. Liczebność Oddziałów PTB.

Oddział	Liczba członków				Zmiany w liczbie członków		
	ogólna	w tym:					
		zwyczajnych krajowych	zwyczajnych zagranicznych	honorowych krajowych	nadzwyczajnych	przyjęci	skreśleni, wystąpili lub zmarli
Białostocki	21	20	–	–	1	1	–
Bydgoski	20	19	–	–	1	1	2
Gdański	45	44	–	1	10	1	–
Kielecki	30	25	–	1	4	–	–
Krakowski	116	100	–	4	12	3	–
Lubelski	70	70	–	–	–	8	–
Łódzki	51	48	–	3	–	1	54
Olsztyński	41	21	–	–	20	–	–
Poznański	102	93	–	3	6	3	36
Skierniewicki	36	35	–	1	–	1	3
Szczeciński	46	45	–	–	1	2	13
Śląski	43	41	–	2	–	1	21
Toruński	29	28	–	–	1	1	16
Warszawski	164	142	–	8	14	5	59
Wrocławski	85	74	1	1	9	1	17
RAZEM:	899	805	1	24	79	29	221

ekosystemów łąkowych, prowadzonych w różnych warunkach użytkowania łąk; inicjowanie wspólnych badań mających na celu ocenę stanu i tendencji dynamicznych użytków łąkowych oraz wypracowanie modelu ochrony różnorodności biologicznej roślinności łąkowej; liczba uczestników – 44, liczba referatów – 21;

– I Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. Synantropizacja w dobie zmian różnorodności biologicznej; 30.06–2.07.2011; organizatorzy: Zakład Bioróżnorodności i Ochrony Szaty Roślinnej Uniwersytetu Wrocławskiego, Oddział Wrocławski PTB; cele: wszechstronne omówienie zagadnień związanych z synantropizacją szaty roślinnej, przedstawienie wyników badań prowadzonych w różnych ośrodkach naukowych, wymiana poglądów; liczba uczestników – 85, liczba referatów – 28;

– Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. Zróżnicowanie muraw kserotermicznych

w Polsce; 2–4.06.2011; organizatorzy: Wydział BiNoZ UMCS, Instytut Biologii, Zakład Geobotaniki, Klub Przyrodników w Świebodzinie, Oddział Lubelski PTB; cele: prezentacja zróżnicowania florystycznego i fitosocjologicznego muraw w skali Polski i w skali regionalnej, rewizja rozmieszczenia rzadkich gatunków i zbiorowisk muraw kserotermicznych w Polsce, zainicjowanie dyskusji nad klasyfikacją fitosocjologiczną muraw kserotermicznych w Polsce; liczba uczestników – 58, liczba referatów – 17, liczba posterów – 32;

– XXV Zjazd Lichenologów Polskich pt. Porosty w przestrzeni geograficznej, przyrodniczej i kulturowej; 5–9.09.2011; Lidzbark Warmiński / Medyny – Lasy Wichrowskie; organizatorzy: Sekcja Lichenologiczna PTB, Katedra Mikologii oraz Katedra Botaniki i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; cele: wymiana doświadczeń naukowych,

Tabela 4. Liczebność Sekcji PTB.

Sekcja	Liczba członków
Agrobiologiczna	24
Briologiczna	20
Dendrologiczna	21
Fizjologii i Biochemii Roślin	122
Fykologiczna	16
Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej	319
Historii Botaniki	27
Kultur Tkankowych Roślin	46
Lichenologiczna	28
Mikologiczna (ogólna liczba członków)	68
w tym: – przy Oddziale Łódzkim	15
– przy Oddziale Poznańskim	27
– przy Oddziale Warszawskim	26
Ogrodów Botanicznych i Arboretów	75
Paleobotaniczna	22
Pteridologiczna	26
Struktury i Rozwoju Roślin	69

przeprowadzenie warsztatów taksonomicznych, przeprowadzenie zespołowych badań lichenologicznych w ramach sesji terenowej pt. Porosty Lasów Wichrowskich; liczba uczestników – 30, liczba referatów – 12, liczba posterów – 9;

– Sesja poświęcona pamięci Profesora Bogumiła Pawłowskiego – w 40 rocznicę jego tragicznej śmierci; 20.10.2012 Kraków; organizator Oddział Krakowski PTB i Sekcja Historii Botaniki PTB; cel – przypomnienie sylwetki i dorobku Prof. Bogumiła Pawłowskiego; liczba uczestników – 66, liczba referatów – 5;

– Konferencja pt. Polskie tradycje użytkowania grzybów oraz ich ochrony wkładem do europejskiego dziedzictwa kultury; 1–5.11.2011, Łódź; organizator: Sekcja Mikologiczna PTB, Oddział Łódzki PTB, Katedra Algologii i Mikologii UŁ; cel – ukazanie polskiej i regionalnej specyfiki użytkowania i ochrony grzybów oraz jej znaczenia dla różnorodności i bogactwa kultury europejskiej; podsumowanie dokonań nowoczesnej mikologii w Polsce i wkładu ośrodka łódzkiego w osiągnięcia naukowe, edukacyjne i popularyzatorskie w tej dziedzinie; liczba uczestników – 79, liczba referatów – 28, liczba posterów – 37;

– Ogólnopolskie warsztaty pt. Embriogeneza somatyczna – wyzwania następnej dekady, 15–16.09.2011, Małkocin k/Szczecina; organizatorzy: Sekcja Kultur Tkankowych Roślin PTB; cel – zapoznanie się z tematyką, zapleczem badawczym oraz oceną możliwości współpracy pomiędzy zespołami zajmującymi się embriogenezą somatyczną z różnych ośrodków naukowych w Polsce, liczba uczestników – 28, liczba referatów – 7;

– Konferencja Naukowa Sekcji Paleobotanicznej PTB pt. Wyniki badań z zastosowaniem programów komputerowych, 24.09.2011; organizatorzy: Sekcja Paleobotaniczna PTB, Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie, Komitet Badań Czwartorzędu PAN; liczba uczestników – 16, liczba referatów – 5;

– XI. Seminarium Terenowe Sekcji Ogrodów Botanicznych i Arboretów PTB pt. Roślinność śródziemnomorska i górską Sardynii; prof. dr B. Zemanek i dr M. Lankosz-Mróż z Sekcji Ogrodów Botanicznych i Arboretów PTB; 27 kwietnia do 8 maja 2011; liczba uczestników – 42 (botanicy, zoologowie oraz osoby zainteresowane tematyką);

– Warsztaty naukowe w Babiogórskim Parku Narodowym „Ekologia roślin – od pomysłu do końcowych wniosków”; 23–28.05.2011, Zawoja; organizatorzy: Sekcja Geobotaniki i Ochrony Przyrody PTB (prof. dr hab. Jan Holeksa, prof. dr hab. Jerzy Szwagrzyk, dr Magdalena Żywiec); cel naukowy: rozwój młodej kadry naukowej; liczba uczestników – 17; liczba referatów – 12;

– 40. Białowieskie Seminarium Geobotaniczne „Meta-analiza danych i jej wykorzystanie w geobotanice i ekologii roślin”; 15–17.11.2011, Białowieża; organizatorzy: Sekcja Geobotaniki i Ochrony Przyrody PTB (prof. dr hab. Jan Holeksa, dr Bogdan Jaroszewicz, dr Magdalena Żywiec); cel naukowy: rozwój młodej kadry naukowej w zakresie badań geobotanicznych; liczba uczestników – 70; liczba referatów – 17;

– II Ogólnopolskie Warsztaty Pteridologiczne pt. Rodzaj *Polypodium* w Polsce, Biała Góra 13–15.09.2011; organizatorzy: Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Wrocławski, Woliński Park Narodowy, Sekcja

Pteridologiczna PTB; cel naukowy: ocena stanowisk występowania nowych w Polsce gatunków z rodzaju *Polypodium*; liczba uczestników – 23; liczba referatów – 11; posterów – 1.

2. ORGANIZOWANIE POSIEDZEŃ NAUKOWYCH ODDZIAŁÓW I SEKCJI

W roku 2011 podczas posiedzeń zorganizowanych przez Oddziały i Sekcje PTB wygłoszono 102 referaty. Poniżej podano tematy omawiane na poszczególnych posiedzeniach (w przypadku prelegentów zagranicznych podano nazwy macierzystych jednostek naukowych).

Oddział Białostocki:

- Ph. Dr. Klaus Appenroth Friedrich Schiller, University Jena Faculty of Biology and Pharmacy: The secret of duckweeds; 26.09.2011; liczba uczestników – 36,
- Prof. dr hab. Halina Gabryś, Uniwersytet Jagielloński Wydział Biochemii, Biofizyki i Biotechnologii: Przekazywanie sygnału indukującego; 26.09.2011; liczba uczestników – 36.

Oddział Bydgoski:

- Dr inż. Ewa Krasicka-Korczyńska: Zasoby populacji *Gentiana cruciata* na murawie kserotermicznej w Unisławiu; 8.02.2011; liczba uczestników – 9,
- Patryk Czortek: Charakterystyka flory Doliny Wdy w okolicach Świecicia; 8.02.2011; liczba uczestników – 9,
- Dr Lucjan Rutkowski: Cenne a niedoceniane, rzadkie i zagrożone gatunki roślin naczyniowych regionu kujawsko-pomorskiego; 1.03.2011; liczba uczestników – 16,
- Dr inż. Ewa Krasicka-Korczyńska: Siedliska obszaru Natura 2000 PLH 040030 Solniska Szubińskie; 2.12.2011; liczba uczestników – 9.

Oddział Gdański i Sekcja Paleobotaniczna:

- Dr Adrian Zwolicki: Wpływ kolonijnych ptaków morskich na funkcjonowanie łądowych ekosystemów w warunkach polarnych; 14.04. 2011; liczba uczestników – 10,
- Dr hab. Mirosław Makohonienko prof.

UAM: Przemiany szaty roślinnej północno-wschodnich Chin w holocenie. Między wschodem a zachodem kontynentu euroazjatyckiego; 24.09.2011; liczba uczestników – 13.

Oddział Kielecki

– Dr hab. Janusz Łuszczynski prof. UJK: Ogród Botaniczny w Kielcach – założenia i budowa; 13.04.2011; liczba uczestników – 35.

Oddział Krakowski:

- Dr Aneta Słomka, prof. dr hab. Elżbieta Kuta: Genetyczna i morfologiczna zmienność fiołka trójbarwnego *Viola tricolor* na terenach metalonośnych (Zn/Pb) południowej Polski; 13.01.2011; liczba uczestników – 21,
- Dr hab. Paweł Kwiatkowski: Różnorodność flory naczyniowej i wybrane aspekty fitogeograficzne Karkonoszy; 20.01.2011; liczba uczestników – 20,
- Prof. dr hab. Anna Medwecka-Kornaś: Roślinność północno-wschodniej Nigerii w czasie pobytu Jana Kornasia; 27.01.2011; liczba uczestników – 26,
- Mgr Joanna Sosnowska: Pochodzenie i udomowienie palmy *Bactris gasipaes* – nauka a mit; 3.03.2011; liczba uczestników – 15,
- Dr Sławomir Florjan: Co wiemy o karbońskich roślinach skrzypowych (Sphenophyta); 10.03.2011; liczba uczestników – 13,
- Prof. dr hab. Helena Trzcińska-Tacik: Halofity okolic Neusiedler See (Austria); 17.03.2011; liczba uczestników – 31,
- Dr hab. Andrzej Chlebicki, mgr Magdalena Majewska: Grzyby naskalne z Jury Krakowsko-Częstochowskiej; 17.03.2011; liczba uczestników – 31,
- Dr Anna Stefanowicz: Właściwości fizykochemiczne gleby oraz różnorodność roślin jako czynniki determinujące funkcjonowanie mikroorganizmów glebowych; 24.03.2011; liczba uczestników – 31,
- Dr Anna Koczur: Bagienna olszyna górską *Caltha laetae-Alnetum* na Babiej Górze – przemiany w okresie ostatnich pięćdziesięciu lat; 26.03.2011; liczba uczestników – 18,
- Dr hab. Andrzej Czyłok: Wypas zwierząt

gospodarskich jako sposób ochrony muraw na przykładzie Góry Zborów (Jura Krakowsko-Częstochowska); 7.04.2011; liczba uczestników – 26,

– Mgr Joanna Kowalska: Badania nad rodzajem *Pediastrum* (Chlorophyta) w Polsce; 14.04.2011; liczba uczestników – 12,

– Mgr inż. Piotr Boroń, dr hab. Józef Mitka, dr Ada Wróblewska: Taksonomia molekularna rodzaju *Aconitum*; 12.05.2011; liczba uczestników – 23,

– Dr hab. Jerzy Kruk: Nowe stanowiska rzadkich gatunków roślin w okolicach Krakowa; 19.05.2011; liczba uczestników – 25,

– Prof. dr hab. Andrzej Joachimiak, dr Grzegorz Góralski: Ewolucyjne zmiany ilości jądrowego DNA u roślin – bilet w jedną stronę?; 26.05.2011; liczba uczestników – 20,

– Mgr Przemysław Kurek: Rozprzestrzenianie rodzimych i obcych składników flory przez ssaki drapieżne; 2.06.2011; liczba uczestników – 12,

– Prof. dr hab. Bogdan Zemanek: Wizyta w Ogrodzie Botanicznym UJ; 9.06.2011; liczba uczestników – 20,

– Mgr Wojciech Maksymilian Szymański: Dzikie rośliny jadalne – dawniej i dziś; 6.10.2011; liczba uczestników – 30,

– Prof. Klaus Ammann (University of Bern, Szwajcaria): Connections between pollination ecology and biodiversity; 13.10.2011; liczba uczestników – 16,

– Dr Renata Stachowicz-Rybka: Starunia na Ukrainie – historia badań paleobotanicznych w latach 1907–2009; 13.10.2011; liczba uczestników – 31,

– Złożenie kwiatów na grobach botaników na Cmentarzu Rakowickim (prowadzący – prof. dr hab. Zbigniew Mirek); 27.10.2011; liczba uczestników – 10,

– Mgr Łukasz Wilk, mgr Edward Walusiak: Teneryfa – wiosenne odkrywanie makaronezyjskiej przyrody; 17.11.2011; liczba uczestników – 31,

– Dr inż. Zbigniew Dąbek: Wybrane gatunki roślin azotolubnych w redukcji stężeń zanie-

czyszczeń w ściekach bytowych; 24.11.2011; liczba uczestników – 11,

– Dr Maria Barbacka (Botanical Department, Hungarian Natural History Museum; Instytut Botaniki PAN): Wczesnojurajska flora Węgier; 1.12.2011; liczba uczestników – 21,

– Prof. Petro Tsarenko (Instytut Kholodnego Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie): Phycology Department of M. G. Kholodny Institute of Botany NAS of Ukraine – history and scientific trends; 8.12.2011; liczba uczestników – 13,

– Mgr Dariusz Karasiński: Nowe dane o grzybach aphyloforoidalnych Polski; 8.12.2011; liczba uczestników – 19,

– Dr inż. Anna Janeczko: Czy progesteron jest kandydatem na hormon roślinny?; 15.12.2011; liczba uczestników – 12.

Oddział Lubelski:

– Prof. dr hab. Józef Bednara: Półwiecze ośrodka embriologicznego w Sankt Petersburgu; 20.01.2011; liczba uczestników – 30,

– Prof. dr hab. Stefan Pierzynowski: Park Technologiczny Ideon, Lund, Szwecja, tzn. nauka, patenty, ryzyko, pieniądze; 3.03.2011; liczba uczestników – 21,

– Mgr Adam Paweł Kubiak: Redukcjonizm w biologii a badania szaty roślinnej; 17.03.2011; liczba uczestników – 22,

– Dr Hanna Wójciak: Glony – zdrowie i uroda; 31.03.2011; liczba uczestników – 20,

– Wyjazd terenowy zorganizowany dla członków Oddziału, sympatyków i studentów UMCS do gospodarstwa ogrodniczego w Stężycy; 7.04.2011; liczba uczestników – 50,

– Dr Nuray Ergün (M. Kemal University, Faculty of Art and Science, Turcja): Heavy metal stress in plants; 13.04.2011; liczba uczestników – 39,

– Prof. dr hab. Zofia Szweykowska-Kulińska: Biogeneza roślinnych mikroRNA oraz wykorzystanie sztucznych mikroRNA w praktyce; 13.04.2011; liczba uczestników – 62,

– Wyjazd terenowy zorganizowany przez Oddział dla członków Oddziału, sympatyków i studentów biologii UMCS do Poleskiego

- Parku Narodowego; 6.05.2011; liczba uczestników – 50,
 – Paulina Rutkowska-Noracka: Czy grzyby są nieśmiertelne?; 11.05.2011; liczba uczestników – 31,
 – Dr Eniko Magyari (Research Group for Paleontology, Hungarian History Museum in Budapest, Węgry): The history of the flora of the Carpatian Mountains; 10.11.2011; liczba uczestników – 17,
 – Dr Monika Kozłowska, dr Agata Wołczańska, prof. dr hab. Wiesław Mułenko: Rodzime i obce – wzajemne relacje między pasożytami i ich żywicielami; 15.11.2011; liczbauczestników – 28,
 – Dr Magdalena Mroczek-Zdyrska: Reakcje bobiku *Vicia faba* L. *minor* w obecności azotanu ołowiu i seleninu sodowego; 6.12.2011; liczba uczestników – 10.

Oddział Łódzki:

- Dr Anna Bomanowska: Za Żelaznymi Wrotami – przyroda i krajobrazy Serbii; 12.04.2011; liczba uczestników – 16,
 – Prof. nadzw. dr hab. Łukasz Pułaski: Cienkie krzaki czyli późna zima na Zachodnim Przyłdku; 25.05.2011,
 – Dr Jeremi Kołodziejek: Azalie i różaneczniki – taksonomia i biogeografia, prof. dr hab. Romuald Olacek: Sylwetka naukowa Profesora Jakuba Mowszowicza, prof. dr hab. Janusz Hereźniak: Komentarz do wyboru fotografii przedstawiających Profesora Jakuba Mowszowicza ze współpracownikami, studentami, kolegami i przyjaciółmi; 7.12.2011; liczba uczestników – 49.

Sekcja Mikologiczna przy Oddziale Łódzkim

- Piotr Perz: *Discomycetes* Ziemi Kłodzkiej – wyniki obserwacji i analizy; 16.04.2011; liczba uczestników – ok. 40.

Oddział Poznański:

- Dr Piotr Szkudlarz, prof. dr hab. Karol Latowski: Po owocach nas poznacie – warsztaty karpologiczne; 26.01.2011; liczba uczestników – 40,

- Mgr Łukasz Grewling: Uboczne skutki wiatropylności – pyłek, który uczula (i nie tylko); 13.04.2011; liczba uczestników – 16,
 – Dr hab. Anna Skoracka: Uzależnieni w sieci zależności; 16.11.2011,
 – Dr hab. Marlena Lembicz: Współpraca w sieci – sposób na życie roślin klonalnych; 14.12.2011.

Oddział Poznański i Sekcja Mikologiczna przy Oddziale Poznańskim:

- Dr Marek Halama: Grzyby wielkoowocnikowe Wigierskiego Parku Narodowego; 12.01.2011; liczba uczestników – 10,
 – Dr Leszek Karliński: Kolonizacja mikoryzowa kasztanowca zwyczajnego *Aesculus hippocastanum* L. w środowisku miejskim i pozamiejskim; 23.02.2011; liczba uczestników – 12,
 – Prof. dr hab. Jerzy Chełkowski: Genomy grzybów; 16.03.2011; liczba uczestników – 13,
 – Dr hab. Marek Siwulski: Grzyby uprawne a ekologia; 6.04.2011; liczba uczestników – 25,
 – Dr hab. Janusz Łuszczczyński: Grzyby wielkoowocnikowe w kserotermofilnych zbiorowiskach murawowych Polski; 11.05.2011; liczba uczestników – 15,
 – Dr Małgorzata Stasińska: Grzyby makroskopowe zbiorowisk torfowiskowych Pomorza Zachodniego; 23.11.2011; liczba uczestników – 13,
 – Mgr Mateusz Stefaniak: XVI Kongres Mykologów Europejskich w Grecji – wrażenia uczestnika; 7.12.2011; liczba uczestników – 6.

Oddział Skierniewicki:

- Dr Dorota Kruczyńska: Argentyńska pampa i nie tylko; 1.02.2011; liczba uczestników – 20,
 – Mgr Grzegorz Falkowski: Tajlandia w obiektywie przyrodnika; 22.03.2011; liczba uczestników – 18,
 – Dr Anna Traut-Seliga: Program NATURA

- 2000 – szansa czy zagrożenie; 14.06.2011; liczba uczestników – 16,
 – Dr inż. Ryszard Plackowski: Flora i roślinność Alp południowych. Życie i twórczość Prof. M. Bournieriasa – wytrwałego badacza flory rosnącej na wyżej wspomnianym obszarze Francji; 21.06.2011; liczba uczestników – 12,
 – Dr hab. Eleonora Gabryszewska: Produkcja roślin *in vitro* i problemy z nią związane; 15.11.2011; liczba uczestników – 22,
 – Prof. dr hab. Bożenna Borkowska: Podróż do Przylądka Północnego; 13.12.2011; liczba uczestników – 17.

Oddział Śląski:

- Mgr Jerzy Zygmunt: Przyroda stepów Mongolii – Step Wschodni; 20.01.2011; liczba uczestników – 14,
 – Mirosław Syniawa: Sylwetki Śląskich przyrodników – Richard Keilholz – zapomniany przyrodnik z Kietrza; 17.02.2011; liczba uczestników – 4,
 – Dr Monika Jędrzejczyk-Korycińska: Różnorodność flory roślin naczyniowych i wybrane aspekty ochrony przyrody rejonu Olkuskiego Okręgu Rudnego – OOR (Wyżyna Śląska); 17.03.2011; liczba uczestników – 9,
 – Dr inż. arch. Krzysztof Rostański: Natura modelowana, elementy naturalistyczne w kompozycji urbanistycznej; 14.04.2011; liczba uczestników – 15,
 – Prof. Herman Bothe: Arbuscular mycorrhiza in heavy metal and salt tolerances; 27.04.2011; liczba uczestników – 13,
 – Dr Khatere Emadzade: Molecular phylogeny, evolution and biogeography of *Ranunculus* (*Ranunculaceae*) and related genera; 16.06.11; liczba uczestników – 16,
 – Dr Tim Langdon: Defining species – an impossible task?; 17.11.2011; liczba uczestników – 15,
 – Dr hab. Gabriela Woźniak: Modele a rozmieszczenie roślin w przestrzeni; 15.12.2011; liczba uczestników – 25.

Oddział Szczeciński:

- Dr Monika Myśliwy: Wspomnienie o śp. Profesorze Marianie Ciaciurze; prof. dr hab. Janina Jasnowska: Osobliwe oczka wodne na Pojezierzu Południowoewłockim; mgr inż. Marcin Dziubak: Realizowane i planowane przez RDOŚ Szczecin projekty z zakresu ochrony przyrody, finansowane z funduszy zewnętrznych; dr Krzysztof Ziarnek: O kilku południowych gatunkach w dolinie Dolnej Odry; 18.03.2011; liczba uczestników – 20,
 – Prof. dr hab. Janina Jasnowska: Barwy w świecie roślin. Różnokolorowe siedliska przyrodnicze; dr inż. Magdalena Ziarnek: Znaczenie *Flora von Pommern* Wilhelma Müllera 100 lat temu i obecnie; dr Sylwia Jurzyk: Wykorzystanie zdjęć typu LIDAR i w podczerwieni do badań geobotanicznych; dr Małgorzata Bąk: Storczyk męski *Orchis mascula* subsp. *mascula* na Pomorzu Zachodnim; dr hab. Lesław Wołejko, prof. ZUT: Restytucja mokradeł w górach; 12.05.2011; liczba uczestników – 19,
 – mgr Katarzyna Barańska, mgr Paweł Pluciński: Projekt Ochrona muraw kserotermicznych w Polsce – teoria i praktyka; dr inż. Magdalena Ziarnek: Johannes Winkelmann – pionier zachodniopomorskiej ochrony przyrody – w dziewięćdziesiąt rocznicę śmierci; dr inż. Magdalena Ziarnek: Perz sitowy *Elymus farctus* na środkowym wybrzeżu; dr Krzysztof Ziarnek: *Senecio inaequidens* – przybysz z Afryki południowej w naszej florze; 17.11.2011; liczba uczestników – 15.

Oddział Toruński:

- Prof. dr hab. Jarosław Buszko: Przyroda Tajlandii; 19.01.2011; liczba uczestników 16,
 – Dr Marta Luścińska, dr Ewa Dembowska: Glony Bornholmu; 29.03.2011; liczba uczestników – 14.

Oddział Warszawski:

- Dr Piotr Mędrzycki: BioDiveCity – wielogatunkowe miasto przyszłości; 27.01.2011; liczba uczestników – 26,

- Dr Bogdan Jaroszewicz: Endozoochoryczne rozprzestrzenianie roślin przez zespół zwierząt kopytnych Puszczy Białowieskiej; 3.03.2011; liczba uczestników – 7,
- Prof. dr hab. Arkadiusz Bruchwald: Stan lasów w Beskidach Zachodnich; 31.03.2011; liczba uczestników – 14,
- Dr Halina Galera: Siedem roślin Ziemi Świętej; 13.04.2011; liczba uczestników – 53,
- Dr Dan Wołkowycki: Swoiste cechy i przemiany flory północno-wschodniej Polski; 1.06.2011; liczba uczestników – 20,
- Dr inż. Roman Zielony: Wycieczka botaniczna do Puszczy Kozienickiej; 4.06.2011; liczba uczestników – 20,
- Dr Kinga Zinowiec-Cieplik: Kompozycje roślinne we współczesnej sztuce krajobrazu; 17.11.2011; liczba uczestników – 18,
- Dr Halina Galera, dr hab. Barbara Sudnik-Wójcikowska: Warszawskie sensacje botaniczne. Flora typowych siedlisk wielkowiejskich i obiektów unikalnych dla Warszawy; 15.12.2011; liczba uczestników – 35.

Oddział Wrocławski:

- Prof. dr hab. Adam Boratyński, dr hab. Krysztyna Boratyńska, mgr Karolina Sobierajska, mgr Anna Jasińska: Rodzaj *Juniperus* w Śródziemnomorzu – występowanie i zmienność; 20.01.2011; liczba uczestników – 49,
- Joanna Bonarowska, dr Jerzy Piątkowski: Grzyby owadobójcze; 28.04.2011; liczba uczestników – 7,
- Prof. Mark R. D. Seaward: The role of lichens in shaping our world; 5.10.2011; liczba uczestników – 22,
- Dr Michał Tyszkowski: Flora Puszczy Augustowskiej; 26.10.2011; liczba uczestników 6,
- Dr Magdalena Mularczyk: 200 lat Ogrodu Botanicznego i uniwersyteckiej botaniki we Wrocławiu; 30.11.2011; liczba uczestników – 16.

Sekcja Briologiczna

- Warsztaty terenowe Mszaki Roztocza; 14–18.09.2011; uczestnicy – członkowie Sekcji,

sympatycy mszaków i osoby zainteresowane poznaniem tej grupy roślin – dr Robert Zubel z Oddziału Lubelskiego (organizacja warsztatów) oraz referat Wpływ powierzchniowych zaburzeń gleby na skład gatunkowy warstwy mszystej – wstępna analiza zjawiska na przykładzie wybranych fitocenozy borowych: dr Robert Zubel, dr Zbigniew Maciejewski (RPN) z Oddziału Lubelskiego, liczba uczestników – 20.

Sekcja Historii Botaniki

- Zebranie Sekcji Historii Botaniki 12.04.2011 – prof. dr hab. Ludwik Frey: Olof Peter Swartz (1760–1818) – duchowy wnuk Linneusza; dr Magdalena Ziarnik: Stulecie ostatniego wydania *Flora von Pommern* W. Müllera; dr hab. Piotr Köhler: Stanisław Bonifacy Jundziłł (1761–1847) – w 250. rocznicę urodzin; liczba uczestników – 19.

Sekcja Struktury i Rozwoju Roślin

- Seminarium naukowe pt. Badania embriologiczne w genetyce i hodowli roślin uprawnych, 8.03.2011, Wydział Biologii Uniwersytetu Warszawskiego, organizatorzy: Sekcji Struktury i Rozwoju Roślin PTB, ZBiCR IHAR-PIB; cel – nawiązanie współpracy badawczej między embriologami a hodowcami roślin, wykorzystanie wiedzy z zakresu embriologii eksperymentalnej w genetyce i hodowli różnych gatunków roślin uprawnych; liczba uczestników – 83.

III. WSPÓŁPRACA Z INNYMI ORGANIZACJAMI NAUKOWYMI

Działalność PTB opiera się na współdziałaniu z polskimi i zagranicznymi jednostkami naukowymi, prowadzącymi badania z zakresu botaniki, mikologii i lichenologii. Tego typu współpraca stanowi realizację celów statutowych zarówno Polskiego Towarzystwa Botanicznego, jak i współpracujących z nim jednostek badawczych. Towarzystwo prowadzi także współpracę z innymi stowarzyszeniami,

organizacjami rządowymi i pozarządowymi oraz jednostkami naukowymi, które nie są bezpośrednio związane z szeroko rozumianą botaniką. Konkretnie przykłady współpracy członków PTB z krajowymi i zagranicznymi organizacjami naukowymi podano w pełnej wersji Sprawozdania na stronie internetowej Towarzystwa.

W 2011 roku nasze Towarzystwo przystąpiło do European Plant Science Organization (Europejskiej Organizacji Nauk o Roślinach). Stowarzyszenie to skupia około 200 instytucji, głównie z Europy i Azji. W ramach współpracy, na dzień 18 maja 2012 roku zaplanowano międzynarodową akcję Fascination of Plants Day.

IV. DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Działalność Towarzystwa mająca na celu szeroko rozumianą ochronę środowiska polega ona na patronowaniu, organizowaniu, sprawowaniu nadzoru i aktywnym uczestnictwie w działaniach w zakresie ochrony przyrody.

Realizacja tych celów opiera się na różnorodnych formach aktywności członków PTB, takich jak: uczestnictwo w pracach krajowych i międzynarodowych organów opiniotwórczych i decydujących o ochronie środowiska przyrodniczego, współpraca z instytucjami mającymi na celu ochronę środowiska przyrodniczego oraz gromadzenie, przechowywanie i wymiana zasobów genowych roślin, grzybów i porostów (w tym czynna ochrona w warunkach *in situ* i *ex situ*). Przykłady tego typu działalności podano w pełnej wersji Sprawozdania na stronie <http://pbsociety.org.pl>.

V. UPOWSZECHNIANIE WIEDZY PRZYRODNICZEJ

W ramach propagowania wiedzy z zakresu botaniki, mikologii i lichenologii członkowie Polskiego Towarzystwa Botanicznego prowadzili różnorodne działania skierowane do szerokiego kręgu odbiorców spoza grona naukowców, w szczególności do nauczycieli oraz młodzieży szkolnej i akademickiej.

I. POPULARYZACJA WIEDZY BOTANICZNEJ ZA POŚREDNICTWEM INTERNETU

Strona internetowa PTB (<http://pbsociety.org.pl>) stanowi powszechnie dostępne źródło informacji na temat aktywności naszego Towarzystwa. W 2011 roku zakończono akcję uzupełniania danych dotyczących działalności poszczególnych Oddziałów i Sekcji PTB (por. zakładki „Oddziały” i „Sekcje” w dziale „Wiadomości” na stronie <http://pbsociety.org.pl>). Informacje te są nadal aktualizowane na życzenie Zarządów Oddziałów i Sekcji. W dziale „Wiadomości” są umieszczane aktualne ogłoszenia, takie jak zaproszenia na krajowe i międzynarodowe konferencje i warsztaty naukowe.

Odzwierciedleniem działalności naszego Towarzystwa są także strony internetowe kilku Oddziałów i Sekcji:

- Oddziału Bydgoskiego PTB (<https://sites.google.com/site/ptboddzialwbydgoszczy/>),
- Oddziału Krakowskiego PTB (<http://www.botany.pl/ptb/index.htm>),
- Oddziału Szczecińskiego PTB (<http://www.us.szc.pl/ptb>),
- Oddziału Warszawskiego PTB (<http://www.ptb.waw.pl>),
- Sekcji Briologicznej PTB (<http://pbsociety.org.pl/default/sections/bryology/>),
- Sekcji Historii Botaniki PTB (<http://pbsociety.org.pl/default/sections/hb/>),
- Sekcji Lichenologicznej PTB (<http://www.porosty.varts.pl/>),
- Sekcji Paleobotanicznej PTB (<http://dorotanalepka.pl/pptb.html>).

Na stronie Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (<http://www.wbios.us.edu.pl/>) jest zakładka „Polskie Towarzystwo Botaniczne” z aktualnymi danymi, dotyczącymi działalności Oddziału Śląskiego PTB, natomiast informacje o spotkaniach organizowanych przez Sekcję Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej PTB można znaleźć na stronie Zakładu Ekologii Instytutu Botaniki PAN w Krakowie (<http://info.botany.pl/ekologia/event.html>, zakładka „Czwartki Botaniczne”). Popularyzacji szeroko rozumianej wiedzy botanicznej i idei ochrony przyrody służy także

internetowy serwis botaniczny *Lonicera* (www.lonicera.hg.pl), prowadzony przez członków Oddziału Szczecińskiego PTB – dr Magdalene Ziarnek i dra Krzysztofa Ziarnka.

Poniżej podano przykłady publikacji internetowych, dotyczących popularyzacji wiedzy botanicznej:

- Invasive Alien Species Fact Sheet – *Spiraea tomentosa* (Online Database of the North European and Baltic Network on Invasive Alien Species www.nobanis.org) – dr Z. Dajdok, dr A. Nowak, dr inż. W. Danielewicz, z Oddziału Wrocławskiego PTB, www.nobanis.org/files/factsheets/Spiraea_tomentosa.pdf ;
- Związek Szkółkarzy Polskich (www.zszp.pl) – opisy drzew i krzewów iglastych w katalogu roślin – dr Adam Marosz z Oddziału Skierniewickiego PTB, <http://www.zszp.pl/?id=203&lang=1> (dział „O Roślinach, zakładka „wyszukiwarka roślin”);
- Zielona Prezydencja: Kozielec – ścieżka edukacyjno-przyrodnicza – dr Tomasz Stosik, dr Ewa Krasicka-Korczyńska z Oddziału Bydgoskiego PTB, <http://kujawsko-pomorskie2011.pl/index.php/pery-regionu/prezentacja-regionow/>;
- Przyroda województwa kujawsko-pomorskiego (wirtualny album fotograficzny na stronie Wojewody Kujawsko-Pomorskiego, wydanie 2010) – dr Tomasz Stosik z Oddziału Bydgoskiego PTB, <http://kujawsko-pomorskie2011.pl/przyroda/>;
- Niezbędnik przyrodnika – dr Dan Wołkowycki z Oddziału Białostockiego PTB, knos.pb.edu.pl/?page_id=470;
- Felieton z Borów. Przemiany szaty roślinnej Borów Tucholskich na przykładzie Śliwickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu – dr Tomasz Stosik z Oddziału Bydgoskiego PTB, <https://sites.google.com/site/byllasniebylonas/>;
- Co w wodzie „piszczy”? – dr Anna Biedunkiewicz, dr Ewa Sucharzewska z Oddziału Olsztyńskiego PTB, <http://mikologia.blogspot.com/>;
- Uwaga na „białe” chryzantemy – dr Ewa

Sucharzewska z Oddziału Olsztyńskiego PTB, <http://mikologia.blogspot.com/>;

– Zgłębić naturę grzybów – dr Ewa Sucharzewska z Oddziału Olsztyńskiego PTB, <http://mikologia.blogspot.com/>;

– Mikologia i... hardcore – dr Ewa Sucharzewska z Oddziału Olsztyńskiego PTB, <http://mikologia.blogspot.com/>.

2. PORADNICTWO METODYCZNE

Oddział Szczeciński:

– Warsztaty terenowe pt. Ochrona siedlisk leśnych podlegających przebudowie w programie NATURA 2000 – prof. dr hab. Janina Jasnowska, 21.06.2011, odbiorcy – pracownicy Lasów Państwowych z Nadleśnictwa Międzyzdroje;

– Diagnozowanie stanu siedlisk przyrodniczych w Lasach Państwowych (warsztaty terenowe) – prof. dr hab. Janina Jasnowska, 30.09.2011, odbiorcy – pracownicy Lasów Państwowych z Nadleśnictwa Międzyzdroje;

– Konferencja „Natura 2000 – czy to się opłaca?”, 14.10.2011, Ogród Dendrologiczny w Przelewicach, odbiorcy – pracownicy NFOŚ, przedstawiciele władz gminy Przelewice, ROŚ w Szczecinie, studenci ZUT i US w Szczecinie – wykłady: Siedliska przyrodnicze NATURA 2000: wrzosowiska atlantyckie z *Erica tetralix* i suche wrzosowiska z *Calluna vulgaris* – prof. dr hab. Janina Janowska; Chronione siedliska wydmowe na obszarze ostoi siedliskowej Wolin i Uznam PLH 320019 – dr Mariola Wróbel; Znaczenie Wzgórz Bukowych w sieci Natura 2000 w województwie zachodniopomorskim – dr inż. Magdalena Ziarnek; Reprezentatywność siedlisk przyrodniczych w zachodniopomorskiej sieci Natura 2000 – dr Krzysztof Ziarnek;

– Warsztaty i spotkania regionalne w ramach projektu pt. „Programy ochrony torfowisk alkalicznych (7230) oraz związanych z nimi zagrożonych gatunków – skalnicy torfowiskowej, lipiennika Loesela, miódokwiatu krzyżowego i gwiazdnicy grubolistnej”

- dr hab. Lesław Wołłejko, 18.11.2011 i 21.11.2011, Centrum Edukacji Ekologicznej i Krajoznawstwa „Salamandra” w Myśluborzu k. Jawora, sala edukacyjna Nadleśnictwa Kliniska (spotkania otwarte dla szerokiej publiczności);
- Siedliska przyrodnicze programu Natura 2000 i ochrona cennych gatunków flory w aspekcie gospodarki leśnej – dr Krzysztof Ziarnek, 6.12.2011, 7.12.2011, 10.08.2011, pracownicy Nadleśnictw Gryfino i Kliniska (na każde spotkanie przybyło po ok. 40 osób).

Oddział Wrocławski:

- Historia, struktura i działalność Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego – dr Magdalena Mularczyk, 1.06.2011, PTTK, Oddział Wrocławski, Koło Przewodników Miejskich;
- Podstawa programowa z biologii w gimnazjum a kształcenie umiejętności kluczowych – dr Józef Krawczyk, 9.06.2011;
- Rola nauczyciela w rozbudzaniu ciekawości badawczej ucznia – dr Józef Krawczyk, Śląskie Forum Nauczycieli zorganizowane przez Uniwersytet Śląski w Katowicach, 26.08.2011;
- Jak pracować z uczniem zdolnym na przedmiotach przyrodniczych – dr Józef Krawczyk; konferencja podsumowująca projekt „Szkolenie nauczycieli w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych uczniów”, Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu, 27.09.2011;
- Realizacja nowej podstawy programowej na lekcjach przyrody – dr Józef Krawczyk; Powiatowe Centrum Edukacji i Kultury w Oleśnicy, 24.10.2011;
- Realizacja nowej podstawy programowej na przedmiotach przyrodniczych w szkołach ponadgimnazjalnych – dr Józef Krawczyk, Powiatowe Centrum Edukacji i Kultury w Oleśnicy, 26.10.2011;
- Ćwiczenia terenowe, obserwacje i doświadczenia – wymóg nowej podstawy programowej w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych na każdym etapie edukacyjnym – dr Józef

- Krawczyk, Powiatowe Centrum Edukacji i Kultury w Oleśnicy, 16.11.2011;
- Jestem na diecie – moda czy konieczność? O tym jak wprowadzać treści dotyczące higieny żywienia w szkole – dr Józef Krawczyk, Powiatowe Centrum Edukacji i Kultury w Oleśnicy, 18.11.2011; IV Konferencja Promocji Zdrowia, zorganizowana dla nauczycieli powiatu ostrowskiego i kaliskiego, Ostrów Wielkopolski;
- Biologiczne metody oceny stanu środowiska przyrodniczego. Biotesty do wykorzystania w szkole i w domu – dr Józef Krawczyk, Powiatowe Centrum Edukacji i Kultury w Oleśnicy, 21.11.2011.

3. PRELEKCJE, WARSZTATY I WYCIECZKI POPULARNONAUKOWE

Oddział Białostocki:

- Porosty – osobliwości w świecie organizmów żywych – dr Katarzyna Kolanko, 23.03.2011, odbiorcy – uczniowie III Liceum Ogólnokształcącego w Białymstoku;
- Osobliwości świata roślin Białegostoku (wykład zorganizowany w ramach Dnia Akademickiego podczas Dni Białegostoku) – dr Katarzyna Kolanko, dr Anna Matwiejuk, 27.06.2011, odbiorcy – mieszkańcy Białegostoku;
- Lasy polskie – dr Bogdan Jaroszewicz, 5.12.2011, odbiorcy – studenci Wydziału Biologii Uniwersytetu Warszawskiego;
- Martwe drewno w lesie. Charakterystyka, klasyfikacja, rola ekologiczna, ilość – dr Bogdan Jaroszewicz, 15.12.2011, odbiorcy – uczniowie Zespołu Szkół Leśnych w Białowieży.

Oddział Białostocki oraz Sekcja Struktury i Rozwoju Roślin:

- Jak i dlaczego rośliny unikają zapylenia własnym pyłkiem? – dr Joanna Leśniewska, 23.02.2011, odbiorcy – uczniowie X Liceum Ogólnokształcącego w Białymstoku.

Oddział Bydgoski:

- Księga Guinnessa roślin. Aktualności

ochrony przyrody – dr inż. Krzysztof Gęsiński, 22.01.2011, słuchacze Uniwersytetu Dziecięcego, działającego przy Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy;

- Zróżnicowanie siedliskowe i florystyczne obszaru Natura 2000 – Dolina Noteci (wystąpienie w ramach projektu Bliżej Natury... bliżej świata roślin) – mgr Ewa Wachowiak, 29.04.2011, odbiorcy – uczniowie Zespołu Szkół Ponadpodstawowych im. Wincenta Witosa w Samostrzelu;
- Morfologiczne przystosowania roślin do zróżnicowanych warunków środowiska – dr inż. Zofia Stypczyńska, 12.05.2011, odbiorcy – uczniowie Szkół Podstawowych nr 22 i 63 w Bydgoszczy;
- Po wiedzy i zdrowie w kozieleckie uroczyska (prezentacja w terenie w trakcie uroczystego otwarcia ścieżki edukacyjno-przyrodniczej) – dr inż. Tomasz Stosik, 28.05.2011, Kozielec, odbiorcy – mieszkańcy Kozielca i przedstawiciele władz lokalnych.

Oddział Krakowski:

- Na krawędzi życia – opowieść o roślinach – dr Alina Stachurska-Swakoń, 17.03.2011, odbiorcy – słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Olkuszu;
- Przystosowania roślin do życia w warunkach górskich – dr Alina Stachurska-Swakoń, 30.03. 2011, odbiorcy – uczniowie Gimnazjum nr 13 w Krakowie;
- Wycieczka w Ogródzie Botanicznym w Krakowie – dr Alina Stachurska-Swakoń, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej 38 w Krakowie (20.05.2011) oraz dzieci z Przedszkola „Pod gwiazdkami” w Krakowie (6.06.2011);
- Wycieczka do Ogródu Botanicznego w Krakowie – prof. dr hab. Krystyna Toppasz, odbiorcy – dzieci z Przedszkola nr 14 w Krakowie (16.06.2011 i 20.09.2011).

Oddział Lubelski:

- Przenoszenie nasion przez ptaki krajobrazu rolniczego – znaczenie rzadkich zdarzeń w ekologii roślin – dr Joanna Czarnecka,

27.01.2011, odbiorcy – członkowie Oddziału Lubelskiego Polskiego Towarzystwa Agronomicznego i studenci Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie;

- Jak odżywiają się rośliny? Fotosynteza – dr Beata Żuraw, 18.01.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej im. Z. Trzcіńskiej-Kamińskiej w Leścach (zajęcia w ramach Koła biologicznego);
- Sposoby dokarmiania i nawożenia roślin – dr Beata Żuraw, 22.02.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej im. Z. Trzcіńskiej-Kamińskiej w Leścach (zajęcia w ramach Koła biologicznego);
- Czy rośliny mogą rosnąć tylko w ziemi? – dr Beata Żuraw, 22.03.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej im. Z. Trzcіńskiej-Kamińskiej w Leścach (zajęcia w ramach Koła biologicznego);
- Fenologia – jak rośliny reagują na zmianę pór roku? – dr Beata Żuraw, 19.04.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej im. Z. Trzcіńskiej-Kamińskiej w Leścach (zajęcia w ramach Koła biologicznego);
- Oznaczanie roślin w terenie (nauka posługiwania się kluczem) – dr Beata Żuraw, 24.05.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej im. Z. Trzcіńskiej-Kamińskiej w Leścach (zajęcia w ramach Koła biologicznego);
- Botanika praktyczna – gatunki rodzime i egzotyczne (zajęcia terenowe organizowane w ramach Tygodnia rozwijania talentów) – dr Agnieszka Dąbrowska, 24.05.2011, odbiorcy – uczniowie gimnazjów;
- Reakcja zwierząt na bodźce ze środowiska – dr Beata Żuraw, 14.06.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej im. Z. Trzcіńskiej-Kamińskiej w Leścach (zajęcia w ramach Koła biologicznego);
- Siedliska przyrodnicze Poleskiego Parku Narodowego oraz Obszaru Natura 2000 Chełmskie Torfowiska Węglanowe (prelekcja terenowa) – dr Alicja Buczek, 25.06.2011, odbiorcy – studenci Międzywydziałowych Studiów Ochrony Środowiska SGGW w Warszawie;

– Dziwny świat pasożytów – względne piękno deformacji – prof. dr hab. Wiesław Mułenko, 17–19.09.2011, odbiorcy – zwiedzający XVII Wystawę grzybów Puszczy Białowieskiej pt. Grzyby – niezależny świat obok nas w Białowieskim Parku Narodowym;

– Udział w organizacji: dr hab. Krystyna Winiarczyk (koordynator) i dr Beata Żuraw, prowadzenie prelekcji: Wśród wrogów i przyjaciół – dr Monika Kozłowska, dr Agata Wołczańska (19.09.2011); Deszcz pyłkowy i zdrowie człowieka – prof. dr hab. Elżbieta Weryszko-Chmielewska, 19.09.2011 i 21.09.2011, Collegium Agronomicum I Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie; – Program Rozwojowy Zespołu Szkół nr 2 im. M. Reja w Kraśniku, prowadzony w ramach projektu pt. Jesteśmy wyjątkowi – jesteśmy zdolni! Drugie pokolenie (Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet IX Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach) – dr Magdalena Franczak, dr Piotr Sugier, wrzesień 2011, odbiorcy – uczniowie Zespołu Szkół nr 2 im. M. Reja w Kraśniku.

Oddział Lubelski oraz Sekcja Struktury i Rozwoju Roślin

– Dlaczego należy chronić przyrodę? (zajęcia terenowe organizowane w ramach Tygodnia rozwijania talentów) – dr Mykhaylo Chernetsky, 25.05.2011, odbiorcy – uczniowie szkół podstawowych.

Oddział Olsztyński:

– Grzyby pod mikroskopem (warsztaty organizowane w ramach IX Olsztyńskich Dni Nauki i Sztuki) – dr Anna Biedunkiewicz, dr Ewa Sucharzewska, dr Elżbieta Ejdyś, 23.09.2011, odbiorcy – mieszkańcy Olsztyna;

– Czy grzyby rosną tylko w lesie? – dr Anna Biedunkiewicz, dr Ewa Sucharzewska, 19.11.2011 i 26.11.2011, odbiorcy – słuchacze Uniwersytetu Dzieci (kierunek Odkrywanie);

– Grzyby saprotrofy i pasożyty – prof. dr hab. Maria Dynowska, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej w Leginach.

Oddział Skierniewicki:

– Tulipany tureckie, holenderskie i polskie – dr Dariusz Sochacki, 19.03.2011, Warszawa, wykład otwarty;

– Tulipany w holenderskim parku Keukenhof – dr Dariusz Sochacki, 8.04.2011, Skierniewice, wykład otwarty;

– Drzewa iglaste w naszych ogrodach – dr Adam Marosz, 23.05.2011, III Festiwal Nauki, PWSZ Skierniewice, wykład otwarty;

– Lilie z łąk, pól i ogrodów – dr Dariusz Sochacki, 10.07.2011, Uniejów, wykład otwarty.

Oddział Śląski:

– Jak przygotować pracę olimpijską? – dr hab. Adam Rostański, 8.10.2011, odbiorcy – młodzież uczęszczająca do Pałacu Młodzieży w Katowicach;

– Zielnik naukowy – rola i znaczenie dla nauki. Poradnik konserwacji roślin – dr hab. Adam Rostański, odbiorcy – młodzież uczęszczająca do Pracowni Biologii w Pałacu Młodzieży w Katowicach (8.10.2011) oraz uczniowie II Liceum Ogólnokształcące im. K. K. Baczyńskiego w Chrzanowie (15.11.2011);

– Jak rozpoznawać i oznaczać rośliny przy pomocy komputera? (warsztaty) – dr hab. Adam Rostański, 21.10.2011, odbiorcy – zwiedzający Targi Książki w katowickim Spodku.

Oddział Śląski oraz Sekcja Struktury i Rozwoju Roślin:

– Bioróżnorodność w obiektywie mikroskopu elektronowego – dr Jagna Karcz, odbiorcy – uczniowie II Liceum Ogólnokształcącego im. M. Konopnickiej w Katowicach (3.02.2011) oraz II Liceum Ogólnokształcącego im. K. K. Baczyńskiego w Chrzanowie (28.02.2011);

– Dyskretny urok mikroświata – dr Jagna Karcz, 29.03.2011, odbiorcy – uczniowie II Liceum Ogólnokształcącego im. F. Modrzewskiego w Rybniku;

– Spacer po lesie w skali mikro – dr Jagna Karcz, 6–12.04.2011, odbiorcy – uczestnicy XVIII Tygodnia Ziemi (prelekcja w Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze);

- Mikroskopia elektronowa w biologii – dr Jagna Karcz, 5.06.2011, odbiorcy – uczniowie Zespołu Szkół Ogrodniczych nr 1 W Rudzie Śląskiej;
- Świat przyrody w obiektywie mikroskopu elektronowego – dr Jagna Karcz, 24.09.2011, odbiorcy – uczestnicy Śląskiej Nocy Naukowców 2011 (wykład i warsztaty w Pracowni SEM Wydziału Biologii Uniwersytetu Śląskiego);
- Bogactwo przyrody malowane elektronami – dr Jagna Karcz, 5.11.2011, odbiorcy – uczestnicy V Zjazdu Ponadregionalnych Warsztatów Naukowych (organizowanych przez Wszechnicę Śląską w ramach projektu Kapitał Ludzki pt. Aktywny w szkole – aktywny w życiu), Uniwersytet Śląski, Katowice;
- Mikroskopia elektronowa w biologii i medycynie. Możliwości i granice – dr Jagna Karcz, 15.11.2011, odbiorcy – uczniowie V Liceum Ogólnokształcącego im. A. Struga w Gliwicach i II Liceum Ogólnokształcącego im. K.K. Baczyńskiego;
- Bioróżnorodność w obiektywie mikroskopu elektronowego – dr Jagna Karcz, 19.11.2011, odbiorcy – uczestnicy V Zjazdu Ponadregionalnych Warsztatów Naukowych (organizowanych przez Wszechnicę Śląską w ramach projektu Kapitał Ludzki pt. Partnerzy w nauce), Uniwersytet Śląski, Katowice;
- Mikroskopia elektronowa w diagnostyce środowiska – dr Jagna Karcz, 9.12.2011, odbiorcy – uczniowie Liceum Ogólnokształcącego im. M. Skłodowskiej-Curie w Czechowicach-Dziedzicach;
- Epiderma roślin źródłem wiedzy o stanie środowiska – dr Jagna Karcz, 19.12.2011, odbiorcy – młodzież uczęszczająca do Pałacu Młodzieży, Pracowni Biologii, Centrum Edukacji Biologicznej w Katowicach.

Oddział Szczeciński:

- Roślinność Wydm Przytorskich pod Świnoujściem – prof. dr hab. Janina Jasnowska, 13.04.2011, odbiorcy – słuchacze Klubu Remedium Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego;

- Osobliwości przyrodnicze Ziemi Szczecińskiej (wykład na sesji plenarnej) – prof. dr hab. Janina Jasnowska, 2.06.2011, odbiorcy – uczestnicy XI Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauki ze Szczecinka i Bornego Sulinowa;
- Cenne siedliska przyrodnicze – jeziora lobeliowe, kopułowe torfowiska wysokie, suche wrzosowiska (wyjazdowe warsztaty terenowe) – prof. dr hab. Janina Jasnowska, 4.08.2011, odbiorcy – uczestnicy XI Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauki ze Szczecinka i Bornego Sulinowa;
- Walory przyrodnicze oczek wodnych – dr Renata Gamrat, 19.09.2011, odbiorcy – uczestnicy XI Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauki;
- Kolor w przyrodzie – barwy roślinnych pejzaży – prof. dr hab. Janina Jasnowska, 22.09.2011, odbiorcy – uczestnicy Międzynarodowej Konferencji Językoznawczej, Uniwersytet Szczeciński;
- Powierzchnie specjalnej ochrony w Drawieńskim Parku Narodowym (wyjazdowe warsztaty terenowe) – prof. dr hab. Janina Jasnowska i mgr Julia Piotrowska, 23.09.2011 odbiorcy – uczestnicy XI Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauki;
- Wycieczka do rezerwatu leśno-stepowego Bielinek i parku naturalistycznego Dolina Miłości – dr Małgorzata Stasińska, 24.09.2011, odbiorcy – uczestnicy XI Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauki (uczniowie Zespołu Szkół nr 14 i Szkoły Podstawowej nr 29 w Szczecinie; słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku; osoby prywatne);
- Przyroda Puszczy Goleniowskiej (prelekcja terenowa) – dr Mariola Wróbel, 24.09.2011, odbiorcy – uczestnicy XI Zachodniopomorskiego Festiwalu Nauk (młodzież gimnazjalna ze Szczecina i Mieszkowic).

Oddział Wrocławski:

- Dolnośląski Festiwal Nauki, wrzesień 2011, odbiorcy – uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych – dr Józef Krawczyk (Koordynator na Wydziale Nauk Biologicznych

Uniwersytetu Wrocławskiego); prelekcje: Kiedy węgiel był zielony – dr Małgorzata Malkiewicz, mgr Kamilla Klaczak, 16.09.2011; Mieszkańcy lasu – dr Józef Krawczyk, 19.09.2011; Roślinne kultury *in vitro* – prof. dr hab. Krystyna Kromer, 20.09.2011;

– Walory przyrodnicze potencjalnych użytków ekologicznych (warsztaty terenowe, organizowane w ramach projektu Taka nasza natura – nasze użytki ekologiczne, realizowanego wspólnie z Dolnośląskim Oddziałem Polskiego Klubu Ekologicznego) – dr Zygmunt Dajdok, 18.05.2011, odbiorcy – uczniowie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych;

– Środowiska marginalne jako ostoje przyrody (prelekcja zorganizowana w ramach projektu Taka nasza natura – nasze użytki ekologiczne, realizowanego wspólnie z Dolnośląskim Oddziałem Polskiego Klubu Ekologicznego) – dr Zygmunt Dajdok, 21.10.2011, odbiorcy – uczniowie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych;

– Moja pierwsza praca naukowa (prelekcja zorganizowana w ramach Programu Edukacyjnego Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego pt. Mój Pierwszy Uniwersytet) – dr Józef Krawczyk, 3.12.2011, odbiorcy – uczniowie szkół ponadgimnazjalnych;

– Lepiej zapobiegać niż leczyć – profilaktyka zdrowotna społeczeństwa (zajęcia w ramach projektu Szlifowanie diamentów – Innowacyjne programy wsparcia uczniów uzdolnionych w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych Fundacji Edukacji Międzynarodowej we Wrocławiu) – dr Józef Krawczyk, 10–15.12.2011, odbiorcy – uczniowie szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.

Sekcja Ogrodów Botanicznych Arboretów PTB:

– Wycieczka przyrodniczo-krajoznawcza do Izraela i Jordanii – dr M. Lankosz-Mróż (organizator), 24.02–10.03.2011, uczestnicy – botanicy, zoolodzy oraz osoby zainteresowane tematyką (44 uczestników);

– Piękne i drapieżne czyli rośliny mięsożerne – dr Maria Lankosz-Mróż, 10.01.2011, odbiorcy – osoby uczęszczające do Ośrodka Kultury im. C. K. Norwida w Krakowie-Nowej Hucie;

– Ogrody Wiednia – dr Maria Lankosz Mróż, 14.02.2011, odbiorcy – osoby uczęszczające do Ośrodka Kultury im. C. K. Norwida w Krakowie-Nowej Hucie;

– Ogrody wśród fiordów Norwegii – dr Maria Lankosz-Mróż, 21.03.2011, odbiorcy – osoby uczęszczające do Ośrodka Kultury im. C. K. Norwida w Krakowie-Nowej Hucie;

– Flora śródziemnomorska i jej przystosowania do środowiska – dr Maria Lankosz-Mróż, 28.02.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej nr 16 w Krakowie;

– Rośliny i upały – dr Maria Lankosz-Mróż, 6.04.2011, odbiorcy – członkowie Sekcji Biologicznej Krakowskiego Młodzieżowego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Sztuk;

– Norwegia – przyroda i pejzaże – dr Maria Lankosz-Mróż, 14.04.2011, odbiorcy – uczestnicy Czwartków Turystycznych w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Sekcja Paleobotaniczna PTB:

– Dolnośląski Festiwal Nauki, wrzesień 2011, odbiorcy – uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych; Kiedy węgiel był zielony – dr hab. Teresa Kuszell prof. nadzwyczajny, dr Małgorzata Malkiewicz, 16.09.2011;

– Przyrodnicza przeszłość doliny Warty i jej okolic zapisana ziarnami pyłku roślin – dr Iwona Okuniewska-Nowaczyk, 23.03.2011, odbiorcy – uczestnicy spotkań Wszechnicy Piastowskiej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Sekcja Struktury i Rozwoju Roślin:

– Wykonywanie stałych kompozycji kwiatowych (praktyki w ramach projektu: Moje ambicje – moja przyszłość) – dr Mykhaylo Chernetsky, 16.05.2011, odbiorcy – uczniowie Zespołu Szkół Technicznych w Bełżycach;

- Wycieczki po Ogrodzie Botanicznym w ramach imprezy Święto Drzewa – dr Mykhaylo Chernetsky, 10.10.2011, odbiorcy – uczniowie Szkoły Podstawowej nr 14 w Lublinie;
- VIII Lubelski Festiwal Nauki, 17–23.09.2011, odbiorcy – dzieci, młodzież i dorośli z Lublina i okolic; prowadzenie prelekcji: Kolorowy świat pod mikroskopem – dr hab. Krystyna Winiarczyk, 17–23.09.2011.

4. UDZIAŁ W ORGANIZOWANIU WYSTAW PRZYRODNICZYCH

Oddział Białostocki

- Wystawa porostów – dr Katarzyna Kolanko, dr Anna Matwiejuk, 16.05.2011, IX Festiwal Nauki i Sztuki.

Oddział Krakowski

- Glony Bornholmu – prof. dr hab. K. Wołowski, 30.06.2011–30.07.2011, Instytut Botaniki UJ, Muzeum Botaniczne, Kraków.

Oddział Lubelski:

- Przyroda – Biblia – Codziennosc – 16–25.04.2011, Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej;
- Okiem szalonego ekologa... Przyroda wschodniej Polski (wystawa wieńcząca konkurs fotograficzny Studenckiego Koła Naukowego Ekologów) – dr inż. Magdalena Pogorzelec, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, maj 2011;
- XXXIX Wystawa Kaktusów i Innych Sukulentów – dr Grażyna Szymczak, 18–19.06.2011, Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej i Polskie Towarzystwo Miłośników Kaktusów, Oddział Lublin;
- Grzyby – niezależny świat obok nas (XVII Wystawa grzybów Puszczy Białowieskiej) – prof. dr hab. Wiesław Mułenko, 17–19.09.2011, Białowieski Park Narodowy.

Oddział Skierniewicki:

- III Wystawa Tulipanów, 19–20.03.2012, Pałac w Wilanowie, organizatorzy: Stowarzyszenie Producentów Ozdobnych Roślin

Cebulowych i Muzeum Pałac w Wilanowie (patronat nad wystawą – Instytut Ogrodnictwa) – dr Dariusz Sochacki;

- Wystawa Tulipanów, 8–10.04.2011, MCK Skierniewice, Instytut Ogrodnictwa – dr Dariusz Sochacki.

Oddział Szczeciński:

- Przyroda Drawieńskiego Parku Narodowego – zmiany fenologiczne – dr Renata Gamrat, 15–30.04.2011, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie;
- Przyroda Ziemi Stargardzkiej – dr Renata Gamrat, dr Marek Podlasiński, kwiecień 2011, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie;
- Przyroda Pomorza Zachodniego – dr Marek Podlasiński, dr Renata Gamrat, 18–19.10.2011, Miejski Ośrodek Kultury w Policach; 19–25.09.2011, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie;
- Walory przyrodnicze Ziemi Szczecińskiej – dr Elżbieta Dusza, dr Renata Gamrat, 20.10.–5.12.2011, Liceum Plastyczne w Szczecinie.

Oddział Toruński

- Glony Bornholmu – organizatorzy: Polskie Towarzystwo Fykologiczne, Oddział Toruński PTB, Natur Bornholm Museum, 28.03.–1.04.2011, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu.

Sekcja Ogródów Botanicznych:

- Przyroda i uroda Grecji (dr Maria Lankosz-Mróż, prof. dr hab. Bogdan Zemanek) – organizator: Arboretum Przelewice, kwiecień – wrzesień 2011;
- Świat storczyków – storczyki z kolekcji Ogródu Botanicznego UJ (opracowanie merytoryczne – dr M. Lankosz-Mróż) – organizatorzy: Mufinka Cafe Kraków, Ogród

Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, 6–30.06.2011;

– Piękne i drapieżne (opracowanie merytoryczne dr Maria Lankosz-Mróz) – organizator: PAN Ogród Botaniczny – CZRB Warszawa-Powsin, 13.05.–12.06.2011;

– Stała ekspozycja motyli nocnych z Pogórza Przemyskiego – organizator: Arboretum Bolestraszyce, wystawa całoroczna;

– Wystawa dendrologiczna: szyszek, przekrojów, skamielin – organizator: Arboretum Bolestraszyce, wystawa całoroczna;

– VI Dolnośląski Festiwal Dyni – organizator: Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego, październik 2011;

– Wystawa owoców i nasion z kolekcji roślin Arboretum – organizator: Arboretum Bolestraszyce, wystawa całoroczna;

– Wystawa roślin mięsożernych – organizator: Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego, 14–15.05.2011;

– Wystawa storczyków – organizator: Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego, 17–18.09.2011;

– Święto Pnączy – organizatorzy: Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego (mgr inż. Elżbieta Melon) i Szkółka Clematis, 6–7.08.2011.

Sekcja Paleobotaniki

– Uprawa, flisactwo, myślistwo. Odżywianie i gospodarka drewnem w Berlinie i Brandenburgii w okresie przedindustrialnym – dr Iwona Okuniewska-Nowaczyk (przygotowanie fragmentu polskiej części niemiecko-polskiej wystawy – posteru o badaniach palinologicznych na terenie Ostrowa Tumskiego w Poznaniu i materiałów do prezentacji pod mikroskopem), 29.11.2010–22.05.2011.

5. UDZIAŁ W ORGANIZOWANIU OLIMPIAD I KONKURSÓW

– XL Olimpiada Biologiczna – udział licznych członków PTB w pracach Komitetu Głównego i Komitetów Okręgowych;

– Konkurs wiedzy o Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej

(w ramach VI Ekopikniku Rodzinnego – mgr inż. Krystyna Rysiak z Oddziału Lubelskiego PTB, organizatorzy: Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Miasta Lublina i Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji „Bystrzyca”, 19.06.2011;

– REVITARE 2010/11 (ogólnopolski konkurs dla studentów i młodych pracowników nauki na prace naukowo-badawcze dotyczące rewitalizacji terenów zdegradowanych, IETU, Katowice) – dr hab. Adam Rostański (przewodniczący jury) z Oddziału Śląskiego PTB;

– XII konkurs biologiczny dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, 18.04.2011 (organizator – Kuratorium Oświaty w Warszawie)

– dr inż. Urszula Banaś-Stankiewicz z Oddziału Szczecińskiego PTB; konkurs pt. Każdy organizm pełni w przyrodzie ważną funkcję, 19.04.2011 – dr Renata Gamrat, dr Elżbieta Młynkowiak z Oddziału Szczecińskiego PTB; konkurs pt. Kiedy i jak należy dokarmiać ptaki?, 19.04.2011 – dr Renata Gamrat, dr Elżbieta Młynkowiak z Oddziału Szczecińskiego PTB; konkurs pt. Mój wkład w ochronę przyrody i środowiska, 22.04.2011 – dr Elżbieta Młynkowiak, dr Renata Gamrat z Oddziału Szczecińskiego PTB;

– Quiz botaniczny (w ramach VIII Dolnośląskiego Festiwalu Dyni), 9.10.2011, Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego – dr Magdalena Mularczyk z Oddziału Wrocławskiego PTB.

– Quiz botaniczny (w ramach VIII Dolnośląskiego Festiwalu Dyni), 9.10.2011, Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego – dr Magdalena Mularczyk z Oddziału Wrocławskiego PTB.

– Quiz botaniczny (w ramach VIII Dolnośląskiego Festiwalu Dyni), 9.10.2011, Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego – dr Magdalena Mularczyk z Oddziału Wrocławskiego PTB.

Sekcja Ogrodów Botanicznych i Arboretów

– konkursy Ogrody sąsiedzkie oraz Pnącza dla Krakowa (ocena ogrodów przy domach wielorodzinnych Krakowa) – dr Maria Lankosz-Mróz (członek jury); organizator: Pracownia Animacji Ekologicznej Ośrodka Kultury im. C. K. Norwida w Krakowie-Nowej Hucie, Czerwiec 2011.

6. INNE FORMY UPOWSZECHNIANIA WIEDZY PRZYRODNICZEJ

– Dzień Owada 2011 (m.in. wystawa żywych owadów i roślin owadożernych) – dr

inż. Urszula Banaś-Stankiewicz z Oddziału Szczecińskiego PTB (organizacja i koordynacja imprezy), ok. 800 osób zwiedzających;

– wywiad dla Radia Szczecin pt. Przyroda Bornholmu i okolic świnoujskiego gazoportu (audycja prowadzona przez p. Marka Borowca, 20.02.2011) – dr inż. Wojciech Kowalski, dr inż. Urszula Banaś-Stankiewicz z Oddziału Szczecińskiego PTB;

– baza danych Polish Vegetation Database (digitalizacja i opracowywanie danych) – dr Zygmunt Kącki z Oddziału Wrocławskiego PTB (opiekun wolontariatu przy Uniwersytecie Wrocławskim).

VI. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

1. CZASOPISMA WYDAWANE PRZEZ PTB

Polskie Towarzystwo Botaniczne prowadzi działalność wydawniczą, korzystając z pomocy finansowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W 2011 roku ukazały się następujące tomy wydawnictw Towarzystwa:

Acta Societatis Botanicorum Poloniae vol. 80, zes. 1–4

Acta Agrobotanica vol. 64, zes. 1–4

Acta Mycologica vol. 46, zes. 1–2

Monographiae Botanicae vol. 101

Wiadomości Botaniczne vol. 55, zes. 1/2, 3/4.

2. PUBLIKACJE OPISUJĄCE DZIAŁALNOŚĆ PTB

Oddział Lubelski

– Czarnecka B. 2011. Polskie Towarzystwo Botaniczne w Lublinie (1945–2010). *Wiadom. Bot.* **55**(3/4): 119–122.

Oddział Wrocławski

– Materiały konferencyjne I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. Synantropizacja w dobie zmian różnorodności biologicznej, 30.06–02.07.2011. Zakład Bioróżnorodności i Ochrony Szaty Roślinnej Instytutu Biologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego, PTB Oddział Wrocławski, Wrocław.

Sekcja Pteridologiczna

– Zenkteler E., Szcześniak E. 2011. II Ogólnopolskie Warsztaty Pteridologiczne „Rodzaj *Polypodium* w Polsce” (Biała Góra, 13–16 września 2011). *Wiadom. Bot.* **55**(3/4): 122–126.

Halina GALERA,
Ewa KRASICKA-KORCZYŃSKA

MUZEA, ARCHIWALIA, ZBIORY MUSEUMS, ARCHIVES, COLLECTIONS

KOLEKCJA ZIELNIKOWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO PARKU NARODOWEGO (SKPN)

The herbarium collection of the Świętokrzyski National Park (SKPN)

Jednym z podstawowych celów i zadań, jakie powinny być realizowane przez każdy park narodowy, jest prowadzenie działalności naukowej i edukacyjnej. Naturalne jest więc, że kierujący parkiem, jego pracownicy, jednostki naukowe, a także lokalna społeczność podejmują starania i wysiłki zmierzające do jak najlepszego poznania wartości przyrodniczych, kulturowych, historycznych i krajoznawczych terenu w granicach parku. Istotne jest zgromadzenie zasobu wiedzy na temat flory, fauny i wszelkich uwarunkowań abiotycznych, dla których powołano tę formę ochrony przyrody. Takie działania na przestrzeni lat były prowadzone również w Świętokrzyskim Parku Narodowym (ŚPN).

Herbarium Świętokrzyskiego Parku Narodowego (SKPN), którego dotyczy niniejsze opracowanie, od 2000 roku znajduje się w siedzibie Dyrekcji w Bodzentynie (wcześniej mieściło się w starych budynkach poklasztornych Św. Krzyża, na Górze Łysiec, w gminie Bieliny). Po raz pierwszy zostało ono uwzględnione w opracowaniu *Polish Herbaria* (Mirek 1990a).

W kolejnym wydaniu tej pracy (Mirek et al. 1997) podano, że SKPN liczy 2560 arkuszy zielnikowych, w tym: rośliny naczyniowe – 2309, porosty – 251.

Celem niniejszego artykułu jest przede wszystkim uporządkowanie danych na temat zasobów zielnikowych, które stanowią podsumowanie znacznej części wiedzy na temat flory ŚPN oraz jego otuliny. Publikacja aktualizuje również dane liczbowe dotyczące arkuszy zielnikowych w poszczególnych grupach systematycznych roślin i grzybów. Jest to także ukłon w stronę tych wszystkich, którzy prowadząc prace badawcze, zechcieli pozostawić cenny materiał porównawczy dla kolejnych pokoleń.

KRÓTKA HISTORIA BADAŃ

Przez jednych uznawane za wyżyny, przez innych podnoszone do rangi gór, wyniesienia terenu w Krainie Świętokrzyskiej z najwyższym Pasmem Łysogórskim jeszcze przed utworzeniem parku narodowego cieszyły się ogromnym zainteresowaniem botaników (m.in.: Błoński 1890, 1892, Ganiezdyn 1909, Żmuda 1917, Dziubałtowski, Kobendza 1933, 1934, Czubiński, Kaznowski 1947). Po powołaniu Świętokrzyskiego Parku Narodowego w 1950 roku badania botaniczne nabrały tempa. Głównymi badaczami roślin naczyniowych Parku oraz jego otuliny byli Edward Bróz oraz Ryszard Kapuściński, którzy prowadzili systematyczne badania nad florą tego terenu, zakończone ok. 15 lat temu. Niestety ich wyniki nigdy nie zostały opublikowane w postaci syntetycznego opracowania. W efekcie tych badań ukazały się jedynie przyczynkowe artykuły, traktujące głównie o gatunkach chronionych rzadkich i zagrożonych (np.: Kapuściński 1980, Bróz 1985, Bróz, Kapuściński 1990). Nad porostami pracowali głównie Stanisław Cieśliński oraz Anna Łubek (Łubek, Cieśliński 2004, Łubek 2007). Pewne grupy grzybów, głównie *Macromycetes*, zostały zbadane przez Lisiewską (1979) oraz Łuszczynskiego (2007). Najslabiej poznaną grupą roślin są mszaki. Badania nad nimi rozpoczęła Treska (1990); niestety nie zostały one ukończone.

WYNIKI

Rezultatem prowadzonych badań botanicznych, oprócz nielicznych publikacji, jest również kolekcja zielnikowa. Składają się na nią arkusze zielnikowe, które obejmują: wątrobowce, mchy, paprotniki, rośliny naczyniowe, a także grzyby i porosty.

Największą część kolekcji stanowią rośliny naczyniowe, które w większości zebrał Ryszard Kapuściński. Zgromadził on aż 1823 arkusze. Pozostałe zebrane zostały przez: Teodorę Klefas (146 arkuszy), Krzysztofa Iwaniaka (53), Henrykę Kwiatkowską (50), Andrzeja Szlufika (24), Ryszarda Zarębę (16), Bartosza Piwowarskiego (9), Stanisława Cieślińskiego (2), Jana Sobieraja (2), Barbarę Jost-Jakubowską (1), Krzysztofa Rostańskiego (1). Większość okazów roślin naczyniowych zebrano w latach 1977–1989; tylko kilka w roku 2011. Warto wspomnieć, że grupę jeżyn, róż oraz niektórych drzew i krzewów oznaczył Jerzy Zieliński, a rodzaj *Hieracium* zrewidował Zbigniew Szela. Wykaz liczb arkuszy dotyczących głównych grup systematycznych roślin naczyniowych i grzybów zamieszczono w Tabeli 1.

W zielniku roślin naczyniowych zgromadzono 655 taksonów w randze gatunku (w tym 2 okazy mieszańców międzygatunkowych), reprezentowanych przez 334 rodzaje. Najwięcej zdeponowanych okazów przynależy do następujących rodzin: *Rosaceae* (250 arkuszy), *Asteraceae* (247), *Cyperaceae* (144), *Fabaceae* (130), *Poaceae* (126), *Apiaceae* (96), *Lamiaceae* (93), *Caryophyllaceae* (81), *Scrophulariaceae* (80) i *Polygonaceae* (70).

Zielnik mszaków liczy 178 kopert (Tab. 1), zebranych głównie w latach 80. ubiegłego wieku przez A. Treskę, lecz nie uwzględnionych w opracowaniu Mirka et al. (1997). Być może zbiory te zostały przekazane do ŚPN w latach późniejszych. Współcześnie kolekcja mszaków jest uzupełniana przez autorów niniejszej pracy. Składa się na nią 78 gatunków należących do 56 rodzajów. Zbiory te częściowo oznaczył Adam Stebel. Ponadto zweryfikował on oznaczenia pozostałych badaczy.

Tabela 1. Liczba arkuszy zielnikowych SKPN w głównych grupach systematycznych grzybów i roślin.

Table 1. The number of SKPN herbarium sheets in the major systematic groups of fungi and plants

Grupa systematyczna	Liczba arkuszy
GRZYBY (FUNGI):	
Macromycetes	44
Lichenes	250
MSZAKI (MOSESSES):	
Marchantiophyta	22
Bryophyta	156
ROŚLINY NACZYNIOWE (THE VASCULAR PLANTS):	
Lycophytina	5
Sphenophytina	21
Pterophytina	54
Pinophytina	4
Magnoliophytina	2043
Magnoliopsida	1654
Liliopsida	389
Razem:	2599

Biota porostów¹ występujących w Świętokrzyskim Parku Narodowym jest bardzo dobrze udokumentowana w SKPN. Liczba zdeponowanych kopert (arkuszy) zielnikowych wynosi 250 (Tab. 1). Aż 238 z nich zostało zebranych i w większości także oznaczonych przez S. Cieślińskiego, który badania nad tą grupą organizmów prowadził w latach 1963–1964 oraz 1982–1983. Pozostałe okazy zebrali: Feliks Berdau, Franciszek Błoński, Benedykt Halicz, Stanisław Kuziel oraz Zygmunt Tobolewski. W zbiorach porostów znajduje się 191 gatunków, należących do 81 rodzajów.

Najmniej liczną grupą organizmów w kolekcji zielnikowej ŚPN są grzyby wielkoowocnikowe (*Macromycetes*). Znajdują się tutaj zaledwie 43 arkusze, reprezentowane przez 29 gatunków w 21 rodzajach. Zebrane i oznaczone zostały przez wieloletniego pracownika ŚPN, Jana Sobieraja. Zaledwie 2 okazy zebrał Przemysław Borek, a tylko jeden Adam Byk. Wszystkie okazy grzybów ze-

brano w ostatnich latach 2006–2011. Fungarium SKPN stale się rozrasta.

PODSUMOWANIE

Kolekcja zielnikowa Świętokrzyskiego Parku Narodowego liczy: 2127 arkuszy roślin naczyniowych, 178 mszaków (22 wątrobowców i 56 mchów), 44 grzybów wielkoowocnikowych oraz 250 porostów (Tab. 1). Łącznie liczba wszystkich zdeponowanych okazów w SKPN liczy 2599 arkuszy. W porównaniu do innych zielników w Polsce, Herbarium ŚPN jest bardzo małe ale niezwykle cenne. O wysokiej wartości zbiorów botanicznych pisali m.in. Mirek (1990b) i Faliński (1997). W zasadzie wszystkie okazy zebrane zostały z terenu Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz jego otuliny. Tylko 12 okazów (gatunków) pozyskano poza Krainą Świętokrzyską, 10 z nich z obszaru Poniżdzia (gatunki kserotermiczne i klacyfilne, np. *Adonis vernalis* czy *Astragalus danicus*) i jeden z Tatr (*Asplenium viride*). Okaz *Linnaea borealis* został zebrany poza Polską – w Finlandii.

Zauważalna jest znaczna różnica w liczbie arkuszy zielnikowych roślin naczyniowych w stosunku do wcześniejszych danych. Mirek et al. (1997) podają liczbę 2309, natomiast po weryfikacji SKPN liczy o 182 arkusze mniej, tj. 2127. Przyczyna tej stosunkowo dużej różnicy nie jest znana. Być może niektóre okazy zostały zagubione lub zniszczone podczas przenoszenia Herbarium z Łyśca do Bodzentyna w 2000 roku.

Chociaż SKPN jest zielnikiem bardzo małym, doskonale dokumentuje florę roślin naczyniowych terenu Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz jego otuliny. Podobnie jest także z niezwykle bogatą biotą porostów oraz grzybów wielkoowocnikowych. Należy wspomnieć, że zasoby mchów, wątrobowców oraz grzybów są sukcesywnie uzupełniane. Kolekcja roślin naczyniowych również ulegnie powiększeniu z uwagi na planowane w najbliższym czasie badania florystyczne ŚPN. Niewątpliwie skład gatunkowy zebranych okazów roślin i grzybów prezentuje florystyczną odrębność i specyfikę tak

¹ *Lichenes* (porosty) to problematyczna grupa organizmów. Obecnie zaliczana do królestwa grzybów, jako tzw. grzyby zlichenizowane. Niektórzy jednak traktują porosty jako odrębną grupę organizmów.

interesującego obszaru, jakim jest Świętokrzyski Park Narodowy.

PIŚMIENNICTWO

- BŁOŃSKI F. 1890. Wyniki poszukiwań florystycznych skrytokwiatowych dokonanych w ciągu lata 1889 w obrębie 5-ciu powiatów Królestwa Polskiego. *Pamiętn. Fizyogr.* **10**: 129–190.
- BŁOŃSKI F. 1892. Przyczynek do flory jawnokwiatowej oraz skrytokwiatowej kilkunastu okolic kraju. *Pamiętn. Fizyogr.* **12**: 131–149.
- BRÓZ E. 1985. Szata roślinna rezerwatu „Czarny Las” w Świętokrzyskim Parku Narodowym. *Rocznik Świętokrzyski* **12**: 99–123.
- BRÓZ E., KAPUŚCIŃSKI R. 1990. Chronione i zagrożone gatunki roślin naczyniowych Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz projektowanego zespołu Parków Krajobrazowych Gór Świętokrzyskich. *Rocznik Świętokrzyski* **17**: 107–133.
- CZUBIŃSKI Z., KAZNOWSKI K. 1947. Mszaki Gór Świętokrzyskich. Cz. 1. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* **14**: 99–10.
- DZIUBAŁTOWSKI S., KOBENDZA R. 1933. Badania fitosocjologiczne w Górach Świętokrzyskich. 2. Zespoły roślin w Paśmie Klonowskim i Dolinie Wilkowskiej. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **10**(2): 129–177.
- DZIUBAŁTOWSKI S., KOBENDZA R. 1934. Badania fitosocjologiczne w Górach Świętokrzyskich. 3. Zespoły roślin w Pasmach Bielińskim i Jeleniowskim. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **11**(suppl.): 217–246.
- FALIŃSKI J. B. 1997. Pochwała Zielnika. *Wiadom. Bot.* **41**(3/4): 7–10.
- GANIESZYN S. 1909. Botaniko-geograficzkiej oczerk centralnej cząsti Kielecko-Sandomirskiego krzaża. *Zapiski Novo-Aleksandrijskago Instituta Sielskago Choziajstwa i Lesowodstwa* **20**: 1–113.
- KAPUŚCIŃSKI R. 1980. Chronione gatunki roślin w Świętokrzyskim Parku Narodowym i w jego otulinie. *Studia Kieleckie* **3/27**: 21–32.
- LISIEWSKA M. 1979. Flora Macromycetes Świętokrzyskiego Parku Narodowego. *Acta Mycol.* **15**: 21–43.
- LUBEK A. 2007. Antropogeniczne przemiany bioty porostów Świętokrzyskiego Parku Narodowego i otuliny. *Fragm. Florist. Geobot. Polon. Suppl.* **10**: 1–94.
- LUBEK A., CIEŚLIŃSKI S. 2004. Distribution of lichens and lichenicolous fungi in the Świętokrzyski National Park. *Acta Mycol.* **39**(2): 173–252.
- LUSZCZYŃSKI J. 2007. Diversity of Basidiomycetes in various ecosystems of the Góry Świętokrzyskie Mts. *Monogr. Bot.* **97**: 1–218.
- MIREK Z. 1990a. Polish Herbaria. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków. Polish Botanical Studies. Guidebook Series, 2.
- MIREK Z. 1990b. Zbiory botaniczne Polski na tle kolekcji światowych. *Wiadom. Bot.* **34**(4): 31–36.
- MIREK Z., MUSIAŁ L., WÓJCICKI J. 1997. Polish Herbaria. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków. Polish Botanical Studies. Guidebook Series, 18.
- TRESKA A. 1990. Mchy Chełmowej Góry w Górach Świętokrzyskich. *Rocznik Świętokrzyski* **17**: 195–201.
- ŻMUDA A. 1917. Sprawozdanie z poszukiwań florystycznych w Łysogórach w roku 1909. *Pamiętn. Fizyogr.* **24**: 1–38.

Bartosz PIWOWARSKI, Tomasz PACIOREK

VARIA

UROCZYSTOŚĆ ODNOWIENIA DOKTORATU PROFESORA DR HAB. MACIEJA ZENKTELERA (UNIwersYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU, 19 MARCA 2012)

Professor Maciej Zenkteler doctorate renewal ceremony (Adam Mickiewicz University, Poznań, 19 March 2012)

W dniu 19 marca 2012 roku, 50 lat po obronie pracy doktorskiej, w Auli Lubrańskiego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu miała miejsce uroczystość odnowienia doktoratu profesora dr. hab. Macieja Zenktelera. Przy udziale władz rektorskich i dziekańskich oraz pracowników Wydziału Biologii naszej Alma Mater, a także licznych gości zaproszonych na tę uroczystość z uczelni wyższych oraz instytutów naukowo-badawczych z całej Polski, profesor Maciej Zenkteler został uhonorowany dyplomem odnowienia doktoratu.

W słowie wstępnym, J. M. Rektor Uniwersytetu, prof. dr hab. Bronisław Marciniak, podkreślił zasługi profesora Macieja Zenktelera dla Uczelni, jako wybitnego naukowca, zasłużonego

kierownika Zakładu Botaniki Ogólnej (1978–2003), wicedyrektora Instytutu Biologii Eksperymentalnej (1981–1984) oraz wieloletniego Przewodniczącego Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego (1992–2001). Jego sylwetkę naukową, jako twórcy poznańskiej szkoły kultur *in vitro* oraz działalność dydaktyczną i aktywność organizacyjną przybliżył Dziekan Wydziału Biologii prof. dr hab. Bogdan Jackowiak. Profesor Maciej Zenkteler urodził się 1.10.1931 roku w Poznaniu. Maturę uzyskał w Liceum K. Marcinkowskiego w Poznaniu, kończąc wieczorowo Liceum Pedagogiczne. Praca nauczyciela biologii była jego źródłem utrzymania podczas studiów. Wydział Biologii ukończył w 1957 roku, uzyskując tytuł magistra w zakresie fizjologii roślin. Omawiając szczeble kariery naukowej profesora Macieja Zenktelea (w 1968 roku uzyskał stopień dr. hab., w 1978 roku tytuł prof. nadzwyczajnego, a w 1989 roku tytuł prof. zwyczajnego), wspomniał jego liczne staże naukowe w USA, Indiach, Australii,

Niemczech i Holandii. Zwrócił uwagę na działalność popularyzatorską Profesora, przypadającą na okres jego największej aktywności zawodowej. Jego bardzo liczne wykłady nt. zastosowania kultur *in vitro* w hodowli roślin, wygłaszane były w kraju i zagranicą. Ponadto prowadził szkolenia dla pracowników instytutów naukowych i stacji hodowlanych, które odbywały się w Zakładzie Botaniki Ogólnej. Profesor M. Zenkteler jest autorem ponad 90 prac naukowych, wypromował 126 magistrów, 9 doktorów, recenzował 44 prace doktorskie, 23 habilitacyjne i przygotował 14 wniosków o tytuł profesorski. Jest członkiem Rad Redakcyjnych czasopism naukowych i Rad Naukowych IGR PAN w Poznaniu, ID PAN w Kórniku oraz OB UAM w Poznaniu. Profesor Maciej Zenkteler otrzymał liczne wyróżnienia: Złoty Krzyż Zasługi (1977), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1979), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1989), Medal im. Wł. Szafera (2009), liczne nagrody Rektora za działalność naukową i dydaktyczną

Ryc. 1. Prof. dr hab. Maciej Zenkteler podczas wykładu (fot. M. Męczyński).

Fig. 1. Professor Maciej Zenkteler during his lecture (phot. M. Męczyński).

oraz Nagrodę Ministra Edukacji Narodowej za całokształt pracy.

Następnie laudację zakończoną odczytaniem po łacinie dyplomu odnowienia doktoratu wygłosił prof. dr hab. Rafał Mól¹. W imieniu specjalistów z dziedziny kultur *in vitro* głos zabrali prezes Międzynarodowego Towarzystwa Plant Cell, Tissue, Organ Culture and Biotechnology prof. Pierre Debergh z Uniwersytetu w Gandawie oraz prof. dr hab. Teresa Orlikowska z Instytutu Kwaciarstwa i Sadownictwa w Skierniewicach. Uroczystość zakończył wygłoszony ze swadą i humorem wykład profesora Macieja Zenktelera.

Uczestników uroczystości podjął lampką wina J. M. Rektor UAM, a upominkom i gratulacjom składanym uczonemu nie było końca... Po wzniesieniu toastu *ad multos annos* w gabinecie Rektora i złożeniu życzeń dobrego zdrowia oraz sił i zapału do realizacji kolejnych zamierzeń naukowych, zebranych gości przewieziono do Collegium Biologicum UAM Morasko na obiad, po którym rozpoczęło się seminarium naukowe pt. „Przeszłość i terażniejszość embriologii eksperymentalnej roślin”. Zebranych powitał Dziekan Wydziału Biologii prof. dr hab. Bogdan Jackowiak, a seminarium poprowadził prof. dr hab. Adam Woźny. Bardzo interesujący referat pt. „Embriologia eksperymentalna i kultury *in vitro* roślin – od regeneracji do genu” wygłosiła prof. dr hab. Elżbieta Kuta z Zakładu Cytologii i Embriologii Roślin UJ w Krakowie. Wręczając pojemnik z *Viola uliginosa* na pożywcę życzyła swemu Koledze wielu dalszych sukcesów, dziękując za Jego ogromne zaangażowanie, życzliwą pomoc i dbałość o rozwój młodej kadry naukowej. Jej najbliżsi współpracownicy również przygotowali interesujące referaty pt. „Morfogeneza bielma kiwi w kulturach *in vitro*” – dr Marzena Popielarska oraz „Ryzogeneza u kryształki lśniacej – badania nad stresem oksydacyjnym i transportem auksyn” – dr Robert Konieczny. Z ogromnym zainteresowaniem zebrani przyjęli wykład prof. dr hab. Beaty Zagórskiej-Marek z Instytutu Botaniki Uniwersytetu

Wrocławskiego pt. „Plastyczność fenotypowa budowy kwiatów”. Najcieplejsze i budzące najwięcej wzruszeń było wystąpienie okolicznościowe prof. dr hab. Iwony Bartkowiak-Brody, która podkreśliła zasługi prof. Macieja Zenktelera dla Oddziałów IHAR-u w Poznaniu i w Bydgoszczy oraz przybliżyła zebranim efekty Jego wieloletniej współpracy naukowej nad otrzymywaniem haploidów i podwojonych haploidów u roślin uprawnych. Entuzjastycznie przyjęto bardzo dowcipny wiersz, który napisał z tej okazji prof. dr hab. Jan Rybczyński, dyrektor Ogrodu Botanicznego PAN w Powsinie, budząc ogólny podziw obrazem sporych gabarytów, przedstawiającym Profesora w girlandzie kwiatów tych gatunków, z którymi dane mu było pracować przez całe 50 lat.

LAUDACJA NA ODNOWIENIE DOKTORATU PROFESORA MACIEJA ZENKTELERA

Laudation at the Professor's Maciej Zenkteler doctorate renewal ceremony

Profesor dr hab. Maciej Zenkteler związał swoje życie naukowe z botaniką doświadczalną i embriologią eksperymentalną. Jego główne zainteresowania ewoluowały od procesów rozwojowych zachodzących podczas organogenezy *de novo* w warunkach hodowli tkanek roślinnych na pożywkach, poprzez kultury pylników i proces androgenezy, aż po zapylenie *in vitro* zalążków roślin kwiatowych, w krzyżowaniu międzygatunkowym i międzyrodzajowym. Tematyka badań Profesora okazała się niezwykle owocna również w obrębie badań podstawowych dotyczących determinacji rozwojowej i totipotencji komórek roślinnych, stanowiąc podwaliny dla metod otrzymywania roślin mieszańcowych lub haploidalnych. Poprzez swoje badania naukowe w tej dziedzinie Profesor Maciej Zenkteler stał się wybitnym autorytetem w zakresie eksperymentalnej embriologii roślin, a Jego dokonania naukowe nadal skupiają uwagę nie tylko embriologów ale i hodowców roślin, zapewniając Mu znaczącą pozycję w krajowej oraz międzynarodowej społeczności naukowej.

¹ Poniżej zamieszczono pełny tekst laudacji.

Ryc. 2. Prof. Maciej Zenkteler odbiera gratulacje od JM Rektora UAM w Poznaniu – prof. dr. hab. Bogusława Marciniaka, Dziekana Wydziału Biologii UAM – prof. dr. hab. Bogdana Jackowiaka oraz Prodziekana – prof. dr. hab. Rafała Móla (fot. M. Męczyński).

Fig. 2. Professor Maciej Zenkteler receiving congratulations from the Rector of A. Mickiewicz University professor Bogusław Marciniak and Dean of Faculty of Biology prof. Bogdan Jackowiak and vice-Dean prof. Rafał Mól (phot. M. Męczyński).

Kariera zawodowa Profesora Macieja Zenktelera związana jest z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Na wybór specjalności naukowej wpłynął Prof. Jerzy Czosnowski, który w latach 50. XX w. kierował Zakładem Botaniki Ogólnej, inicjując badania nad hodowlą *in vitro* tkanek i organów roślinnych. W tym czasie Profesor Zenkteler wykonywał swoją pracę magisterską analizując właściwości tkanek korzenia marchwi w warunkach *in vitro* („Biochemiczne właściwości kilku pierwszych przeszczepień tkanki korzenia marchwi hodowanych *in vitro*”). Niebawem, podczas stażu na Uniwersytecie w Madison, w USA nawiązał współpracę z takimi znakomitościami jak Profesorowie A. C. Hildebrandt i D. C. Cooper, podejmując badania nad indukcją i rozwojem zarodków marchwi w kulturach *in vitro*. Jego praca doktorska dotyczyła

analizy męskiej sterility u marchwi („Badania nad męską sterility u marchwi *Daucus carota* L. w warunkach hodowlanych”).

Znaczący wpływ na ukształtowanie się głównego nurtu prac badawczych M. Zenktelera miał Profesor Stefan Krupko, znakomity embriolog roślin, który zaakceptował plany młodego pracownika Zakładu Botaniki Ogólnej, podejmującego eksperymenty embriologiczne w warunkach *in vitro*. Profesor Maciej Zenkteler szybko stał się znaczącą postacią tak zarysowanego obszaru badań. O wadze wyników uzyskanych przez Profesora świadczy m.in. fakt ich opublikowania w czołowym, w latach 60. XX wieku czasopiśmie *American Journal of Botany*. Równie dobrze zostały opublikowane (w *Naturwissenschaften* i w *Experientia*) wyniki rozprawy habilitacyjnej Profesora, dotyczącej

zapyłania i zapłodnienia *in vitro* w rodzinie goździkowatych („Sztuczne zapładnianie zalążków i otrzymywanie mieszańców w hodowli *in vitro* w rodzinie *Caryophyllaceae*”). Tematyce zapyłania zalążków w kulturach *in vitro* Profesor Maciej Zenkteler jest wierny do dzisiaj, a prace nad międzygatunkowym i międzyrodzajowym zapyłaniem *in vitro* stały się Jego „znakiem firmowym”.

Odkrycia Profesora Macieja Zenktelera, oprócz walorów poznawczych mają też bezpośredni kontekst aplikacyjny, ważny dla hodowli roślin. Metoda zapyłania zalążków *in vitro* oraz kultury *in vitro* zarodków mieszańcowych ułatwiają pokonanie barier w krzyżowaniu międzygatunkowym i międzyrodzajowym, mogą także pobudzić procesy rozwojowe w niezapłodnionych zalążkach. Stąd już tylko krok do otrzymania roślin mieszańcowych, nie powstających w naturze lub do wytworzenia haploidalnych form, które w przypadku roślin uprawnych są materiałem wyjściowym do tworzenia nowych odmian, niezwykle cennych dla hodowców. Doświadczenie eksperckie Profesora w tym zakresie zaowocowało wieloletnią współpracą z krajowymi ośrodkami IHAR w Polsce oraz z Instytutami Maxa Plancka w Tybindze oraz w Kolonii (lata 1976–1978 oraz 1983–1984) oraz z Freie Universität w Berlinie (1985–1988). Owocem tej współpracy były publikacje z Profesorami: Josefem Straubem, Wernerem Nietzsche czy Otto Schiederem. Wśród tych prac szczególne znaczenie miało wykazanie, że haploidy pszenicy można uzyskać poprzez zapylenie pyłkiem jednego z gatunków jęczmienia (*Hordeum bulbosum*).

Rośliny haploidalne można też otrzymywać innym sposobem – poprzez kultury *in vitro* pylników, w czym Profesor Maciej Zenkteler ma także znaczące osiągnięcia. Doświadczenie zdobyte podczas stażu na Uniwersytecie w Delhi u Profesora P. Maheshwariego (1964–1965) przełożyło się na pierwsze w Polsce prace nad androgenezą *in vitro*. Badania Profesora Macieja Zenktelera nad zmianami szlaków rozwojowych w mikrosporach dotyczyły głównie zbóż i roślin psiankowatych, czyli krewniaków ziemniaka i tytoniu.

Równie ważne jak własna praca naukowa pozostaje dla Profesora Zenktelera przekazywanie wiedzy innym. Efektem tej wieloletniej aktywności stało się upowszechnienie różnych technik *in vitro* w wielu krajowych ośrodkach akademickich, a w odniesieniu do androgenezy *in vitro*, wprowadzenie kultur pylnikowych do wielu jednostek Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin i do wielu stacji hodowli roślin w Polsce. Nie można tu pominąć szczególnie intensywnej i wielowymiarowej współpracy Profesora z Instytutem Genetyki Roślin Polskiej Akademii Nauk oraz z Instytutem Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Poznaniu.

Oprócz typowych badań cytologicznych i embriologicznych oraz swoich ulubionych prac nad międzygatunkowym zapyłaniem krzyżowym czy rozwojem mikrospor w warunkach *in vitro*, Profesor Maciej Zenkteler podejmował też badania dotyczące rozwoju *in vitro* zarodków we wczesnych etapach embriogenezy, po ich wyizolowaniu z niedojrzałych nasion. Jest to problem kluczowy dla skutecznego otrzymywania roślin z zarodków mieszańcowych, które, jak się okazało, przejawiają różnorodne zaburzenia rozwojowe. Wyłożenie takiego zarodka na pożywkę jest często jedyną drogą do uzyskania pożądanej rośliny mieszańcowej. Profesor skutecznie stosował techniki „ratowania” zarodków z tak ważnych gospodarczo grup roślin jak trawy (w tym zboża), psiankowate, kapustne czy motylkowe.

Drugi z obszarów badawczych Profesora Macieja Zenktelera obejmuje poszukiwania nowych możliwości regeneracyjnych roślin. Szczególnie zajmuje Profesora zagadnienie organogenezy *de novo* z tkanek somatycznych. Powszechnie przyjmowana koncepcja totipotencji komórek roślinnych, nie zawsze sprawdza się podczas prób indukowania *in vitro* rozwoju organów roślinnych z fragmentów tkanek w pełni zróżnicowanych, co rzadko kończy się sukcesem. Po prostu nie każdą komórkę roślinną udaje się pobudzić do rozwoju w dowolnych warunkach. Komórki poszczególnych tkanek i organów oraz określonych stadiów rozwojowych rośliny mają specyficzne wymagania i właśnie analizą tych uwarunkowań

zajmował się Profesor Zenkteler wraz z liczną grupą współpracowników i studentów. Badaniami objęte były zarówno rośliny uprawne z rodziny traw czy psiankowatych jak i rośliny ozdobne z kilku rodzin, czy wreszcie gatunki drzew. Szczególnie drzewa były obiektem intensywnych prac Profesora przez kilka lat. Rozmnażanie wegetatywne roślin drzewiastych stawia szczególne wymagania, którym Profesor Maciej Zenkteler łatwo się nie poddawał. Ponieważ wnikliwość obserwacji i konsekwencję w działaniu skutecznie zaszczerpił swoim uczniom, możemy oczekiwać wyjaśnienia jeszcze niejednej tajemnicy roślin, tak w zespole Profesora na Wydziale Biologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, jak i w innych zespołach badawczych, prowadzonych przez uczniów Profesora w wielu ośrodkach naukowych w Polsce.

Mimo tego, że profesor Maciej Zenkteler mocno koncentruje się na podejmowanych zadaniach naukowych, to nieobce są Mu spontaniczne pomysły na frapujący eksperyment. Cechę tę zachował przez całe swoje życie – już jako młody asystent zrealizował eksperyment na temat wpływu dymu tytoniowego na morfologię jąder komórkowych grochu (wykazując tym sporą zdolność nawiązywania współpracy, jako że sam nie pali tytoniu!). Inne przykłady takich zaskakujących pomysłów Profesora to: badanie wzrostu łagiewek pyłkowych w polu magnetycznym (praca z końca lat 60. ubiegłego stulecia), hodowanie *in vitro* pylników nie bezpośrednio na pożywce, ale np. na liściach (praca z lat 80. XX wieku), czy zapylenie *in vitro* zalążków roślin kwiatowych pyłkiem roślin iglastych (prace z lat 2000–2002). Okazuje się, że część takich pomysłów przekłada się na głębsze badania naukowe, czego przykładem może być późniejsze określenie znaczenia czynnika stresowego dla indukcji androgenyzy *in vitro*. Ten temat realizowano w kilku ośrodkach na świecie.

Przy swoim szczerem i pogodnym charakterze potrafi zachwycić się renesansowym freskiem w środku wykładu na międzynarodowej konferencji. Kontakty naukowe Profesora Macieja Zenktelera z innymi ośrodkami naukowymi oraz wygłaszane tam liczne referaty miały

wyjątkowy wpływ na ukształtowanie i rozwój kierunku embriologii eksperymentalnej roślin w naszym kraju, a także na wdrożenie nowoczesnych metod do praktyki hodowlanej roślin uprawnych. Prace Profesora oraz jego osobowość miały – i nadal mają – szczególny wpływ na rozwój naukowy wielu osób, ukształtowały wielu spośród tu obecnych oraz wciąż przyciągają rzesze studentów do fascynującego spotkania z kulturami *in vitro*. Profesor jest nadal aktywnym eksperymentatorem, więc najczęściej spotkamy Go w kabinie do szczepień lub przy mikroskopie, gdzie zgłębia tajniki krzyżowania topoli z wierzbą czy sałaty z cykorią. Tym, którzy mieli szczęście osobiście poznać Profesora Macieja Zenktelera lub być Jego wychowankami, staje przed oczyma w takich chwilach nie tylko nazwisko cenionego naukowca, ale cała postać Profesora zawsze z twarzą skupioną nie tylko na dyskutowanym problemie naukowym, ale też na osobie rozmówcy. Dzięki temu w bezpośredniej rozmowie z Profesorem zapominamy, że mamy przed sobą jednego z twórców polskiej embriologii eksperymentalnej roślin. Dziś nadeszła chwila, żeby to uroczystie przypomnieć. Każdemu embriologowi roślin w Polsce i wielu na świecie, od razu pojawia się w myślach nazwisko Profesora, kiedy patrzą na bniec biały lub na kwiaty goździka, albo gdy słyszą słowa *in vitro*.

LISTA PUBLIKACJI PROFESORA MACIEJA ZENKTELERA

List of publications of Professor Maciej Zenkteler

- ZENKTELER M. 1959. Spostrzeżenia nad budową jąderek. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **28**: 477–485.
- ZENKTELER M. 1960. Rozwój i budowa pyłku oraz liczba chromosomów u *Bosea cypria* Boiss. (*Amaranthaceae*). *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **29**: 199–211.
- ZENKTELER M. 1960. Współczesne poglądy na budowę jąderek. *Wiadomości Botaniczne* **4**: 31–47.
- ZENKTELER M., HILDEBRANDT C., D. C. COOPER 1961. Growth in vitro of mature and immature carrot embryos. *Phyton* **17**: 125–128.
- ZENKTELER M. 1962. Microsporogenesis and tapetal

- development in normal and male-sterile carrots (*Daucus carota*). *American Journal of Botany* **49**: 341–348.
- ZENKTELER M. 1964. The effect of cigarette smoke on the morphology of pea root nuclei. *Phyton* **21**: 127–131.
- ZENKTELER M. 1965. Comparative embryology of three heterostylic races of *Oxalis cernua* Thunb. I. Megasporogenesis. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **6**: 100–115.
- ZENKTELER M. 1965. Test tube fertilization in *Dianthus caryophyllus* Linn. *Naturwissenschaften* **54**: 645–646.
- ZENKTELER M. 1966. Multiple shoot formation from the embryonal mass of *Fagopyrum sagittatum* Gilib. *Current Science* **53**: 18–19.
- ZENKTELER M. 1967. Comparative embryology of three heterostylic races of *Oxalis cernua* Thunb. II. Microsporogenesis. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **8**: 104–118.
- ZENKTELER M. 1967. Panchanam Maheshwari (wspomnienie). *Wiadomości Botaniczne* **11**: 3–8.
- ZENKTELER M. 1967. Test tube fertilization of ovules in *Melandrium album* Mill. with pollen grains of several species of the *Caryophyllaceae* family. *Experientia* **23**: 775.
- ZENKTELER M., GUZOWSKA I. 1967. O niektórych zagadnieniach eksperymentalnej embriologii roślin. I. Poliembryonia. *Wiadomości Botaniczne* **11**: 181–190.
- ZENKTELER M., GUZOWSKA I. 1967. O niektórych zagadnieniach eksperymentalnej embriologii roślin. II. Zapylenie słupków i zapładnianie zalążków in vitro. *Wiadomości Botaniczne* **11**: 281–292.
- ZENKTELER M. 1969. Sztuczne zapładnianie zalążków i otrzymywanie mieszańców w hodowli in vitro w rodzinie *Caryophyllaceae*. *Prace Komisji Biologicznej PTPN* **33**: 59–132.
- ZENKTELER M., GUZOWSKA I. 1969. In vitro development of immature embryos of *Cuscuta lupuliformis* Krock. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **9**: 37–48.
- ZENKTELER M., MŁODZIANOWSKI F. 1969. Studies on the effect of magnetic fields on growth of pollen tubes of *Hippeastrum reticulatum*. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **9**: 49–58.
- ZENKTELER M. 1970. Test tube fertilization of ovules in *Melandrium album* Mill. with pollen grains of *Datura stramonium* L. *Experientia* **26**: 661.
- ZENKTELER M., GUZOWSKA I. 1970. Regeneracja fragmentów dojrzałego zarodka *Cuscuta lupuliformis* Krock. w hodowli in vitro. *Prace Komisji Biologicznej PTPN* **33**: 683–697.
- ZENKTELER M., MODRZEJEWSKI R., GUZOWSKA I. 1970. Cytological studies on the regenerating female gametophyte of *Taxus baccata* L. and mature endosperm of *Tilia platyphyllos* Scop. in in vitro culture. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **39**: 161–173.
- ZENKTELER M. 1971. Development of new plants from leaves and roots of *Atropa belladonna* L. in the in vitro culture. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **40**: 305–313.
- ZENKTELER M. 1971. Formation of buds in leaves of *Atropa belladonna* L. in the in vitro culture. *Experientia* **27**: 101.
- ZENKTELER M. 1971. In vitro production of haploid plants from pollen grains of *Atropa belladonna* L. *Experientia* **27**: 1087.
- ZENKTELER M. 1972. Development of embryos and seedlings from pollen grains in *Lycium halimifolium* Mill. in vitro culture. *Biologia Plantarum* **14**: 420–422.
- ZENKTELER M. 1972. Hodowla in vitro pylników nową metodą uzyskiwania roślin haploidalnych. *Postępy Nauk Rolniczych* **5**: 17–26.
- ZENKTELER M. 1972. In vitro formation of plants from leaves of several species of the *Solanaceae* family. *Biochemie und Physiologie der Pflanzen* **163**: 509–512.
- ZENKTELER M., CZOSNOWSKI E. 1972. Dr Irena Guzowska 1934–1971. *Wiadomości Botaniczne* **16**: 85–86.
- ZENKTELER M. 1973. In vitro development of embryos and seedlings from pollen grains of *Solanum dulcamara* L. *Zeitschrift für Pflanzenphysiologie* **69**: 189–192.
- ZENKTELER M., MISIURA E. 1973. Studies on the androgenesis in cultured anthers of *Atropa belladonna*. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **42**: 309–322.
- ZENKTELER M., WERNER A. 1973. The embryo sac development and fertilization in *Dianthus amurensis* Jeck. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **14**: 57–69.
- ZENKTELER M. 1974. Konferencja w Leeds na temat: „Metody aseptycznych kultur w hodowli roślin”. *Postępy Nauk Rolniczych* **3**: 139–144.
- ZENKTELER M. 1974. Stan zaawansowania badań nad roślinnymi kulturami tkankowymi na świecie i ich znaczenie dla genetyki i hodowli. *Biuletyn IHAR* **5/6**: 145–147.
- ZENKTELER M., MISIURA E. 1974. Induction of androgenetic embryos from cultured anthers of *Hordeum*, *Secale* and *Festuca*. *Biochemie und Physiologie der Pflanzen* **165**: 337–340.
- ZENKTELER M., MISIURA E., GUZOWSKA I. 1975. Studies on obtaining hybrid embryos in test tubes. W: H. Y. MOHAN RAM, J. J. SHAH, C. K. SHAH (eds.), *Form, Structure and Function in Plants*. Sartia Prakashan, Nauchandi, Merrut, s. 180–187.
- ZENKTELER M., MISIURA E., PONITKA A. 1975. Induction of androgenetic embryoids in the in vitro culture of anthers of several species. *Experientia* **31**: 289–291.

- ZENKTELER M., HAUZIŃSKA E., DMOCHOWSKA J. 1976. Irregularities in the development of male and female gametophytes in the greenhouse carnation (*Dianthus caryophyllus* L. cv. William Sim.). *Acta Agrobotanica* **29**: 219–240.
- ZENKTELER M. 1977. Induction of haploid plants from anthers cultured in vitro. W: F. J. NOVAK (ed.), Use of Tissue Culture in Plant Breeding. Czechoslovak Academy of Sciences, Prague, s. 337–354.
- ZENKTELER M., CHWILKOWSKA B. 1978. Cytoembryological investigations on the development of female and male gametophyte in dihaploid, triploid and tetraploid clones of *Solanum tuberosum* L. *Acta Agrobotanica* **31**: 7–20.
- ZENKTELER M., MELHERS G. 1978. In vitro hybridization by sexual methods and by fusion of somatic protoplasts. *Theoretical and Applied Genetics* **52**: 81–90.
- ZENKTELER M., STRAUB J. 1979. Cytoembryological studies on the process of fertilization and the development of haploid embryos of *Triticum aestivum* L. ($2n = 47$) after crossing with *Hordeum bulbosum* ($2n = 14$). *Zeitschrift für Pflanzenzüchtung* **82**: 3–44.
- ZENKTELER M., ŚLUSARKIEWICZ-JARZINA A. 1979. Cytological and embryological studies on haploids ($n = 3$) of *Crepis capillaris* L. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **19**: 65–73.
- ZENKTELER M. 1980. Anther culture of several species of *Gramineae*. W: D. R. DAVIES, D. A. HOPWOOD (eds.), The Plant Genome. The John Innes Charity, John Innes Institute, Norwich, s. 256.
- ZENKTELER M. 1980. Intraovarian and in vitro pollination. *International Review of Cytology, Suppl.* **11B**: 137–156.
- ZENKTELER M. 1981. Badania kultur in vitro prowadzone w Zakładzie Botaniki Ogólnej UAM. *Biuletyn IHAR* **145**: 173–175.
- ZENKTELER M., ŚLUSARKIEWICZ-JARZINA A., WOŻNA J. 1981. Cytological investigations of hybrid plants of *Nicotiana glauca* and *N. debneyi* obtained by in vitro pollination of ovules. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **21**: 79–83.
- ZENKTELER M., IDZIKOWSKA K., PONITKA A., MŁODZIANOWSKI F. 1981. The first stages of microspore division in anthers of *Hordeum vulgare* cultured in vitro. *Flora* **171**: 11–22.
- ZENKTELER M., CHWILKOWSKA B. 1982. Rozwój monogaploidów ($2n = x = 12$) i digaploidnych ($2n = x = 24$) roślin *Solanum tuberosum* L. *Citologia i Genetika* **5**: 26–29.
- ZENKTELER M., MÓL R. 1982. Cytoembryological studies on some wild species as pollinators of wheat and barley. *Zeitschrift für Pflanzenzüchtung* **89**: 31–38.
- ZENKTELER M., STEFANIAK B. 1982. Induction of androgenesis in anthers of *Hordeum vulgare* cultured in vitro on leaves and calluses. *Plant Science Letters* **26**: 219–225.
- ZENKTELER M., STEFANIAK B. 1982. Regeneration of whole plants of geranium from petioles culture in vitro. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **51**: 167–172.
- ZENKTELER M., ŚLUSARKIEWICZ-JARZINA A., PODLEWSKA B. 1982. Regeneration of plants from leaves of *Chrysanthemum morifolium* Ram. cv. Bronze Bornholm in in vitro cultures. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **51**: 173–178.
- ZENKTELER M., ŚLUSARKIEWICZ-JARZINA A. 1983. Development of hybrid plants from ovules of *Nicotiana tabacum* pollinated in vitro with pollen grains of *Nicotiana glauca*. *Experientia* **39**: 1399–1400.
- ZENKTELER M., CHWILKOWSKA B., WOŻNA J. 1983. Effect of toluidine blue on pollen germination and division of the *Liliaceae* family. *Bulletin de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań, Ser. D* **22**: 37–42.
- ZENKTELER M. 1984. Female gametophyte – a source of modified plants. W: W. LANGE, A. C. ZEVEN, N. G. HOGENBOOM (eds.), Efficiency in Plant Breeding. Pudoc, Wageningen, s. 180–181.
- ZENKTELER M. 1984. In vitro pollination and fertilization. W: I. G. VASIL (ed.), Cell Culture and Somatic Cell Genetics of Plants. Vol. 1. Academic Press, Orlando, San Diego, New York, s. 269–275.
- ZENKTELER M., NITZSCHE W. 1984. Wide hybridization experiments in cereals. *Theoretical and Applied Genetics* **68**: 311–315.
- ZENKTELER M. (red.), [aut.] E. BARTKOWIAK, F. MŁODZIANOWSKI, E. ZENKTELER 1984. Hodowla komórek i tkanek roślinnych. PWN, Warszawa.
- ZENKTELER M., NITZSCHE W. 1985. In vitro culture of ovules of *Triticum aestivum* et early stages of embryogenesis. *Plant Cell Reports* **4**: 168–171.
- ZENKTELER M., ŚLUSARKIEWICZ-JARZINA A. 1986. Sexual reproduction in plants by applying the method of test tube fertilization of ovules. W: W. HORN, C. J. JENSEN, W. ODENBACH, O. SCHIEDER (eds.), Genetic Manipulation in Plant Breeding. Walter de Gruyter and Co., Berlin, New York, s. 415–423.
- ZENKTELER E., ZENKTELER M. 1987. Rozmnażanie *Eustoma grandiflorum* za pomocą kultur in vitro. *Ogrodnictwo* **12**: 19–21.
- ZENKTELER M., MAHESWARAN G., WILLIAMS E. G. 1987. In vitro placental pollination in *Brassica campestris* and *B. napus*. *Journal of Plant Physiology* **128**: 245–250.
- ZENKTELER M. 1988. In vitro fertilization as a tool of research and application. W: H. BÖHM (ed.), Pflanzliche

- In-Vitro-Systeme für Züchtung und Stoffproduktion. Biologische Gesellschaft der DDR, Halle, s. 36–45.
- ZENKTELER M. 1990. In vitro fertilization and wide hybridization in higher plants. *Critical Reviews in Plant Science* **9**: 267–279.
- ZENKTELER M. 1990. In vitro fertilization of ovules of some species of *Brassicaceae*. *Plant Breeding* **105**: 221–228.
- ZENKTELER M., NITSCHKE W. 1990. In vitro culture of wheat ovules. W: Y. P. S. BAJAJ (ed.), *Biotechnology in Agriculture and Forestry*. 13, Wheat. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, s. 262–268.
- ZENKTELER M. 1991. Ovule culture and test tube fertilization. *Mededelingen van de Faculteit Landbouwwetenschappen Rijksuniversiteit Gent* **56**: 1403–1410.
- ZENKTELER M., SHEHATA A. 1991. In vitro self and cross pollination in some species. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **60**: 93–99.
- ZENKTELER M., STEFANIAK B. 1991. The de novo formation of buds and plantlets from various explants of *Ailanthus altissima* Mill. cultured in vitro. *Biologia Plantarum* **33**: 332–336.
- ZENKTELER M. 1992. In vitro fertilization: a method facilitating the production of hybrid embryos and plants. W: E. OTTAVIANO, D. L. MULCAHY, M. SARI GORLA, G. BERGAMINI MULCAHY (eds.), *Angiosperm Pollen and Ovules*. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, s. 331–335.
- ZENKTELER M. 1992. Pyłki i załączki okrytonasiennych – aspekty podstawowe i stosowane. *Hodowla Roślin i Nasiennictwo* **2**: 32–34.
- ZENKTELER M. 1992. Sprawozdanie z konferencji „Forum for Applied Biotechnology”. *Biotechnologia* **2**: 113–114.
- ZENKTELER M. 1992. Wide hybridization in higher plants by applying the method of test tube pollination of ovules. W: J. DATTEE, C. DUMAS, A. GALLAIS (eds.), *Reproductive Biology and Plant Breeding*. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, s. 205–214.
- ZENKTELER M. 1995. Kultury in vitro na przestrzeni ostatnich 50 lat. W: F. DUBERT, A. SKOCZOWSKI (eds.), *Zastosowanie kultur in vitro w fizjologii roślin*. Zakład Fizjologii Roślin PAN, Kraków, s. 155–161.
- ZENKTELER M. 1995. Self and cross pollination of ovules in test tubes. W: M. TERZI, R. CELLA, A. FALAVIGNA, (eds.), *Current Issues in Plant Molecular and Cellular Biology*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London, s. 191–199.
- ZENKTELER M., STEFANIAK B. 1995. *Ailanthus altissima* Mill. Swingle (Tree of heaven). W: Y. P. S. BAJAJ (ed.), *Biotechnology in Agriculture and Forestry*. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, s. 18–30.
- ZENKTELER M. 1996. Uzyskiwanie mieszańców z krzyżowań oddalonych przy pomocy kultur in vitro. W: T. ORLIKOWSKA (red.), *Hodowla roślin ozdobnych*. Instytut Sadownictwa i Kwiaciarnictwa, Skierniewice, s. 39–44.
- ZENKTELER M. 1997. Zapylenie in vitro załączków – stan aktualny badań. *Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie* **318**: 41–46.
- ZENKTELER M. 1998. Georg Friedrich Melchers (1906–1997). *Wiadomości Botaniczne* **42**: 100–102.
- ZENKTELER M., TEGEDER M., SCHIEDER O. 1998. Embryological studies of reciprocal crosses between *Vicia faba* and *Vicia narbonensis*. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* **67**: 37–43.
- ZENKTELER M. 1999. In vitro pollination of excised ovaries. *Acta Biologica Cracoviensia, Ser. Botanica* **41**: 31–38.
- ZENKTELER M. 2000. Charakterystyka wczesnych stadiów rozwojowych zarodków i roślin mieszańcowych uzyskanych w kulturach in vitro. W: IX Ogólnopolska Konferencja Kultur in vitro i Biotechnologii Roślin „Modyfikowanie Genomu Roślin”, Gdańsk– Sobieszewo, 10–13.09.2000. Katedra Biotechnologii UG&AMG przy współpracy Centrum Transferu Technologii, Gdańsk 2000, s. 89.
- ZENKTELER M. 2000. In vitro pollination of angiosperm ovules with gymnosperm pollen grains. *In Vitro Cellular & Developmental Biology – Plant* **36**: 125–127.
- KAZIMIERCZAK-GRYGIEL E., OLEJNIK S., WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER E., ZENKTELER M. 2000. Próba uzyskania roślin *Andromischus nussbaumerianus* Poelln. i *Echeveria laui* Moran et Meyran z eksplantatów liściowych w kulturach in vitro. W: Konferencja „Rola Ogródów Botanicznych we współczesnym świecie”. Jubileusz 75 lecia Ogrodu Botanicznego UAM w Poznaniu, 7–8.09.2000, Poznań. Program i streszczenia referatów i plakatów, Ogród Botaniczny UAM, Poznań 2000.
- ZENKTELER M. 2001. Badania nad przebiegiem zapylenia in vivo oraz in vitro u gatunków odległych taksonomicznie. W: 52 Zjazd PTB, 24–28.09.2001. Materiały sesji i sympozjów 52 Zjazdu PTB, Poznań, s. 210.
- ZENKTELER M. 2001. Distant fertilization of ovules in the test tubes, the past and present achievements. W: 10th International Conference of Plant Embryology – ‘From Gametes to Embryos’ – 5–8.09.2001, Book of Abstracts, Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture Nitra, Słowacja, s. 40–41.
- ZENKTELER M. 2001. Kultura załączków, załączni i zarodków. W: S. MALEPSZY (red.), *Biotechnologia roślin*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 70–84.
- ZENKTELER M., BAGNIEWSKA-ZADWORNIA A. 2001. Distant in vitro pollination of ovules. *Phytomorphology, Golden Jubilee* **8**: 225–235.
- ZENKTELER M., RELSKA-ROSZAK D. 2001. Zapylenie in vitro roślin okrytozałączkowych pyłkiem roślin

- nagozałzkowych. W: III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Biologia kwitnienia, nektarowania i zapylania roślin”, 13–14.11, 2001, Lublin.
- BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., CEGIELSKA-TARAS T., ZENKTELER M. 2001. Organogenesis initiation and plant regeneration from hypocotyls and cotyledons of androgenic embryos of *Brassica napus* L. *Acta Biologica Cracoviensia, Series Botanica* **43**: 51–57.
- ZENKTELER M., STEFANIAK B., MÓL R. 2001. Experimental plant embryology at A. Mickiewicz University in Poznań. W: R. CZAPIK (red.), Plant Embryology. Past, present, future. Botanical Guidebooks, 4. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, s. 65–73.
- ZENKTELER M. 2002. About some experimental studies on distant *in vivo* and *in vitro* pollination of pistils and ovules. W: 17th International Congress on Sexual Plant Reproduction, Lublin, 9–13.07.2002. Program and abstracts, Maria Curie-Skłodowska University Press, Lublin, s. 186.
- ZENKTELER M., RELSKA-ROSAK D. 2002. Bidirectional Pollination of Angiosperm and Gymnosperm Ovules. *Acta Botanica Cracoviensia, Series Botanica* **45/1**: 77–81.
- BRAUN G., ZENKTELER M., SIWECKI R. 2003. Rozmnażanie klonalne mieszańca PK53 (*Populus alba* L. × *Populus tremula* L.). W: X Ogólnopolska Konferencja Kultur *In vitro* i Biotechnologii Roślin. Biotechnologia Roślinna w Biologii, Farmacji i Rolnictwie. Bydgoszcz 15–17.09.2003. Wydawnictwo Uczelniane Akademii Techniczno-Rolniczej, Bydgoszcz, s. 33.
- GŁOWACKA K., ZENKTELER M., JEŻOWSKI S. 2003. Mikropropagacja *Miscanthus × giganteus* Greef i Den (*Poaceae*) z niedojrzałych kwiatostanów. W: X Ogólnopolska Konferencja Kultur *In vitro* i Biotechnologii Roślin. Biotechnologia Roślinna w Biologii, Farmacji i Rolnictwie. Bydgoszcz, 15–17.09.2003. Wydawnictwo Uczelniane Akademii Techniczno-Rolniczej, Bydgoszcz, s. 38.
- WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER M., ZENKTELER E. 2003. Regeneracja *in vitro* roślin z pręcików w rodzaju *Sedum*. W: X Ogólnopolska Konferencja Kultur *In vitro* i Biotechnologii Roślin. Biotechnologia Roślinna w Biologii, Farmacji i Rolnictwie. Bydgoszcz 15–17.09.2003. Wydawnictwo Uczelniane Akademii Techniczno-Rolniczej, Bydgoszcz, s. 61.
- WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER M., ZENKTELER E. 2003. Conservation of whorl sequence in floral organs regenerating *In vitro* from petal, stamen and pistil explants of *Sedum* species. W: The IX International Conference on Plant Embryology. Plant Reproduction: From Mendel to Molecular Biology. Brno, 01–03.09.2003. Streszczenia referatów i plakatów, Masarykova univerzita v Brnie, Brno, s. 29.
- ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., JEŻOWSKI S. 2003. Preliminary results on studies of *in vivo* and *in vitro* sexual reproduction of *Salix viminalis* L. *Dendrobiology* **50**: 37–42.
- ZENKTELER M., ZENKTELER E., BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., PIETRAS I. 2003. Uzyskiwanie roślin w kulturach płatków kwiatowych w rodzinie *Asteraceae*. W: X Ogólnopolska Konferencja Kultur *In vitro* i Biotechnologii Roślin. Biotechnologia Roślinna w Biologii, Farmacji i Rolnictwie. Bydgoszcz, 15–17.09.2003. Wydawnictwo Uczelniane Akademii Techniczno-Rolniczej, Bydgoszcz, s. 66.
- ZENKTELER M. 2004. Kultura załzków, załżni i zarodków. W: S. MALESZY (red.), Biotechnologia roślin. Wyd. 2, popr. Wydaw. Naukowe PWN, Warszawa, s. 70–86.
- ZENKTELER M., GŁOWACKA K., JEŻOWSKI S. 2004. Mikroozmnażanie *Miscanthus giganteus* (Greef and Deu.) z eksplantatów kwiatowych. *Biotechnologia* **2**(65): 251–259.
- ZENKTELER M., NIEZBORAŁA M., WOJCIECHOWICZ M. K. 2004. Indukcja rozwoju cebul przybyszowych w kulturach elementów pąków kwiatowych *Hyacinthus orientalis* L. W: E. JENDRZEJCAK (red.), Przyroda Polski w europejskim dziedzictwie dóbr natury. 53 Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Toruń–Bydgoszcz, 6–11.09.2004. Streszczenia referatów i plakatów. PTB (Oddział Bydgoski i Toruński), Wydawnictwa Uczelniane ATR, Toruń – Bydgoszcz, s. 119.
- ZENKTELER M., ZENKTELER E., DOSTATNIA I. 2004. Somatic embryogenesis from cultivated stigmas of *Brassica oleracea* L. var. *italica*. W: I. VLAHOS (ed.), Abstracts of COST 843 ‘Competence, genetransfer and expression. Special aspects of micropropagation’ (WGI), Heraklion 18–22.11.2004. TEI of Crete, Heraklion, Crete.
- ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., ZENKTELER E. 2004. ‘*Salixpopulus*’ – czy przy zastosowaniu oddalonego krzyżowania *in vitro* uzyskaliśmy nowe mieszańce o wysokiej wartości energetycznej? ‘*Salixpopulus*’ have we obtained hybrids of a high energetic value by the application of distant *in vitro* pollination? W: Abstracts of 53rd Polish Botanical Society, Toruń–Bydgoszcz, 6–11.09.2004. Streszczenia referatów i plakatów. PTB (Oddział Bydgoski i Toruński, Wydawnictwa Uczelniane ATR), Toruń – Bydgoszcz, s. 121.
- ZENKTELER M. 2005. Próba oceny metody kultur *in vitro* dla otrzymywania roślin haploidalnych i mieszańcowych. W: Warsztaty naukowe „Haploidy i linie podwojonych haploidów w genetyce i hodowli roślin”, „Mieszańce oddalone roślin uprawnych”, Inowrocław, 18–21.10.2005. Streszczenia wykładów i posterów. Pagen, Inowrocław, s. 1.
- ZENKTELER M., BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., ZENKTELER E. 2005. Embryological studies on ovules of *Melandrium album* pollinated *in vitro* with *Lychnis coronaria* pollen grains. *Acta Biologica Cracoviensia, Series Botanica* **47**(1): 135–138.

- ZENKTELER M., ZENKTELER E., PACAK A. 2005. *In vitro* rescue of intergeneric hybrids between *M. album* and *L. coronaria* (Caryophyllaceae). W: G. LIBIAKOVA, A. GAJDOŠOVA (eds.), Quality enhancement of plants production through tissue culture, Abstracts. SAS, Nitra, June 28–July 3, Stara Lesna, Slovakia, s. 137.
- ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., BAGNIEWSKA-ZADWORN A. 2005. Recent embryological investigations of basket willow (*Salix viminalis*) as a source of biomass. W: Abstracts of XII International Conference of Plant Embryology, Kraków, 5–7.09.2005. *Acta Biologica Cracoviensia* 47, suppl. 1, s. 30.
- WOJCIECHOWICZ M. K., KRYSIUK J., ZENKTELER M., ZENKTELER E., BAGNIEWSKA-ZADWORN A. 2005. Callus induction on leaves of *Salix viminalis* clones. W: Abstracts of XII International Conference of Plant Embryology, Kraków, 5–7.09.2005. *Acta Biologica Cracoviensia* 47, suppl. 1, s. 88.
- ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., BAGNIEWSKA-ZADWORN A., ZENKTELER E., JEŻOWSKI S. 2005. Intergeneric crossability studies on obtaining hybrids between *Salix viminalis* and four *Populus* species. *In vivo* and *in vitro* pollination of pistils and the formation of embryos and plantlets. *Tree Structure and Function* 19(6): 638–643.
- ZENKTELER M., ZENKTELER E., DOSTATNIA I. 2006. Somatic embryogenesis from *Broccoli* stigmas in tissue culture. *Acta Biologica Cracoviensia, Series Botanica* 48/2: 109–113.
- ZARYCHTA Ł., ZENKTELER M., ZENKTELER E., CEGIELSKA-TARAS T. 2006. Analiza mikroskopowa kultur pylników lnu *Linum ussitatissimum* L. i gorczyicy białej *Sinapis alba* L. W: XI Ogólnopolska Konferencja Kultur *In vitro* i Biotechnologii Roślin „Kultury *in vitro* podstawą biotechnologii roślin”, Międzyzdroje, 6–9.09.2006. Streszczenia referatów i plakatów XI Ogólnopolskiej Konferencji Kultur *In vitro* i Biotechnologii Roślin, PRINT GROUP Daniel Krzanowski, Szczecin, s. 126.
- ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER E., BAGNIEWSKA-ZADWORN A., JEŻOWSKI S. 2006. Preliminary results on obtaining hybrids between *Salix viminalis* and *Populus* sp. through the technique of *in vitro* pollination of catkins. W: S. JEŻOWSKI, M. K. WOJCIECHOWICZ, E. ZENKTELER (eds.), Streszczenia materiałów konferencyjnych –monografia „Alternative Plants For Sustainable Agriculture”. Institute of Plant Genetics, Polish Academy of Sciences, Poznań, s. 63–68.
- WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER M., ZENKTELER E., BAGNIEWSKA-ZADWORN A., KRYSIUK J., JEŻOWSKI S. 2006. Induction of callogenesis from floral explants of *Salix viminalis*. W: S. Jeżowski, M. K. Wojciechowicz, E. Zenkteler (eds.), Streszczenia materiałów konferencyjnych –monografia „Alternative Plants For Sustainable Agriculture”. Institute of Plant Genetics, Polish Academy of Sciences, Poznań, s. 77–82.
- ZARYCHTA Ł., ZENKTELER E., ZENKTELER M., SAMARDAKIEWICZ S., BIELUSZEWSKI T. 2006. Określenie fazy jądrowej mikrospory w pylnikach gorczyicy *Sinapis alba* L. na podstawie pozycji pąka w kwiatostanie. W: F. Dubert (red.), VII Ogólnopolska Konferencja „Kultury *in vitro* w fizjologii roślin”, Kraków, 7–8.12.2006. Kraków, s. 45.
- ZENKTELER M. 2007. Crop improvement by the application of *in vitro* culture techniques aspects. W: Proceedings of the 1st International Conference ‘Eurobiotech’. Biotechnology in Agriculture. Abstracts, Kraków, 25–27.04.2007. *Acta Biochimica Polonica* 54, suppl. 1, s. 27.
- ZENKTELER M., ZARYCHTA Ł., ZENKTELER E. 2007. Organogeneza przybyszowa w elementach kwiatu u gorczyicy białej (*Sinapis alba* L.). *Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych* 523: 247–252.
- WOJCIECHOWICZ M. K., FLORKOWSKA K., ZENKTELER M., ZENKTELER E. 2007. Zastosowanie pyłku napromienionego światłem UV do indukcji gynogenezy u *Salix viminalis*. W: 54 Zjazd PTB „Botanika w Polsce, sukcesy, problemy i perspektywy”, Szczecin, 3–8.09.2007. Streszczenia referatów i plakatów. Oficyna IN PLUS, Szczecin, s. 31.
- ZENKTELER M. 2009. Some remarks on the application of *In vitro* techniques to manipulation of sexual reproduction of plants. W: National Conference ‘*In vitro* Cultures, Poznań 2009’. *Acta Biologica Cracoviensia* 51, Suppl. 1, s. 29.
- GRABOWSKA A., ZENKTELER E., ZENKTELER M. 2009. Wide hybridization between *Lactuca sativa* and some selected *Asteraceae* sp. W: I Konferencja Naukowo-Dydaktyczna Wydziału Biologii, Poznań, 21–23.05.2009. Wydawnictwo Kontekst, Poznań, s. 101.
- PIOSIK Ł., ZENKTELER M., ZENKTELER E. 2009. Is it [w oryginalne „It is ...”] possible to obtain hybrid embryos from intergeneric crosses between *Lactuca sativa* L. and *Helianthus annuus* L? W: I Konferencja Naukowo-Dydaktyczna Wydziału Biologii, Poznań, 21–23.05.2009. Wydawnictwo Kontekst, Poznań, s. 161.
- ZARYCHTA Ł., KARMOWSKA A., ZENKTELER M. 2009. Evaluation of stigmas receptivity and suitability of the process of wide pollination and fertilization between selected species of *Salix* × *Populus*. W: I Konferencja Naukowo-Dydaktyczna Wydziału Biologii, Poznań, 21–23.05.2009. Wydawnictwo Kontekst, Poznań, s. 187.
- ZARYCHTA Ł., ZENKTELER M., KARMOWSKA A., ZENKTELER E. 2009. Krzyżowanie międzyrodzajowe *Salix fragilis* z wybranymi gatunkami z rodzaju *Populus* *in vivo* oraz *in vitro*. W: 12th National Conference ‘*In vitro* Cultures, Poznań 2009’. *Acta Biologica Cracoviensia* 51, Suppl. 1, s. 73.
- ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., BAGNIEWSKA-ZADWORN A., ZENKTELER E. 2009. Hybrids of *Salix*

viminalis × *Populus* in morphological, cytoembryological and molecular investigations. W: The Conference to Honor Professor Maria J. Olszewska on Her Jubilee. Proceedings – The challenges of contemporary cell biology molecular genetics system biology, bioinformatics. Łódź, 20–21.04.2009. University Press, Łódź, s. 32.

PIOSIK Ł., ZENKTELER M., ZENKTELER E. 2010. *Lactuca sativa* L. – a convenient object for an efficient and rapid sexual reproduction. W: XXIX Konferencja Embriologiczna. Ciechocinek, 19–21.05.2010. *Acta Biologica Cracoviensia* **52**, suppl. 1, s. 79.

BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER M., JEZOWSKI S., ZENKTELER E. 2010. Cytological analysis of hybrid embryos of intergeneric crosses between *Salix viminalis* and *Populus* species. *Australian Journal of Botany* **58**: 1–7.

PIOSIK Ł., ZENKTELER E., ZENKTELER M. 2010. Analiza kariotypu *Lactuca sativa* L. i *Helianthus annuus* L. W: II Warsztaty Naukowe Instytutu Biologii Eksperymentalnej UAM, Poznań, 12.06. 2010. Abstracts. Instytut Biologii Eksperymentalnej UAM, Poznań, s. 30.

ZARYCHTA Ł., ZENKTELER M., ZENKTELER E. 2011. Intergenic crossing of *Salix* × *Populus* in biomass breeding programmes: role of pollen germination and sigma receptivity. W: II Konferencja Naukowo-Dydaktyczna Wydziału Biologii, Poznań, 5–7 kwietnia 2011. Streszczenia materiałów II Konferencji Naukowo-Dydaktycznej Wydziału Biologii „Wyzwania współczesnej biologii, biotechnologii i ochrony środowiska”. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 157.

PIOSIK Ł., ZENKTELER M., GRABOWSKA A., ZENKTELER E. 2011. Development of haploid embryos and plants of *Lactuca sativa* L. under influence of alien pollen grains and chemical inductors. W: II Konferencja Naukowo-Dydaktyczna Wydziału Biologii, Poznań, 5–7 kwietnia 2011. Streszczenia materiałów II Konferencji Naukowo-Dydaktycznej Wydziału Biologii „Wyzwania współczesnej biologii, biotechnologii i ochrony środowiska”. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 125.

WOJCIECHOWICZ M. K., ZENKTELER M., ZENKTELER E., BAGNIEWSKA-ZADWORNA A. 2011. Overcoming post-fertilization barriers in intergeneric crosses between *Salix* and *Populus*. W: II Konferencja Naukowo-Dydaktyczna Wydziału Biologii, Poznań, 5–7 kwietnia 2011. Streszczenia materiałów II Konferencji Naukowo-Dydaktycznej Wydziału Biologii „Wyzwania współczesnej biologii, biotechnologii i ochrony środowiska”. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 151.

ZENKTELER M., WOJCIECHOWICZ M. K., BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., ZENKTELER E. 2011. Intergenic crosses to obtain hybrids between *Salix* and *Populus*. W: XVIII International Botanical Congress, Melbourne, 23–30 July. Abstract book. University of Melbourne, Melbourne, s. 482.

BAGNIEWSKA-ZADWORNA A., ZENKTELER M., ZENKTELER E., WOJCIECHOWICZ M. K., BARAKAT A., CARLSON J. E. 2011. A successful application of the embryo rescue technique as a model for studying crosses between *Salix viminalis* and *Populus* species. *Australian Journal of Botany* **59**: 382–392.

Rafał MÓL

NATURA I KULTURA NATURE AND CULTURE

O DZIWNYCH GATKACH, NATURALNEJ ASPIRYNIE I SŁUŻĄCYCH Z GŁOWĄ

On strange insulators, natural aspirine and heady servants

Tych, których intryguje ten nieco dziwaczny tytuł, informuję na wstępie, że rzecz nie dotyczy niedorzecznych gadek, czyli godanio „we świat” (jak to mówiono); nie dotyczy też (no może trochę, ale o tym później) flanelowych, barchanowych ani bawełnianych gaci pieszczotliwie zwanych gatkami. Będzie natomiast, i owszem, o najprawdziwszej, tyle że naturalnej, aspirynie. Co się zaś tyczy służących „z głową” to kwestia bardziej złożona, ale skoro dziś nawet wielu uczonych profesorów, czy wysoko postawionych polityków, jest „bez głowy”, to istnienie służących „z głową” z pewnością godne jest odnotowania, tym bardziej jeśli takowe służące można wciąż spotkać na naszej polskiej ziemi. Aby jednak materię całą w sposób właściwy ukazać, zacząć nam trzeba od nieco szerszego kontekstu i spojrzenia w głąb historii, mniej lub bardziej odległej. No i koniecznie trzeba czytelników *Wiadomości* uspokoić – rzecz cała jest, od początku do końca, na wskroś botaniczna.

Dziś, w dobie elektryczności, geotermii, paneli słonecznych, gazu, kaloryferów, doskonałych systemów grzewczych oraz dostępności całego wachlarza materiałów izolacyjnych i ocieplających, niewiele osób wie, co to chłód w domu. Przed półwiekiem było zupełnie inaczej, szczególnie

w małej wsi niedaleko znanej skądinąd Kalwarii Zebrzydowskiej na Pogórzu Wielickim, gdzie spędzałem znaczną część mojego dzieciństwa i wczesnej młodości. Elektryczności nie było tam aż do lat 60. ubiegłego wieku (do niektórych domostw doprowadzono ją jeszcze później), a o gazie nikt pewnie nawet nie słyszał. Cała gospodarka była wówczas bardzo ekologiczna i energooszczędna, jako taka nie przyczyniała się na poważnie do tak sławnego dziś „efektu cieplarnianego”. Jedyne źródłem domowego ciepła były w tamtym czasie piece, w których palono głównie drewnem. Niekiedy w całym domu był tylko jeden piec – tzw. blacha z przypiekiem w kuchni i to tam właśnie koncentrowało się życie w długie zimowe wieczory. Typowe piece kaflowe w pokojach były rzadkością (jeżeli już, to ceglane, oblepiane gliną i bielone). Częściej wstawiano do pokoju niewielką żeliwną „kozę”, w której rozpalano wieczorem, by nieco „złamać powietrze” przed położeniem się do łóżka; łatwiej było wtedy zasnąć. Na wsi nie było też wówczas eleganckich materaców i kołder; spało się na sienniku wypchanym sianem lub słomą (najczęściej mierzwą owsianą), zamieszkiwaną przez skorki – według naszej dziecięcej terminologii „szczypawki”. Za przykrycie służyła ciepła, pierzyna. Mimo niewątpliwych zalet, miała ona jednak w tamtym czasie ten mankament, że nie była zazwyczaj pikowana i wyglądała jak duży balon napompowany pierzem. Stąd, w drugiej połowie nocy, górną część ciała przykrywała niekiedy już tylko sama poszwa, a całe pierze gromadziło się gdzieś „w nogach”, w formie gigantycznego bąbla. Solidnie wykrochmalona zazwyczaj poszwa była początkowo bardzo zimna i pierwszy z nią kontakt był wyjątkowo nieprzyjemny. By temu zaradzić, można było przed wejściem do łóżka pierzynę rozłożyć na wyciągniętych przed siebie rękach i potrzymać przez chwilę nad sobą, jeśli w tej się paliło, lub przyłożyć do pieca, jeśli takowy był w pokoju i nagrzać ją z jednej strony. Wówczas, po wejściu do łóżka, miłe ciepło rozlewało się po całym ciele. Jeśli w kozie się nie paliło i brak było w pokoju zwykłego pieca, pozostawało w odwodzie inne zmysłne urządzenie, którym można

się było dogrzewać nieco dłużej, także nocą. Był nim trzymany pod pierzyną, gumowy termoform wypełniony gorącą wodą. Jeśli zabrakło termoformy, zastąpić go mogła zwykła porcelanowa flaszka wypełniona gorącą wodą. Położone na termoformie lub flaszce stopy rozgrzewały się szybko, a od nich błogie ciepło rozprzeczane przez krew przemieszczało się po całym ciele. To było to! Czegoż można było chcieć więcej. Najgorzej, jeśli w nocy trzeba było wyjść spod pierzyny „na siusiu”, opuścić na chwilę ciepłe gniazdko i przejść przez zimny pokój, jeszcze zimniejszą sienią oraz stajnię do wychodka, czyli ówczesnego WC przytulonego do zewnętrznej ściany chałupy. Zwykle w takich razach podróż kończyła się wcześniej, na nieco cieplejszej stajni; trzeba było tylko zwracać uwagę by krowy nie „podglądały”; zresztą i tak najczęściej było ciemno, chyba, że już dniało. Na tych, którzy nie mieli ochoty na taką dłuższą wędrówkę, czekał inny wynalazek. Był nim znany od starożytności usłużny przyjaciel, jednouchy nocnik, nieodłączny rekwizyt ówczesnego pokoju, grzecznie warujący pod łóżkiem w stałej gotowości.

Wróćmy jednak do naszych „ocieplaczy”. Obok pierzyny i termoformy dostępny był jeszcze jeden ich rodzaj, typowo męski, mianowicie znane do dziś gacie, zdrobniałe „gatki”. Nie o takich jednak gatkach, jak już wspominałem, mówi tytuł niniejszego tekstu. Przejdźmy zatem do nich, onych intrygujących gatek, które męskimi gaciami nie są.

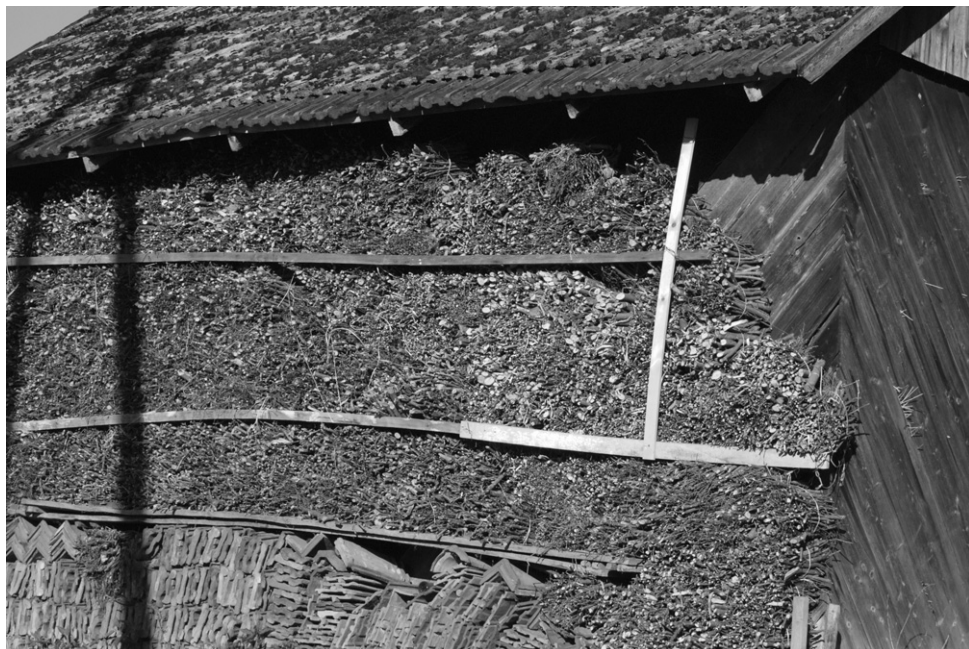
Określenie „gatki” (liczba pojedyncza „gatka”) używane było w Jastrzębi i najbliższej okolicy na określenie wiązek chrustu służących „na podpałkę”, czyli do rozpalania w piecu. Były to suche i raczej cienkie, pocięte na około trzydziestocentymetrowe odcinki gałązki, najczęściej wierzbowe. Wiązało się je zazwyczaj słomianym powrośłem, które potem wykorzystywano przy rozpalaniu. Po włożeniu całej lub części gatki do pieca, podpalano leżącą pod nią zmiętą słomę z części lub całości powrośla, a na wierzch kładziono nieco grubsze drwa. Dopiero później, gdy te się rozpały „na fest”, można było włożyć grube polano. Widać więc, że i te wkładane do pieca gatki mają ścisły związek

z dostarczaniem i utrzymaniem ciepła. Warto im się przyjrzeć nieco bliżej, nie tylko z tego powodu, że ocieplały zimową atmosferę tamtych lat, ale i z tego, że są interesującym reliktem dość dawnej i równocześnie nie tak odległej przeszłości. Zacząć warto od rodowodu gatki, owej wiązki chrustu z niemiecka zwanej faszyną. Większymi wiązkami faszyny (czyli naszymi gatkami) złożonymi z dłuższych (około półtora do dwu i pół metra) gałęzi wierzbowych, „faszynowano” czyli obkładano brzegi potoków, aby je umocnić i zabezpieczyć przed podmywaniem i erozją. *Nota bene*, samo słowo faszyna ma rodowód łaciński i pochodzi od *fascis* czyli wiązka. Określano nim w starożytności (używając liczby mnogiej *fascēs*), pęki różeg noszone przez liktorów (niższych urzędników rzymskich stanowiących niegdyś straż przyboczną królów i cesarzy). Od łacińskiego zdrobnienia *fasciculus* pochodzi (rzadko dziś używane) słowo faszycuł, oznaczające związany sznurkiem lub spięty parcianym paskiem plik arkuszy zielnikowych, papierów czy dokumentów w archiwum, lub „zeszyt” stanowiący kolejną część większego dzieła wydawniczego. Mało kto przypuszcza, że i słowo faszizm (pochodzące z włoskiego *fascismo*) ma w swej genezie dokładnie ten sam łaciński źródłosłów *fascis* (tu oznaczający *wiązek*), co owa wiązka chrustu zwana faszyną, czyli ostatecznie nasza *gatka*. Ale, po kolei.

Starosłowiańskim odpowiednikiem faszyny jest *gac*. Słowo to oznaczało pierwotnie zarówno faszynę czyli wiązkę chrustu, jak i zrobiony z tejże faszyny pomost przez rzekę. Faszyna niejako mościła bystrze (czyli wypłycone miejsce rzeki), stając się pomostem łączącym dwa brzegi. *Gacić*, znaczyło właśnie mościć, wyścielać drogę (przez rzekę) ową gacią czyli faszyną, tak aby można było przez nią przejść albo przejechać na drugi brzeg. Słowo „gacić” miało jeszcze drugie znaczenie: obkładać chatę, na przykład mchem czy słomą lub oną faszyną na zimę, celem ocieplenia. Wspomniane już gacie, czy (zdrobniale) gatki (w znaczeniu kalesony), służyły temu samemu; „gaciło” się nimi, (czyli owijało celem ocieplenia), nogi. Mianem gaci określano także kudły na nogach niedźwiedzia

i nieczęste opierzenie gołej zazwyczaj skokowej części nóg ptaków. Botanicy, jak wiemy, słowem „gatka” określają błoniastą pochwę, wyrastającą z węzła łodygi i połączoną z dolną częścią ogonka liściowego, która miejscowo otula (a więc „gaci”) łodygę u szczawi, rabarbaru, gryki i rdestów, czyli u przedstawicieli rodziny rdestowatych. Nasze *gatki* (tym razem wracamy znowu do wiązek chrustu), niezależnie od ich etymologii i pierwotnego znaczenia, także w pewien sposób „otulały” ściany wiejskich chałup; układano je bowiem przy nich na całej długości bocznej lub tylnej ściany domu aż do wysokości dachu. Niekiedy układano je także na froncie domu, ale wówczas tylko pod gankiem lub werandą. Aby stos gatek nie runął, średnio co dwa metry stawiano pionowo dwa dragi spięte poprzeczką, które tworzyły rodzaj rusztowania utrzymującego całą konstrukcję. Tym sposobem otulające dom gatki nie tylko były zawsze pod ręką, ale dodatkowo „gaciły” przez jakiś czas chałupę. Ogrzewały ją więc pośrednio, izolując ściany od zimna i wiatrów, niezależnie od rozgrzewających płomieni buchających z suchego chrustu po wsadzeniu gatki do pieca.

Pozostaje nam jeszcze, zapowiedziany w tytule, związek naszych gatek ze służącymi i to nie byle jakimi, bo „służącymi z głową”. W tym przypadku owe służące to „głowiaste” wierzby, których niewysoki pień zwieńczony jest zgrubieniem w formie „głowy”. Ich istnienie było, i wciąż jeszcze jest, wynikiem spotkania natury z kulturą; wynikiem trwającego całymi dziesiątkami lat procesu ogławiania. Polegał on na obcięciu najpierw pnia na wysokości około 2–2,5 metra, a potem na dalszym regularnym obcinaniu wszystkich wyrastających z niego gałęzi; rzadko pień obcinano niżej, choć do dziś można spotkać wierzby ogłowione bardzo nisko, bo na wysokości około metra a nawet pół metra nad ziemią. Najczęściej ogławiane wierzby, to dwa nasze rodzime gatunki drzewiaste, rosnące zwykle w nadrzecznych lasach łęgowych, wierzba biała *Salix alba* (o wyraźnie białym spodzie lancetowatych liści – stąd nazwa) i częstsza od niej (przynajmniej w naszej okolicy) wierzba krucha *Salix fragilis* o łatwo łamliwych gałązkach (stąd

Ryc. 1. Gatki ułożone przy ścianie budynku (fot. Z. Mirek).

Fig. 1. Fascicles of dried willow twigs (faggots) against the wall of a wooden house (phot. Z. Mirek).

jej polski epitet gatunkowy *krucha*, będący dosłownym tłumaczeniem łacińskiego *fragilis*). Oba gatunki dorastają w normalnych warunkach (tzn. gdy nie są ogławiane) do 30 metrów wysokości; pod względem wzrostu nie dorównuje im żaden inny spośród blisko trzydziestu występujących w Polsce gatunków wierzby, z których wszystkie, poza drzewiastą wierzwą iwą (*Salix caprea*), są niezbyt wysokimi krzewami lub niskimi krzewinkami. Regularne, zwykle raz na 2–3 lata, obcinanie gałęzi na tym samym poziomie prowadziło do tworzenia się znanych „głów” na wierzbach. Ogławianie, czyli swoiste strzyżenie czupryny gałęzi na głowie wierzby, przeprowadzano zwykle w lutym lub marcu, gdy już dni były nieco dłuższe, a jeszcze nie rozpoczęły się prace polowe. Życie głowiastej wierzby zaczynało się z reguły dość zwyczajnie. Albo wyrosłe już spontanicznie drzewo obcinano na odpowiedniej wysokości i później systematycznie ogławiano, albo – i tak było najczęściej – odcinano odpowiedniej długości grubsze gałęzie czy konary (zwykle średnicy

kilku do kilkunastu centymetrów) i wbijano lub wkopywano w ziemię. Ot i wszystko. Po paru tygodniach taka gałąź ukorzeniała się i wypuszczała młode pędy (gałęzie), które należało w odpowiednim czasie, tj. po 2–3 latach obciąć. Niekiedy sadzono całe szpalery takich wierzb w miejscach z różnych względów do tego odpowiednich, np. przy polnych drogach czy na granicach pastwisk.

Rosnące tu i ówdzie nad potokami głowiaste wierzby, po kolejnych postrzyżynach szybko odzyskiwały bujną fryzurę nastroszonych gałęzi przyrastających do trzech metrów w ciągu roku. Nosiły ją na swych głowach dumnie, niczym rzymscy liktorzy pęki różeg przed swymi możliwymi protektorami. Nic dziwnego – służyły przecież pękami swych bujnych różgowatych włosów, owym – jakby dziś powiedziano – „materiałem bioenergetycznym” (okropieństwo), używanymi na pocziwie gatki, ocieplające klimat nie tyle globalny, ile ów mikroklimat przytulnych wówczas, drewnianych wiejskich chałup; „otynkowanych” często gliną od zewnątrz i od

wewnątrz, oraz pobielonych pocziwym wapnem gaszonym rozpuszczonym w wodzie i lekko podbarwionym błękitną ultramaryną.

Niektórzy twierdzą, że zwyczaj ogławiania wierzb pojawił się u nas w średniowieczu i za wdzięczamy go Holendrom, którzy wówczas przybywali i osiedlali się w Polsce. Jakakolwiek jednak byłaby ich geneza, pocziwe „służące z głową” zrosły się na dobre z polskim krajobrazem, i to nie tylko tym kojarzonym z chopińskim Mazowszem.

Głowiaste wierzby, skromne towarzyski naszej codzienności, urzekają prostotą a równocześnie zachwycają pięknem i fantastycznym kształtem dziuplastych pni, niekiedy wypróchniałych i rozprutych aż do nasady, jakby po rytualnym harakiri. Nieogławiane lub ogławiane zbyt rzadko, w starszym wieku głowiaste wierzby często rozłupywały się pod ciężarem potężnych gałęzi, przybierając kształty jeszcze bardziej niesamowite, przypominające tajemnicze rzeźby, nierzadko zebrane w swoistą galerię pod gołym niebem. W ich wypróchniałych wnętrzach znajdowało swój dom wiele ciekawych stworzeń, przez co służebna ich rola stawała się jeszcze bardziej oczywista. Samo próchno po wysuszeniu doskonale nadawało się do rozniecienia ognia drewnianym kółkiem, kręconym szybko między sprawnymi dłońmi. Gdy poleżało przez kilka lat w dolnej części wypróchniałego pnia, stawało się doskonałą, próchnicą, którą mieszano z ziemią „pod kwiatki” dla poprawienia jej struktury i żyzności.

Piękno głowiastych wierzb opiewało wielu, a poświęcony im fotograficzny album Edwarda Hartwiga jest swoistą symfonią patetyczną na ich cześć, wprowadzającą nas, niczym baśnie Andersena, w jakiś odrealniony, niedziśniejszy, tajemniczy świat dziecięcej wyobraźni. Jednak te piękne głowiaste wierzby, tak cudownie utrwalane w naszej poezji od czasów Kochanowskiego, poprzez romantycznych, pozytywistycznych i młodopolskich poetów, odmalowane na obrazach Fałata czy Chełmońskiego, zatrzymane w kadrze wspomnianego Edwarda Hartwiga, znikają z naszego krajobrazu, podobnie jak znika z naszego języka ów tajemniczy wyraz *gatka*.

Krajobraz ogłowionych wierzb ginie zresztą nie tylko w Polsce. W niektórych krajach europejskich, celem ratowania owych „służących z głową”, ustanowiono nawet specjalny „dzień głowiastych wierzb”, w którym starsza młodzież szkolna, uzbrojona w piły, siekiery i pneumatyczne nożyce wyrusza pod opieką nauczycieli i rodziców na akcję, czy raczej rytualną ceremonię ogławiania wierzb. Podobne akcje i zwyczaje pojawiają się także tu i ówdzie w Polsce. Pozwoli to na utrzymanie ogłowionych wierzb w krajobrazie jeszcze przez jakiś czas.

Dziś nikt już nie gaci drewnianych chałup ani mchem, ani słomą. Prawie nikt już dziś nie układa w malownicze, przyścienne stopy pociupanych równo siekierą na zwykłym drewnianym pniaku gałązek powiązanych powróżkami w pęczki; bo komu i po co są one potrzebne, a razem z nimi ogłowione wierzby? Dziś nie gaci się także nóg przez owijanie ich i obwiązywanie ciepłą flanelą, nie mówiąc o słomie, a dawne pocziwe swojskie gacie zastąpiły mieszczańskie kalessy. Ech, gdzie te piękne czasy? Łza się w oku kręci!

Ale nie rozstawajmy się jeszcze z pocziwymi wierzbami, nie tylko tymi ogłowionymi; bo na Pogórzu Wielickim, o którym mowa, rośnie ich ponad 10 gatunków. Najpospolitsza z nich to wspomniana już wierzba iwa *Salix caprea* – jedyny, obok dwu ogławianych, gatunek drzewiasty; tyle, że od tamtych iwa jest niższa (dorasta maksymalnie do 15 metrów). Iwę wyróżniają charakterystyczne szerokojąwate liście, podobne kształtem do liści jabłoni, lecz gęsto kutnerowato owłosione od dołu (za młodu owłosione także od góry). Pozostałe nasze gatunki to mniejsze lub większe krzewy. Nie ma natomiast na ziemi lanckorońskiej wierzb tworzących małe, przytulone do ziemi krzewinki. Te typowo wysokogórskie gatunki znane są w naszych Karpatach głównie z Tatr, a niektóre także z dobrze widocznej z Krakowa na południowym horyzoncie Babiej Góry – jak choćby wierzba zielna *Salix herbacea*, występująca na całym polskim niżu podczas kolejnych zlodowaceń jako składnik glacialnej tundry. Po raz ostatni mogła na kalwaryjskiej ziemi rosnać jeszcze kilkanaście czy kilkadziesiąt tysięcy lat temu.

Wszystkie wierzby, jak pamiętamy, to rośliny dwupienne, co nie jest częste wśród drzew i krzewów. Oznacza to, że dany osobnik wytwarza albo kwiaty męskie albo kwiaty żeńskie – jest więc albo „mężczyzną” albo „kobietą”. Bardzo niepozorne kwiaty wierzby zebrane są w charakterystyczne kwiatostany (kotki), które są złożone albo z kwiatów męskich (pręcikowych) albo żeńskich (słupkowych). Wyjątkowo tylko można spotkać kwiaty obu płci na jednym drzewie czy krzewie a nawet w obrębie jednego kwiatostanu, czyli owego „kotka”. Nieco częściej taka sytuacja zdarza się u sadzonej w Polsce wierzby płaczącej *Salix babylonica*, która przybyła do nas z odległych Chin. Jej forma o pokręconych gałązkach (fo. *contorta*) często służy jako element dekoracyjny w tzw. suchych bukietach. Ci, których zainteresują wierzby, muszą wiedzieć, że wszystkie gatunki z łatwością się krzyżują i tworzą mieszańce, co czasami poważnie utrudnia ich praktyczną identyfikację.

Ryc. 2. Stare wierzby stojące wzdłuż drogi niczym rzeźby galerii na otwartym powietrzu (fot. Z. Mirek).

Fig. 2. Old willows standing along the road like sculptures of an open-air gallery (phot. Z. Mirek).

Wierzby, nie tylko te ogławiane, należą do najczęstszych w naszym krajobrazie gatunków. Ich drobne nasiona, produkowane w setkach tysięcy sztuk, opatrzone puchem stanowiącym aparat lotny, są rozsiewane przez wiatr czyli anemochorycznie (od greckiego *anemos* – wiatr i *chorein* – rozprzestrzeniać, rozsiewać) i mogą być przenoszone na odległość wielu kilometrów. Stąd pojawiają się we wszystkich wolnych miejscach, szybko kiełkują i rosną, stanowiąc wraz z osiką i brzozą swoiste preludium lasu lub, jak mówią leśnicy, jego przedplon. Niektóre gatunki wierzby przywiązane są do specyficznych biotopów, inne jak choćby wspomniana już iwa, mogą rosnąć w bardzo różnych miejscach; często pojawiają się jako nieproszeni goście: na omszonych gzymsach budynków, w nieoczyszczonych rynnach czy załomkach murów. Gdybyśmy przez dwa lata nie przeplewili przydomowego ogródka lub nie wykosili trawy w sadzie, mielibyśmy niekiedy po kilka młodych osobników iwy rozrzuconych losowo na każdym niemal metrze.

Wierzby pełnią także ważną rolę w naszej kulturze; są między innymi bardzo mocno wpisane w symbolikę Wielkiej Nocy. W szczególności związane są z rozpoczynającą Wielki Tydzień Niedzielą Palmową, dawniej zwaną, nie bez powodu, „wierzbną niedzielą”, a w cerkwi prawosławnej „wrbnicą”. Długie gałązki wierzby pokryte wczesnowiosennymi kotkami („baziami”) stanowiły niegdyś podstawę tradycyjnych palm wielkanocnych. Do dziś żywy obyczaj ich święcenia w Niedzielę Palmową, na pamiątkę wjazdu Pana Jezusa do Jerozolimy, pięknie opisała Zofia Kossak-Szczucka: „W Palmową niedzielę każdy kościół polski zakwita wiązkami wierzby, modrzewiu, borówek, borowinku jak gdyby całe gaje weszły do świątyni oddać hołd Zbawicielowi. Wierzby usiana białymi kotkami – to polska palma wdzięczna i pokorna (...). Wychodząc po nabożeństwie z kościoła, należy połknąć parę poświęconych baziek. Miękkie, kosmate, z trudem przechodzą przez krtań, lecz zabieg wart jest trudu, chroni bowiem od chorób gardła na przeciąg roku”. Według powszechnej niegdyś wiary, połknięcie po wyjściu z kościoła poświęconych w tę szczególną niedzielę wierzbowych bazi

rzeczywiście miało zapobiegać chorobom gardła i górnych dróg oddechowych przez kolejny rok. Wysuszone i sproszkowane baze wielkanocne dodawano także do innych ziół i mieszanek ziołowych celem wzmocnienia ich działania. Rozdrobnione na proszek suche baze z palm mieszano także z ziarnem siewnym, celem podniesienia jego płodności. Poświęcone w niedzielę palmową gałązki wierzby lub same tylko baze włożone pod pierwszą odoraną skibę zapewniać miały dobry urodzaj w danym roku. Co się tyczy leczniczych właściwości, to niezależnie od działania samej wiary, z czasem (w latach 90. XIX wieku) okazało się, że wierzby zawierają duże ilości salicylanów (grupa roślinnych związków fenolowych), wśród których szczególną sławę zyskał kwas acetylosalicylowy znany pod handlową nazwą aspiryna. Wierzba jest więc „naturalną aspiryną”, a przynajmniej jej źródłem. *Nota bene*, nazwa „salicylany” pochodzi od łacińskiej nazwy rodzajowej wierzby – *Salix*. Ta ostatnia, znana od starożytności, jest najprawdopodobniej pochodzenia celtyckiego i powstała ze złożenia dwóch słów: *sal* = поближе, sąsiedztwo i *lis* = woda; podkreśla ona związek większości częstych gatunków wierzb z terenami nadrzecznymi, przypotokowymi lub podmokłymi. Niektórzy wywodzą jednak łacińską nazwę wierzby od łacińskiego *salire* – skakać, wskazując na szybki, niemal skokowy wzrost większości wierzb. Polska nazwa „wierzba” ma rodowód starosłowiański; w podobnym brzmieniu znana jest ze wszystkich prawie języków słowiańskich, a samo słowo „wierzba”, „vrba” oznacza pręt (tak właśnie, niczym długie, proste pręty, wyglądają młode gałązki wielu gatunków wierzb). Bliski łaciński termin *verbera* oznacza różgi bądź bity, a słowo *verbena* oznacza pręty (witki), gałązki i liście oliwki bardzo podobne do pędów (gałązek) i liści wielu nadrzecznych gatunków wierzb. Nawiasem mówiąc ogławiano nie tylko wierzby; w krajach śródziemnomorskich do dziś ogławiane są na przykład oliwki celem ich odnowienia, a niektóre sędziwe okazy tego gatunku (jak choćby te do dziś istniejące w ogrodzie oliwnym, w którym modlił się Chrystus), często przypominają ogłowione i wyprchniałe wierzby.

Ryc. 3. Tajemnicze piękno starych wierzb (fot. Z. Mirek).

Fig. 3. Mystic beauty of old willows (phot. Z. Mirek).

Oliwka w naszym klimacie jak wiadomo nie rośnie, za to okazałe, podobne do niej liśćmi i korą oliwniki (nie bez powodu tak zwane) spotkać można sadzone w wielu regionach kraju.

Wracając do właściwości leczniczych wierzb, warto zauważyć, że były one znane od przeszło 2000 lat, a pod koniec XIX wieku jedynie zidentyfikowano i nazwano chemicznie czynne substancje zawarte w wierzbie, w tym sławną, wspomnianą już aspirynę. *Nota bene*, dla celów leczniczych do dziś pozyskiwana jest kora wierzby (łacińska nazwa surowca *cortex Salicis*) i to najczęściej z dwóch naszych ogławianych bohatererek – wierzby kruchej *Salix fragilis* i bardzo do niej podobnej wierzby białej *Salix alba* oraz ich mieszkańców. Święta Hildegarda z Bingen, filozof, teolog i mistyk w jednej osobie, a zarazem najsłynniejsza zielarka średniowiecza, tak

opisuje właściwości wierzby: „Woda, w której były gotowane liście drzewa, uniemożliwia poczęcie u kobiet. Kobieta, która spożywałaby kwiat lub ziarno może być niepłodna. Zapach świeżych liści przywodzi sen. Korę wierzby stosuje się przede wszystkim jako środek przeciwreumatyczny i przeciwgorączkowy oraz jako środek wykrztuśny zwłaszcza w kokluszu; stosuje się również przeciw nieżytności kiszki, cierpieniom dróg moczowych i przeciw bieguncce; podaje się ją doustnie jak również w postaci lewatywy. Przeciw białym upławom stosuje się przepłukiwania. Zewnętrznie używa się wywaru do mycia głowy przeciw łupieżowi. Kąpiele z kory wierzby działają wzmacniająco u osób rachitycznych”.

We współczesnych przepisach ziołolecznicych ojców Bonifratrów znajdziemy bardziej profesjonalny opis właściwości leczniczych wierzby białej (*Salix alba*) i takich m.in. pokrewnych gatunków jak wierzba krucha *Salix fragilis*: „Uznany surowcem leczniczym jest w przypadku wierzby kora – Cortex Salicis, która zawiera: glikozydy fenolowe, flawonoidy i garbniki pirokatechinowe oraz kwas elagowy, katechinę i sole mineralne. Ma działanie przeciwbólowe i przeciwzapalne. Współdziałanie salicylanów, garbników i flawonoidów, daje efekt uszczelniania ściany naczyń włoskowatych i w pewnym stopniu działa przeciwzkrępowo. Korę wierzby stosuje się najczęściej w mieszankach ziołowych jako pomocniczy środek leczniczy w chorobie reumatycznej, oraz w niektórych chorobach gorączkowych, a także mało nasilonej bieguncce. Zewnętrznie – przy nadmiernej potliwości stóp. Co ważne, surowiec nie wykazuje działań ubocznych w przeciwieństwie do salicylanów syntetycznych.

Odwar z 1 łyżeczki rozdrobnionej kory należy zalać 1 szklanką wody i gotować pod przykryciem przez około 10 minut, następnie przeceścić i pić w ciągu dnia. Jest to bardzo skuteczny środek przeciwzapalny, przeciwbólowy, napotny i przeciwgorączkowy zalecany w przypadku bóli reumatycznych, nerwobóli, przeziębienia, grypy i anginy. Ten sam odwar można dodawać do kąpieleli, które podziałają wzmacniająco po przebytach ciężkich chorobach”.

Ale zastosowania wierzby nie kończą się na ziołolecznictwie. Kto z nas nie robił fujarek z gałązek wierzbowych i nie pamięta w związku z tym znanej piosenki do słów Marii Konopnickiej „rosła kalina z liściem szerokim”, której jedna ze zwrotek przypomina ów pastuszy zwyczaj: „u tej krynicy, u tej kotliny Jasio fujarki kręcił z wierzby”. A cała sztuka wikliniarska? Toż ona na wierzbie stoi! Kiedyś z wikliny (używano głównie wierzby ostroliśnej *Salix acutifolia* i wierzby długokończystej *S. dasyclados*) robiono płoty, ściany domów (często oblepiane potem gliną), koszyki, półkoszki do wozów czy zapomniane dziś „ducki” (specjalne dwuuche kosze na owoce). Z czasem wikliniarstwo wysubtelniało i stało się modne. Dziś z wikliny wytwarza się dosłownie wszystko – od najbardziej wyszukanych mebli po równie wymyślne dzieła („instalacje”) sztuki ogrodowej. Ale wierzba to także roślina magiczna; przygotowywano z niej różdżki używane przez wróżbiarzy, a także różdżkarzy poszukujących wody i wskazujących miejsce odpowiednie do wykopania studni. W astrologii galijskiej wierzba była symbolem tęsknoty i miała związek z darem proroczym. Urodzeni pod znakiem wierzby, a więc według kalendarza galijskiego między 3 a 12 września oraz w przedziale od 1 do 10 marca, to ludzie o zdolnościach telepatycznych, zapatrzeni w siebie „artyści i egoiści”, ekstrawertycy o „scenicznym” sposobie bycia. Będąca ich znakiem wierzba to „istota zmysłowa, czuła, łagodna i niepokojna zarazem”. Wierzba, szczególnie ta wypróchniała, dziuplasta, popękana, zawsze, mimo swej łagodności, budziła respekt. Wiadomo, że w jej pustym wnętrzu mógł siedzieć zły duch lub wiedźma. Najgorszy był oczywiście rokita – uprzykrzony, złośliwy i wredny diabeł zamieszkujący tereny podmokłe i bagniska. Ten to stare, wypróchniałe i dziuplaste wierzby, zwłaszcza te rosnące na rozstajach dróg, szczególnie sobie upodobał. Zbliżając się zatem do takiej wierzby, trzeba się było mieć na baczności.

Wracając jeszcze do naszej chrześcijańskiej tradycji związanej z Wielkanocą, warto przypomnieć, że w symbolice Kościoła Katolickiego wierzba jest symbolem Zmartwychwstania

i nieśmiertelności duszy. Wierzono, że poświęcone w Palmową Niedzielę wierzbowe bazy, posiadały szczególną moc; stąd, podobnie jak gromnica, pełniły funkcję obronną np. przed pio-runami. Spopielonymi baziami z poświęconych palm wielkanocnych posypywano głowy w Środę Popielcową, wzywając do pokuty i nawrócenia. Malowane czy fotografowane bazy umieszczane są obok jajka, jako podstawowy symbol Wielkanocy opromienionej zmartwychwstaniem Chrystusa, w którym jest i nasze zmartwychwstanie. Pomyśleć – poczciwa wierzba – a ile z niej pożytku dla ciała i ducha.

Wierzbę z dawien dawna uważano za „miłośniczkę życia”, symbol Zmartwychwstania, a to z tego powodu, że z taką łatwością wyrasta z odciętych gałązek wsadzonych w ziemię. Nie tylko: jej moc życia, szybki wzrost i zdolność łatwego rozprzestrzeniania lotnych wierzbowych nasion przez wiatr na duże odległości i pojawiania się w każdym niemal miejscu miały także symbolizować Prawo Boże będące źródłem życia dla całego świata. Chrześcijaństwo podkreślało, że prawem tym jest „Zmartwychwstały Syn Boży, który ma być głoszony aż po krańce ziemi”, a Ewangelia, Dobra Nowina o Nim, ma się rozprzestrzeniać jak nasiona wierzby, zaś jej słowa, włożone w ludzkie serce, mają się zazielenić nowym życiem i rozrosnąć w duże drzewo, niczym gałązka wierzby włożona w glebę. Błędne przekonanie starożytnych o hamującym wpływie wierzby na popędy i zmysłowość zostało przejęte przez chrześcijaństwo i pozwala zrozumieć, dlaczego Ojcowie Kościoła uważali wierzbę za symbol czystości i oczyszczenia. Zarówno owo oczyszczenie i zdolność „ożywiania” z niemal już suchych, a więc prawie martwych gałązek wierzbowych po włożeniu w wilgotną glebę, uczyniło z wierzby także symbol Chrztu Świętego (przywracającego Boże życie w człowieku obumarłym wskutek grzechu).

Zwyczajna wierzba, często pogardzana, ukazuje nam swe nieznanne lub mało znane oblicze i wielostronną, służebną rolę jaką pełni w naturze i kulturze.

Zbigniew MIREK

POEZJE BOTANIKÓW POETRY OF BOTANISTS

WIERSZE KRZYSZTOFA KOKOTA

Poems by Krzysztof Kokot

W niniejszym zeszycie prezentujemy wiersze z dwóch zbiorów Krzysztofa Kokota – *Bez recepty* i *Dmuchałce* – autora zajmującego się botaniką farmaceutyczną, czyli roślinami leczniczymi i ich właściwościami.

Krzysztof Kokot urodził się w Katowicach (1949) – farmaceuta, absolwent Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej w Krakowie. Od 1976 mieszka w Nowym Targu.

Przygodę z poezją rozpoczął w 2004 roku. Laureat wielu ogólnopolskich konkursów poetyckich. Jego wiersze prezentowane były w prasie krajowej, czasopismach aptekarskich i almanachach. W 2006 roku otrzymał prestiżową nagrodę czeskiego wydawnictwa „Alisa”, z którym utrzymuje ciągły kontakt (wybory poezji *Stoupajici Hvezdy* 2006, *Eroticka poezie* 2007 i *Soucasna poezie* 2009).

Pisze również gwarą śląską – jest laureatem konkursów im. ks. Norberta Bonczyka w Rudzie Śląskiej, jak i ludźmierskich konkursów im. ks. prof. Józefa Tischnera. Ma w swoim dorobku trzy tomiki poezji: *Daj mi talent* (Poznań 2007), *Bez recepty* (Nowy Targ 2010) i *Dmuchałce* (Poznań 2011).

Tomik *Dmuchałce* najlepiej prezentuje sam autor:

Haiku – to jego nowe zauroczenie. Zaowocowało publikacjami w światowych wydaniach prasy japońskiej, wyróżnieniami w światowych konkursach i publikacjami w chorwackim *Iris* i rumuńskim *Haiku* oraz antologii włoskiej i niemieckiej.

Miłośnik przyrody, gór i samotnych dalekich podróży, stąd wiersze, które powstały w chorwackich i dalmatyńskich zaułkach oraz na małych filipińskich wyspach, czy też na indonezyjskim

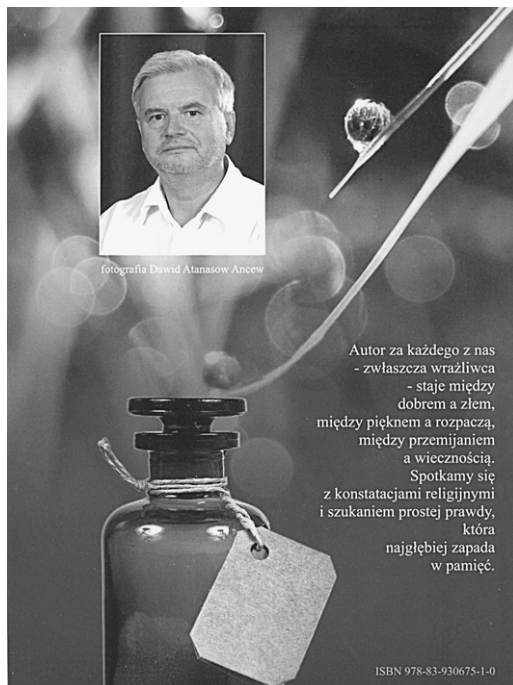
wulkanie Krakatau. Zbiera znaczki pocztowe i gra w scrabble'a.

W roku 2010 wyróżniony tytułem „Przociel Ślonski Godki”.

RWB

Narecznica samcza Dryopteris filix-mas

W pokładach karbonu
Przodków ukazuje
Zieleni się w lesie
I tasiemca truje
Mimo swego wieku
Z młodymi wciąż psoci
Idź w noc świętojańską
Odnajdź kwiat paproci

Autor za każdego z nas
- zwłaszcza wrażliwa
- staje między
dobrem a złem,
między pięknem a rozpaczą,
między przemianami
a wiecznością.
Spotkamy się
z konstatacjami religijnymi
i szukaniem prostej prawdy,
która
najgłębiej zapada
w pamięć.

ISBN 978-83-930675-1-0

Pietrasznik plamisty
Szczwól plamisty
Conium maculatum

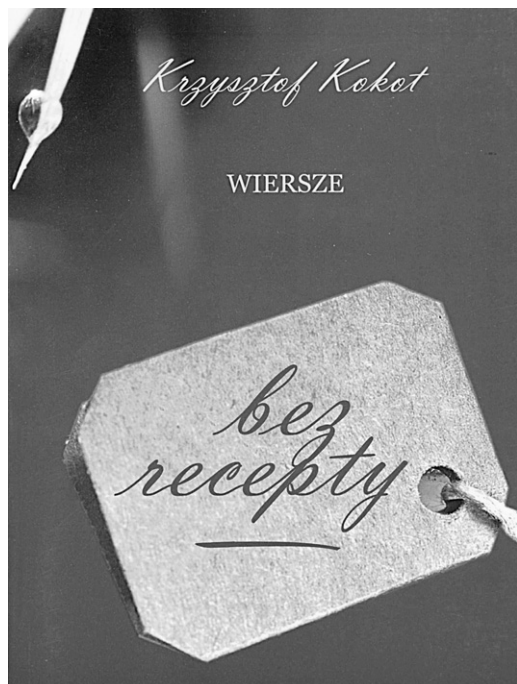
Makabreska

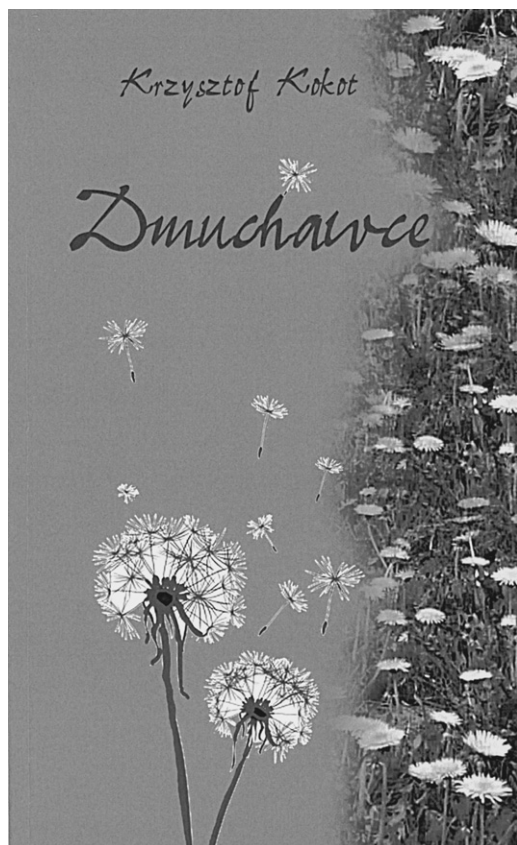
Po zjedzeniu przysmaku, sałatki z selera
Teściowa coś nuci do tańca się zbiera
Nagle sztywna siada
Może nie wypada ...
Oczy wybałusza
Prawie się nie rusza!
Bo w tym cały feler ...
To był szczwól, nie seler.

Bez recepty

Ranek rześki, szum strumyka,
Piach na plaży, granie cykad,
Śnieżną zimę, letnią burzę,
Lód na stawie i kałuże.

Ciepłe słowo, smak truskawki,
Wierność psiaka, zieleń ławki,
Szczyty górskie, liście złote,
Na co tylko masz ochotę.

Blask księżycy, cieni szeptu,
Możesz dostać bez recepty,
Świat ci daje cudne leki,
Bierz i nie chodź do apteki!

Nasza ...

Nasza
Miłość powstała z niczego,
Jak letni wietrzyk na łące,
Musnęła wrażliwe serca,
Maki i groszki pachnące.

A potem poszła samopas,
Śmiała się do nas i z nas,
Trwaliśmy zauroczeni,
Chłonąc życie i czas.

Zamysł napisania drobnych utworów inspirowanych popularnymi roślinami leczniczymi przyszedł mi do głowy po przeczytaniu „Roślin leczniczych” Jerzego Jambora*. Po okresie prawie euforii przyszyły miesiące zwątpienia i niemożności pokonania sporego zadania.

Wreszcie krocząc po kroczku mocowałem się z tematem, przechodząc dodatkowo repetytorium z botaniki i farmakognozji.

Powstał zbiorek kilkudziesięciu drobnych, niejednorodnych utworów, rymowanek, fraszek, które nie ma aspiracji do poezji przez duże „P”, a jest zabawą autora po zetknięciu z wielkim światem roślin stosowanych w lecznictwie. Blżej tym drobnym wierszykom do miana „vulgaris”, niż „excelsior”.

Utwory zawarte w zbiorze poprzez aluzje do działań surowców, jak i do ich wyglądu, będą zapewne głębiej odbierane przez znających temat farmaceutów, aptekarzy i zielarzy.

Ich ulotność i lekkość – co było zamiarem autora – dała pretekst do nazwania zbioru „Dmuchawce”.

Krzysztof Kokot

* Na podstawie książki Jerzego Jambora „Rośliny lecznicze, od Aloesu do Żeń-szenia” Wydawnictwo Farmapress, Warszawa 2006

Wydawnictwo Kontekst
Poznań 2011

ISBN 978-83-62564-09-5

Chmurna bywała jak halny,
Gromy rzucała i błyski,
By powrócić zefirkiem,
I sięść na brzegu kołyski.

Jesienią złotem się mieni,
W kropli deszczu odrodzi,
Ciepłem dojrzałych owoców,
Ciągłe czujemy się młodzi.

Bieg losu życie maluje,
Włos siwy czasem pokaże,
A w sercach ciągle wiosna,
Nie patrzmy w kalendarze.

Krzysztof KOKOT

RECENZJE • BOOK REVIEWS

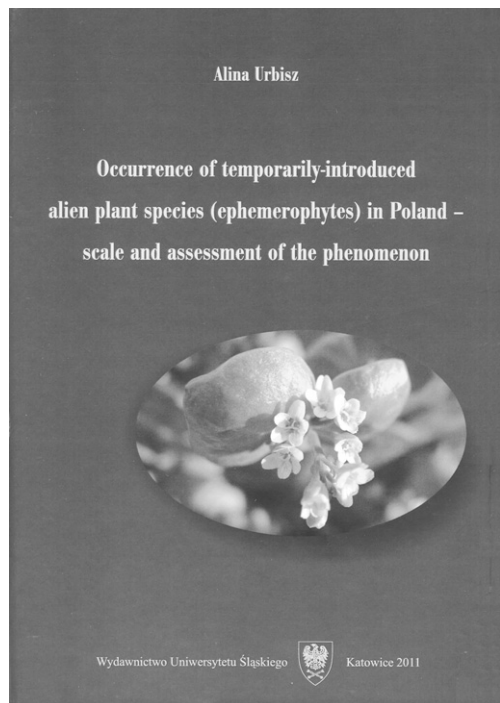
URBISZ A. 2011. *Occurrence of temporarily-introduced alien plant species (ephemerophytes) in Poland – scale and assessment of the phenomenon*. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego nr 2897. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 198, [1] s. Cena: 26 zł (+ VAT). ISBN 978-83-226-2053-3.

Nowe spojrzenie na efemerofity we florze Polski

New view on ephemerophytes
in the flora of Poland

Efemerofity to specyficzna, niezwykle ciekawa pod względem geograficzno-roślinnym, grupa obcych rodzimej florz przybyszy, zawlekanych przejściowo z mniej lub bardziej oddalonych części Europy, często także z innych

kontynentów, a nawet z antypodów. Z tego powodu od dawna zwracano uwagę na ich pojaw, donosząc o nich w osobnych publikacjach lub uwzględniając je w opracowaniach florystycznych poszczególnych obszarów; niekiedy udokumentowane są one tylko w zbiorach zielnikowych. Dane na ich temat gromadzone od ponad 200 lat są rozproszone w literaturze oraz w Zielnikach. Potrzebę ich zestawienia dostrzegli botanicy zajmujący się florą synantropijną, zwłaszcza, że po II wojnie światowej w nowych granicach państwowych znalazły się obszary będące wcześniej obiektem badań przyrodników niemieckich, którzy poświęcali wiele uwagi tej grupie roślin. Porównawcze zestawienie efemerofitów występujących w 6 większych miastach Polski, liczące około 340 gatunków, sporządzili Krawiecowa i Rostański (1976). Następnie K. Rostański i R. Sowa podjęli się opracowania kartoteki efemerofitów stwierdzonych na terenie naszego kraju w oparciu o prace publikowane oraz dane ankietowe nadesłane przez florystów. Na tej podstawie powstał „Alfabetyczny wykaz efemerofitów Polski” wraz z dokumentacją bibliograficzną, liczący 531 [536] taksonów (Rostański, Sowa 1987). Taksony uznane za efemerofity zostały wyróżnione także w „Krytycznej liście roślin naczyniowych Polski” (Mirek et al. 2002) – w liczbie 513. Ponieważ od tego czasu przybyły nowe informacje, a w pewnych przypadkach zmienił się status gatunków znajdujących się we wspomnianych wykazach, podjęto próbę nowego, krytycznego opracowania tej grupy synantropów. Tego trudnego i odpowiedzialnego zadania podjęła się dr Alina Urbisz z Uniwersytetu Śląskiego. Głównym jego celem było, jak pisze, „monograficzne opracowanie efemerofitów Polski oraz przedstawienie ich roli we współczesnej florz”. Przyjęte przez Autorkę kryteria przynależności gatunku do efemerofitów, obok powszechnie stosowanych w dotychczasowych klasyfikacjach (rośliny obcego pochodzenia, niezadomowione trwale i nie uprawiane na terenie Polski), uwzględniają jeszcze takie okoliczności, jak: zawlekanie „ze znacznych odległości (z reguły z terenów odległych o co najmniej kilkaset kilometrów)” oraz występowanie

na „specyficznych siedliskach o znacznym dopływie diaspor gatunków obcego pochodzenia”; [moim zdaniem nie są one jednak konieczne i nie mają znaczenia, jeśli gatunek spełnia inne, wymienione wyżej warunki]. Na tej podstawie, po weryfikacji danych z literatury, materiałów zielnikowych, uwzględnieniu gatunków znalezionych podczas własnych badań terenowych i informacji przekazanych przez inne osoby, sporządzono „aktualny wykaz efemerofitów Polski” liczący 400 gatunków. Złożyło się na to, według moich ustaleń, 346 taksonów (86,5%) z „Alfabetycznego wykazu efemerofitów Polski” (Rostański, Sowa 1987), 31 gatunków (8%) stwierdzonych w materiałach nie wykorzystanych przez tych autorów oraz 22 gatunki (5,5%), których stanowiska zostały ogłoszone po roku 1986. Z 513 taksonów oznaczonych jako efemerofity w zestawieniu Mirka et al. (2002) uwzględniono 385 (96,2%) oraz podano 15 gatunków (3,8%), które się w nim nie znajdują, w tym jeden występujący w wykazie Rostańskiego i Sowy (1987). Opracowanie opublikowane zostało w języku angielskim z krótkimi streszczeniami w języku polskim i niemieckim.

W rozdziałach wstępnych Autorka podaje cel pracy, etymologię terminu, definicję efemerofitów według Sudnik-Wójcikowskiej i Koźniewskiej (1988) i własne kryteria w tym względzie oraz omawia pozycję efemerofitów w klasyfikacji roślin synantropijnych. Następnie przytacza wykazy gatunków, których nie uwzględniła w swoim opracowaniu z podaniem uzasadnienia takiej decyzji (21 gatunków uznawanych przez różnych autorów za efemerofity, 10 gatunków o niepewnym statusie we florze Polski oraz 17 gatunków podawanych prawdopodobnie błędnie). Powtórnie niektóre z nich omówiono także w rozdziale 7.3. Pełniejszą listę, liczącą 134 gatunki określane jako efemerofity głównie w opracowaniu Mirka et al. (2002), wykluczone z różnych powodów, zawiera załącznik A. Przytoczono w niej także nazwy 2 nieistniejących „gatunków”, które znalazły się w wymienionym zestawieniu wskutek pomyłki komputerowej, a mianowicie *Amethystea visnaga* (nr 12) zamiast *Ammi visnaga* i *Echinochloa spinosa*

(nr 56) poprzedzającą *Echinophora spinosa*, oraz 2 gatunki *Eragrostis* (nr 58 i 59), które nie figurują tam jako efemerofity. Uwzględniono też *Pseudorlaya pumila* (nr 111) jako być może odpowiednik *Daucus pusillus* (nr 52) – s. 23 oraz *Nicandra physalodes* (nr 99) uznaną za takson uprawiany. *Hypericum japonicum* (nr 75) był podany jako synonim *H. gymnanthum* (por. s. 125). Czy w przypadku takich efemerofitów jak *Abutilon theophrasti*, *Aegilops cylindrica*, *Chenopodium pumilio*, *Lathyrus aphaca* uznanie ich za prawdopodobnie zadomowione na podstawie pojedynczych obserwacji o utrzymywaniu się przez kilka lat, okaże się słuszne, rozstrzygnie czas. Przyjmując taką zasadę, Autorka w wykazie stanowisk nie powinna zamieszczać także innych, podobnie zachowujących się gatunków, jak np. *Cynodon dactylon*, *Lepidium latifolium*, *Rapistrum perenne* czy *Fumaria capreolata* (por. Schube 1903, Zajac E. U. 1974).

W kolejnym rozdziale (materiał i metody) podano granice opracowania, przyjętą nomenklaturę oraz źródła, z których zaczerpnięto dane. Stworzono komputerową bazę danych, zawierającą 2300 dat odnoszących się do ponad 500 gatunków, zgodną z systemem ATPOL, pod nazwą „Efem-ATPOL”.

Zgromadzone materiały poddano analizie pod względem systematycznym, liczby stanowisk, dynamiki występowania, sposobu zawleczenia, pochodzenia i siedlisk zajmowanych przez efemerofity oraz zilustrowano tabelami, wykresami i kartogramami. Te ostatnie przedstawiają rozmieszczenie 12 gatunków, koncentracje stanowisk wszystkich 400 [394] efemerofitów, koncentracje stanowisk w 4 przedziałach czasowych (w tym w okresie po upadku komunizmu w Polsce) oraz w zależności od sposobów zawleczenia (z owocami egzotycznymi, zbożem, nasionami roślin oleistych, wełną, ziemią balastową, karmą dla ptaków i paszą dla zwierząt). Zaskakujący jest zwłaszcza obraz rozmieszczenia 19 efemerofitów zawlekanych z ziemią balastową (Fig. 29), których niemal wszystkie stanowiska (z wyjątkiem Gdańska) położone są z dala od portów morskich. Prawdopodobnie dostały się tam jednak w inny sposób. Opracowanie kończą: rozdział

poświęcony problemowi zadomawiania się obcych gatunków roślin ilustrowany modelem ich rozprzestrzeniania się i kartogramami rozmieszczenia 4 gatunków oraz podsumowanie wyników i wnioski. Zdecydowanie zabrakło choćby krótkiego rozdziału poświęconego przedstawieniu dotychczasowego stanu badań, a także szerszego tła historyczno-gospodarczego w poszczególnych okresach, warunkującego/sprzyjającego pojawianiu się efemerofitów.

Najobszerniejszą i najważniejszą częścią monografii są rozdziały zawierające materiały dokumentacyjne w postaci załączników. W załączniku B przedstawiono w formie tabelarycznej charakterystykę efemerofitów Polski zawierającą: nazwę gatunku, rodzinę, liczbę notowań w 4 okresach czasowych, datę (rok) pierwszego znalezienia lub publikacji, sposób zawleczenia (o ile był znany), siedlisko, pochodzenie i siedlisko, na którym rośnie w warunkach naturalnych. Załącznik C zawiera wykaz stanowisk efemerofitów, w którym po nazwie gatunku podano: ważniejsze synonimy, koordynaty jednostki kartogramu, miejscowość, autora i rok publikacji, siedliska, autora i rok „zbioru” (por. uwagę na s. 130) oraz w przypadku zbiorów zielnikowych – skrót Zielnika. Niemieckie nazwy miejscowości zostały zastąpione (nie przetłumaczone, jak pisze Autorka) przez obowiązujące urzędowe nazwy polskie, niestety nie zawsze właściwie (o czym niżej), co przy braku nazw wyjściowych stworzyło nowe, nieistniejące stanowiska efemerofitów, pomijając faktyczne miejsca ich występowania. Uwzględnienie tych nazw nie wpłynęłoby na objętość opracowania (w którym ponad 10 stron pozostało niezadrukowanych) i w istotny sposób podniosłoby jego walor dokumentacyjny, a w razie pomyłki umożliwiłoby poprawne ich ustalenie. Wiele miejsca zajmuje także wykaz wykorzystanej literatury, liczący ponad pół tysiąca pozycji, odbiegający jednak w dużej mierze od współczesnych norm edytorskich w tym względzie co, zwłaszcza w wydawnictwie uczelnianym i przy publikacji anglojęzycznej, nie powinno mieć miejsca.

Najważniejsze wnioski sformułowane przez

Autorkę, pokrywające się z dotychczasowym stanem wiedzy na ten temat, to:

- zasadność wyróżniania efemerofitów jako odrębnej grupy roślin synantropijnych, ponieważ od ergazjofitów [z którymi w ostatnich latach są często traktowane wspólnie jako diafity] różnią się intencjonalnością wprowadzenia oraz siedliskami, na których występują. Z tym ostatnim stwierdzeniem można dyskutować, ponieważ niejednokrotnie rosną w takich samych warunkach, zwłaszcza na wysypiskach odpadów;

- wpływ na występowanie i prawdopodobieństwo zawleczenia efemerofitów mają: bogactwo florystyczne i bliskość położenia obszaru, z którego przybyły, zmiany sytuacji społecznej i gospodarczej związane z wydarzeniami historycznymi, gęstość sieci kolejowej oraz obecność portów morskich i rzecznych;

- najbogatszymi siedliskami dla efemerofitów, ściśle związanymi ze sposobami ich zawleczenia, okazały się tereny kolejowe, wysypiska odpadów oraz sąsiedztwo zakładów przemysłowych;

- ograniczone pojawianie się efemerofitów obecnie wynika głównie z powodu stosowania zaostrzonych przepisów dotyczących importowanych towarów [w rzeczywistości składa się na to więcej, znacznie ważniejszych powodów];

- szansa na zadomowienie się niektórych z nich oceniona została na około 5%.

Aby dowiedzieć się, w jakim stosunku pozostają gatunki uznane za efemerofity w wykorzystanych opracowaniach florystycznych do wykazu ustalonego przez Autorkę, zestawiałem ich liczby dla 8 największych miast: Warszawy (Sudnik-Wójcikowska 1987, Sudnik-Wójcikowska, Guzik 1998 – 102:**50**), Łodzi (Witosławski 2006 – 49:**35**), Krakowa (Trzcinka-Tacik 1979 – 68:**18**), Wrocławia (Krawiecowa, Rostański 1976 – 250:**187**), Poznania (Jackowiak 1993 – 80:**22**), Gdańska i okolicy (Schwarz 1967 – 152:**48**), Szczecina (Ćwikliński 1970 – 99:**39**), Opola (Michalak 1970 – 39:**10**) oraz polskich portów morskich (Misiewicz 1976 – 119:**51**). Z wyjątkiem Wrocławia i Łodzi są one co najmniej o połowę niższe, co wskazuje na tylko lokalny bądź regionalny status efemerofita części gatunków. Stosunkowo niewielka

jest także liczba efemerofitów (w ujęciu Autorki) stwierdzonych przez autorów wymienionych prac i wynosi: w Warszawie – 24, Łodzi – 15, Krakowie – 7, Wrocławiu – 24 (wraz z danymi późniejszymi), Poznaniu – 2, Gdańsku – 9, Szczecinie – 6, Opolu – 8 i w portach morskich – 11.

Przedstawiona lista efemerofitów Polski jest wyborem autorskim, na ile słusznym i kompletnym pokażą oceny i opinie jej użytkowników, chociaż pominięcie pewnych gatunków, jak np. *Emex australis*, *Bidens ferulaefolius* i innych, może nasuwać co do tego uzasadnione wątpliwości. Podobnie, jak w każdym opracowaniu wtórnym w stosunku do materiałów źródłowych, zawsze należy się liczyć z możliwością zaistnienia pewnych niedokładności czy popełnienia błędów „jakie z reguły do każdego spisu się zakradają” (Szulczewski 1951: 3). Mając do czynienia z materiałem liczącym 1877 notowań, wielością danych: nazwisk, dat, nazw miejscowości i innych określeń topograficznych (w większości w języku niemieckim), nie uniknięto pomyłek, nieścisłości czy niezbyt jasnych sformułowań. Najwięcej możliwości ku temu stwarzał wykaz stanowisk, a także konieczność (?) podania danych z prac polskich i niemieckich w języku angielskim oraz lokalizacji stanowisk w systemie ATPOL.

W opracowaniu o charakterze monograficznym można było oczekiwać, że zgromadzone w nim materiały będą pochodzić ze źródeł oryginalnych, a tylko w wyjątkowych sytuacjach z „drugiej ręki” (co powinno być wyraźnie zaznaczone) oraz, że będą wykorzystane w całości, czego nie udało się osiągnąć. Zwraca też uwagę duża dowolność i brak konsekwencji w przytaczaniu danych z literatury oraz niejednolity sposób ich cytowania z tych samych prac; w jednych przypadkach pewne informacje są uwzględniane, w innych nie.

Z tekstu nie wynika również wyraźnie, które stanowiska z Zielników podane są na podstawie literatury (np. Schwarz 1967 – TRN, Sudnik-Wójcikowska 1987 – WA, Zajac E. U. 1974a – na co wskazuje stosowany przez nią i niezmienny skrót Zielnika WRO przy *Fumaria muralis*),

a które zostały zweryfikowane przez Autorkę. Brak danych o materiałach zielnikowych przy stanowiskach m.in. *Lepidium latifolium*, *Ventenata dubia*, *Verbascum chaixii* subsp. *orientale* z Zielnika KRAM, a także o zbiorach wielu gatunków znajdujących się w innych Zielnikach, stawia pod znakiem zapytania informację podaną w podrozdziale 5.3.2. Herbarium materials.

Stosując przyjęte przez Autorkę kryteria, uznanie za efemerofity kilku gatunków zamieszczonych w wykazie, jest sprawą dyskusyjną. *Agastache urticifolia*, *Helenium autumnale* (por. Witosławski 2006 – ergazjofogofit, Rutkowski 2004 – uprawiany), *Commelina coelestis* [z pewnością zawleczona z kompostem – (Schalow 1933)] (por. Ascherson, Graebner 1902–1904 – „beliebte Zierpflanze”, Rutkowski l.c. – rzadko uprawiana), *Humulus scandens* (por. Lademann 1937 – Gartenflüchtling, Rutkowski l.c. – ozdobny, uprawiany, *Reseda alba* (por. Abromeit et al. 1898 – Gartenpflanze, Ascherson, Graebner 1898–1899 – Zierpflanze, Decker 1912 – „bisweilen verwildert”, *Flora polska* 3: 187 – w ogródkach, Szulczewski 1931 – roślina ozdobna), *Dimorphotheca pluvialis* (por. Lademann 1937 – Zierpflanze, Celiński 1964 – hodowana, Ćwikliński 1970 – dziczący w okolicy działek pracowniczych, Rostański, Sowa 1987 – ergazjoefemerofit, Rutkowski l.c. – w ogrodach uprawiana, *Tetragonia tetragonoides* (Rutkowski l.c. – rzadko uprawiana) i *Verbascum olympicum* [zdziczała w parku – (Schube 1906)] (por. Rutkowski l.c. – bardzo rzadko uprawiana) to rośliny ozdobne, sporadycznie spotykane w stanie dziczałym. Takiego pochodzenia może być także część stanowisk *Dracocephalum moldavicum* (wysypiska, cmentarz) (por. Lademann 1937 – Zierpflanze, Misiewicz 1978 – dziczały w ogrodach – ergazjofogofit, Rutkowski l.c. – uprawiana) i *Vicia articulata*. Podobnie *Heracleum pubescens* dawniej na Śląsku utrzymywany dosyć często w ogrodach (Grasgärten), spotykany był na wpół dziczały przy wiejskich drogach (Schube 1908 – stanowiska nie uwzględnione w wykazie); za dziczały uznaje go także Rutkowski (2004). *Nonea lutea* jest hodowana w Ogrodach Botanicznych,

gdzie łatwo rozprzestrzenia się poza miejsca, na których została posadzona, także w ich najbliższym sąsiedztwie, jak to miało miejsce we Wrocławiu, gdzie uznano ją za zbiega („Flüchtling”) z Ogrodu (Uechtritz 1878) i w Krakowie (Galera 2003 – ergazjofigofit), gdzie w Ogrodzie utrzymuje się od wielu lat. Ostatnio uznana została nawet za roślinę o inwazyjnym potencjale w ogrodach botanicznych (Eberwein 2011, *Carinthia II* 201/121: 243–248). W przypadku *Nonea rosea* brak w cytowanej pracy (Schalow 1935) podanej na s. 148 uwagi, że według autora gatunek ten może być zbiegiem z pobliskiego cmentarza. Jako ergazjofigofit, wymienia ją Galera (2003) z Ogrodu Botanicznego UMCS w Lublinie. Niepewny jest też status *Glycyrrhiza glabra*: na ruinach Ogrodu Botanicznego w Warszawie (Zanowa 1964); przytaczając to stanowisko Sudnik-Wójcikowska (1987) uważa ją za ergazjofigofit. Wątpliwości mogą budzić także *Herniaria incana* i *H. polygama* podane w wykazie stanowisk za Jagiełło (1992), która wiadomości o ich występowaniu przejęła najwyraźniej z *Roślin polskich* (Szafer, Kulczyński, Pawłowski 1953) dodając, że „znane są wyłącznie z 1 stanowiska z okolic Opatowa” oraz wymieniając siedliska podane ogólnie dla tych roślin już we *Florze polskiej* (2: 242, 1921), podczas gdy autorzy tego klucza miejsce ich występowania: „okol. Opatowa” opatrzyli pytajnikiem. Wspomniana *Flora polska* (1921) wymienia okolice Opatowa tylko przy *H. polygama* podobnie jak *Rośliny polskie* (Szafer, Kulczyński, Pawłowski 1924), w których pominięto *H. incana*. Tymczasem w załączniku B, w rubryce „first record”, przy obu gatunkach jako rok publikacji podano (1953), a w piśmiennictwie wymienione wydania *Roślin polskich* nie zostały uwzględnione. W tej sytuacji powołanie się na Jagiełło (1992) oraz zamieszczenie gatunków w przedziale czasowym 1946–1989 w załączniku B, jest nieporozumieniem.

W wykazie stanowisk i obliczeniach statystycznych nie powinny zostać uwzględnione:

– *Seseli hippomorathrum*, skoro Autorka wyjaśniła, że stanowisko podane przez Fieka (1881b) [brak w piśmiennictwie] za Reichardtem

(1856) znajduje się w Czechach, a wymienienie tego gatunku przez Koczwarę (1960) nastąpiło w wyniku pomyłki. W tej sytuacji należało go zamieścić w rubryce 6 załącznika A i pominąć w załączniku B. Tymczasem figuruje tam jako gatunek opublikowany po raz pierwszy w 1881 roku mimo, że w piśmiennictwie jest cytowana źródłowa praca Reichardta (l.c.), w której pisze o jego znalezieniu w 1853 roku na wilgotnej łące leśnej („feuchten Waldwiese”), co podano jako „dry slope near forest glade” [?] – s. 100 i 159;

– *Amaranthus melancholicus* L. ponieważ stanowisko „AD 59 Zielona Góra” dotyczy *A. dinteri* (*A. melancholicus parvifolius*) – por. Schube 1914, Ascherson, Graebner 1919, Rutkowski 2004;

– *Hordeum bulbosum*, ponieważ stanowisko AE 35 Zgorzelec [„in der Ponte” (Barber)] znajduje się w Görlitz – Schube 1903;

– *Malva nicaeensis*, ponieważ na stanowisku AD 64 „Jasienica Gubińska” [nazwa urzędowa: Jasienica] była uprawiana („gebaut”) na paszę dla bydła, a jej stanowisko w Gubinie (AD 43) „beim Grunewalder Übergang” (Lademann 1937) znajduje się na lewym brzegu Odry [Grunewald = część miasta Guben], oraz *Paspalum racemosum* i *Vulpia geniculata* – AD 43 Gubin [„am Westring”] (Lademann l.c.) położonym również w Guben. Trudno też uznać za efemerofit *Chamaecytisus glaber* na stanowisku AD 75 koło Lubka (Decker 1912), gdzie stare egzemplarze tworzyły pas leśny przy torze kolejowym („Waldstreifen am Bahngleise ... in alten Exemplare”), a na stanowisku BE 97: wzgórze Joniec [Jańska Góra] (niem. *Johnsberg*) koło Sokolnik (niem. *Wättrisch* – 13 km od Niemczy) rósł całkiem dziczykały („völlig verwildert” – Schalow 1932); ponadto Decker (1912) nie podaje przypisywanych mu gatunków: *Chloris virgata* AD 65 i *Sesamoides canescens* AD 67 a Schube (1908) – *Silene cserei*.

Z kolei *Moenchia erecta* jest traktowana przez Fieka (1881), i powtarzającego jego dane Schubego (1903), jako roślina rodzima na Śląsku, spotykana bardzo rzadko i nie corocznie, osiagająca tu wschodnią granicę rozmieszczenia

(Tarnowiec). W tym przypadku zabrakło w wykazie odpowiedniej uwagi; pominięto natomiast jej stanowisko w Kołobrzegu (Winkelmann – Ascherson, Graebner 1898–1899). Odnosnie *Lathyrus sativus* brak informacji, w jakim charakterze został zebrany w Ogrodzie Botanicznym w Gdańsku Oliwie, 1893 (CA 89). Nie wspomina o tym Abromeit et al. (1898 – data uwzględniona jednak w załączniku B), który pisze tylko o rzadko podejmowanych próbach uprawy tego gatunku, np. w okolicach Ełku, nie podaje także: Schwarz (1967), która uwzględniła dane z Zielnika TRN, a Rostański i Sowa (1987) zaliczyli go do ergazjoefemerofitów. Również na Śląsku był uprawiany i znajdowany jako zdziczały na ugorach (Fiek 1881).

Dane o ogólnym występowaniu w Poznańskim *Hypericum gymnanthum* i *H. mutilum* przytoczono za *Flora Europaea* (Robson 1968), podobnie jak to uczynili Rostański i Sowa (1987), którzy w przypadku drugiego gatunku wymieniają jeszcze Szulczewskiego (1951), co powtórzono również w wykazie stanowisk (s. 139). Ten ostatni podaje jednak dla obu gatunków konkretne stanowisko – Cz[arnków]: Smolary (B[ock 1908]). Po raz pierwszy o tym znalezieniu informują szeroko Uechtritz i Ascherson (1885) w artykule „*Hypericum japonicum* (= *gymnanthum* Engelm. et Gray) in Deutschland gefunden” (*Ber. Deutsch. Bot. Ges.* 3: 63–72): na bagnie niedaleko leśniczówki Smolary (niem. *Theerkeute*) koło Wronek (niem. *Wronke*), znaleziony przez nadleśniczego A. Straehlera w 1884 r., zawleczony przypuszczalnie z amerykańskimi nasionami koniczyny. W następnym roku Straehler znalazł tam jeszcze inny gatunek z tego rodzaju – *H. mutilum*, rosnący razem z *H. japonicum*, o czym donosi Uechtritz (1885, *ibid.* s. XLI–XLII), podając jeszcze drugie miejsce jego występowania na tzw. „Bzowo’er Blotte” [= Błoto, nazwa od wsi Bzowo], położonym na wschód od Nadleśnictwa Smolary. Oba gatunki z tego stanowiska wymienione są także w dziele Hegiego (*Ill. Fl. Mitteleur.* V, 1: 505 [1925]) oraz ogólnie przez Aschersona i Graebnera (1898–1899: 493, *Flora des Nordostdeutschen Flachlandes*) powołujących się na Uechtritz

i Aschersona (1885) oraz Uechtritz (1885). Dlatego też uznanie *Flora Europaea* za pierwotne źródło informacji jest w tych przypadkach nieuzasadnione.

W przypadku *Astragalus boëticus* nie powinno zostać uwzględnione stanowisko w Gołdapi (FA 84), ponieważ dotyczy rośliny uprawianej (pod nazwą „Kaffee” – Abromeit et al. 1898: 187), przy *Asperula arvensis* – stanowisko Wrocław Biskupin (BE 49) dotyczące *A. orientalis* (por. sprostowanie – Schalow 1932: 110), a przy *Coincya monensis* – stanowiska: AD 58 – near Zielona Góra i CE 00 – near Milicz, które Krawiecowa (1951) przytoczyła jako przykłady hodowania tej rośliny w Europie środkowej „od ok. 1560 r., m.in. na Śląsku koło Milicza i Zielonej Góry”. Z innego powodu odnosi się to do stanowiska *Trifolium alexandrinum* – Głubczyce CF 44, ponieważ Fiek (1881) go nie wymienia, a powtarza tylko dane Uechtritz (1880) odnoszące się do Raclawic Śląskich koło Głubczyc, który nie wyklucza, że może to być pozostałość po dawnej uprawie. Natomiast stanowiska w Zgorzelcu AE 35: *Dracocephalum thymiflorum* [„in der Ponte” (Barber)] – Fiek, Schube (1890), *Erysimum repandum* [„Bahnhofstrasse” (Barber)] – Fiek, Schube (l.c.), *Turgenia latifolia* [„Actienbrauerei” (Barber)] – Fiek, Schube (1894), *Medicago polymorpha* [„am Schiessstande beim Park” (Bänitz) – Fiek 1881] znajdują się po stronie niemieckiej; położenie pierwszego i drugiego z nich błędnie „przetłumaczono” jako: close to ferry-boat (niem. *Ponte* – prom) i Kolejowa Street. Dotyczy to również następujących stanowisk podanych z Gubina AD 43, a położonych w Guben (Lademann 1937): [„am Anger” – obecnie w dzielnicy Schlagsdorf, co w kilku przypadkach przetłumaczono jako siedlisko: meadow, pasture, a w większości całkowicie pominięto] – *Aegilops ligustica*, *Ammi majus*, *Bromus rigidus*, *Chenopodium ambrosioides*, *C. hircinum*, *C. pratericola*, *Cynosurus echinatus*, *Dasypyrum villosum*, *Dracocephalum moldavicum*, *Eragrostis mexicana*, *Fumaria capreolata*, *Guizotia abyssinica*, *Humulus scandens*, *Lolium rigidum*, *Lythrum junceum*, *Melilotus indicus*, *M. sulcatus*,

Moenchia mantica, *Phalaris coerulescens*, *Polygonum patulum*, *Rapistrum rugosum*, *Solanum triflorum*, [„Grunewalder Übergang”] – *Humulus scandens*, [„an Hedewigs Teich”] – *Ambrosia trifida*, *Ammi majus*, *Centaurea solstitialis*, *Chenopodium hircinum*, *Dimorphotheca pluvialis*, *Medicago polymorpha*, *Melilotus indicus*, *M. messanensis*, *Vicia bithynica*, [„Hoemann Strasse”] – *Cynosurus echinatus*, [„Sächsischer Strasse”] – *Centaurea diluta*, *Chenopodium hircinum*, [„Schöneicher Strasse, Weg”] – *Asperula arvensis*, *Fumaria capreolata*, *Rapistrum rugosum*, [„Viehmarkt”, podany jako „at cattle market”] – *Chenopodium berlandieri*, *Cynodon dactylon*, *Glaucium corniculatum*, *Sisymbrium austriacum*, *S. orientale* [„am Westring”] – *Bromus lanceolatus*, *Polypogon monspeliensis* – w sumie 45 stanowisk.

Stanowisko *Sideritis montana* z Krakowa pomylkowo zlokalizowane w jednostce kartogramu DE 99, znalazło się na takim miejscu na mapie występowania tego gatunku (Fig. 15), podobnie jak stanowisko *Cynodon dactylon* z Zielonej Góry AD 98 zamiast AD 58 (Fig. 8); z kolei brak w wykazie (s. 164) stanowiska *Sorghum halepense* z Krakowa (DF 69) znajdującego się na mapie (Fig. 7). Trudniej wytlumaczyć błędną lokalizację stanowiska *Verbascum chaixii* subsp. *orientale* – Lubogoszcz, na Pomorzu (BB 46 – gdzie położona jest jedna z miejscowości o tej nazwie w Polsce), skoro z cytowanej pracy (Tyszkiewicz 1970) wynika, że znajdowało się ono na stoku góry Lubogoszcz [Beskid Wyspowy]; zabrakło także uwagi, że okazy oznaczył T. Tacik, a autor nie wyklucza naturalności stanowiska, oraz informacji o miejscu przechowywania zebranego okazu – KRAM. Przy *Fumaria capreolata* błędnie podano i zlokalizowano miejscowość Prószków (niem. *Proskau*) jako Pruszków w BE 60 [?, na E od Jeleniej Góry] zamiast w CF 04 (jak przy *Orobancha hederæ*); z kolei przy *Medicago polymorpha* i *Cuscuta gronovii* – Prószków (Schube 1903, 1925) zlokalizowano w AD 98, gdzie znajduje się miejscowość Pruszków (niem. *Kaltdorf*). Przy *Cynosurus echinatus* stanowiska położone w dawnym powiecie Koźle (Schube 1930): Karchów (niem.

Karchwitz) zlokalizowano jako Karchowice (niem. *Karchowitz*, *Gutenquell*) koło Pyskowiec (DF 20) zamiast poprawnie jak przy *Centaurea diluta* – CF 45, a Ligota Wielka (niem. *Gross-Ellguth*) – CF ..., jako miejscowość o takiej samej nazwie koło Otmuchowa (BF 19). Przy *Echium plantagineum* zamiast miejscowości Siodło (niem. *Zedel*) – AD 86, powinno być: Szczepanów (niem. *Zeipau*) near Jankowa Żagańska – AD 96 (por. Fiek 1881, Decker 1912); przy *Vicia melanops* (BE 62) zamiast: Pogwizdów (niem. *Langhelwigsdorf*) – Gorzanowice (niem. *Ober Hochendorf*) (Schalow 1932); przy *Chenopodium pratericola* (Meyer 1931), *Chorispora tenella* i *Rumex triangulivalvis* (Meyer 1935) zamiast BE 59 „central railway station, trackway” – city port (niem. *Stadthafen*) goods station [BE 48]; przy *Bifora radians* (BE 48) zamiast „western goods station” – city port goods station, 1932 (Meyer 1933); przy *Erodium stephanianum* zamiast BE 48 „Popowice western goods station in port” [?] – reloading port Popowice, 1932 (Meyer 1933); przy *Citrus aurantium* oraz *Phoenix dactylifera* zamiast BE 49 „Wrocław city/river port” – śmietniska przy basenie portowym dworca towarowego Wrocław Nadodrze (niem. *Odertor*) (Meyer 1932: 87) i tak samo przy *Echinochloa colona* (zamiast „Wrocław western goods station”); przy *Melilotus messanensis* (Meyer 1932, Schalow 1932) i *Phalaris canariensis* (Meyer 1931) zamiast BE 48 „Wrocław Osobowice railway areas” – Wrocław East goods station; przy *Anacyclus clavatus* i *Melilotus sulcatus* zamiast BE 59 „Wrocław Brochów eastern railway station” – East goods station [0,5 km na E od dworca głównego] (Schalow 1932); przy *Sideritis montana* zamiast BE 48 „Świebodzki” station – West goods station (Schalow 1932); przy *Sisymbrium orientale* zamiast BE 59 „near the South Park” – Körnerwiese (Schalow 1932); przy *Carduus macrocephalus* (BE 49) zamiast Schalow – (Meyer 1936) Wrocław Wojszyce, majątek doświadczalny, 1935.

Przy *Alkanna primuliflora* „Tiergarten” to nazwa miejscowości Głuchowice (14 km na ENE od Chojnowa) a nie „area of zoological garden” [?] w Goliszowie (BE 21) – Schube (1904), a przy

stanowisku BE 49 Wrocław pominięto uwagę, że oznaczenie jest niepewne („*primuliflora?*”). Przy *Erodium moschatum* – Malbork (DB 23), jako miasto powiatowe poprzedza właściwe stanowisko: Tujsk (niem. *Tiegenort*) oddalone od Malborka o 27 km [DA ..], na którym, ponadto, gatunek określony został jako zdziczały (por. Abromeit et al. 1898: 157). Podobnie w przypadkach: stanowiska Wałcz (BC 06), przy *Cuscuta gronovii*, gdzie właściwym stanowiskiem są tylko Koszyce (BC 17) i do niego odnosi się uwaga: „*Salix purpurea* parasite”, przypisana do Wałcza (Abromeit et al. 1903: 566), – stanowiska Świecie (CB 99) przy *Crepis nicaeensis* zamiast: Jastrzębie (niem. *Falkenhorst*) – 17 km na NW od Świecia, oraz miast powiatowych: Gołdap, Olecko, Ełk przy *Bromus grossus* (Abromeit et al. 1940), Milicz – przy *Lepidium heterophyllum* (Schalow 1933) Żary – przy *Coleostephus myconis* i *Sorghum halepense* (Decker 1912), Świebodzin, Krosno Odrzańskie – przy *Chamaemelum mixtum* (Decker 1912), Środa Śląska przy *Fumaria muralis* (sub. *F. vaillantii*) (Schube 1927) zamiast wymienienia podanych tam właściwych stanowisk. Kowary (BE 80) przy *Potentilla chrysantha* (Fiek, Schube 1893) poprzedzają właściwe stanowisko Bukowiec (trawnik w parku, 1892). Stanowisko „Rochów Nyski or Skorochów near Nysa” (CF 10) przy *Guizotia abyssinica* (Schalow 1931) to Rochów (niem. *Rochus*), natomiast Meyer (1931) nie wymienia go przy *Hedypnois cretica*, jak to zostało podane na s. 137. Przy *Centaurea solstitialis* zbieżność nazw była powodem błędnego zamieszczenia w wykazie miejscowości Wysocko (niem. *Hohendorf*) – BE 40 [położonej koło Złotoryi], którą Fiek (1881) i Schube (1903) wymieniają z powiatu Bolków, również uwzględnioną, jako: Gorzanowice (niem. *Ober Hohendorf*) near Bolków – BE 62; przy *Crepis nicaeensis*, miejscowość Kraszowice (niem. *Kroischwitz*) koło Świdnicy – [BE ..] (Fiek 1881: 258), zlokalizowano jako Kraszowice koło Bolesławca – AE 38; przy *Echium plantagineum* i *Rumex bucephalophorus* zamiast stanowiska „AD 34 Rybaki near Świebodzin” [niem. *Schönfeld*, pow. Krosno Odrzańskie]

powinno być: Rokitnica (niem. *Schönfeld*, pow. Świebodzin). Z kolei niedokładne zrozumienie tekstu w przypadku stanowiska *Centaurea solstitialis* (Gerhardt 1885, Uechtritz 1885): Legnica, przy kolei świebodzkiej – [BE 33] (niem. *Liegnitz: an der Freiburger Bahn*) sprawiło, że podano go jako Świebodzice (niem. *Freiburg i. Schl.*) – BE 74. Miejscowość „Kletschkau” (pol. *Kleczków*, dawna wieś obecnie w granicach Świdnicy – BE 75) w powiecie świdnickim (Fiek 1881) zamieszczono jako Wrocław Kleczków – BE 49 [?], oraz opuszczono niektóre stanowiska z tego miasta (m.in. Karłowice, niem. *Carlowitz*). Wątpliwości budzi także miejscowość Kłonice (niem. *Klonitz*) – BE 52, której Fiek (1881) i Schube (1903) nie wymieniają oraz poprawność nazwy miejscowości Jaworze (niem. *Ernsdorf*) przy stanowisku „between Uciechów and Jaworze near Dzierżoniów” – BE 86, ponieważ w tej okolicy taka nazwa nie występuje (prawdopodobnie odnosi się ona do Jaworza [niem. *Ernsdorf*] koło Bielska), natomiast w odległości 1 km od Dzierżoniowa znajdowała się wieś Ernsdorf, włączona w latach międzywojennych do tego miasta, stąd też nie posiada nazwy polskiej (przy *Ammi majus* BE 96 pominięta). Stanowisko BE 75 – Świdnica „Költschenberg” to Wzgórze (Góry) Kielczyńskie w Masywie Ślęży, 10 km na ESE od Świdnicy. Stanowisko DA 80 – Gdańsk, leg. *Lützw* 1892 (TRN) podane za Schwarz (1967) dotyczy błędnie zinterpretowanej informacji Abromeita et al. (1903), że Lützw (92) nie stwierdził ponownie tego gatunku w Gdańsku („fehlt neuerdings b. Danzig”). Stanowisko: brzeg [rzeki] Ślęży (niem. *Loheufer*) k. [Wrocławia] Partynic (Droth) (Schube 1914) przetłumaczono jako „Wrocław Partynice, close to a tannery, leg. Ruthe” [?] (niem. *Lohe* – garbnik, dębica garbarska; *Loherberei* – garbarnia). Ponadto, nie uwzględniono w wykazie oraz na mapie rozmieszczenia (Fig. 4) następujących stanowisk z literatury: koło Bukowa (niem. *Buchholz*) (Abromeit et al. 1903), Żórawina (niem. *Rothsürben*) – [BE 69] (Fiek, Schube 1894), Cieszyn Bobrek – [DG 00] (Fiek 1881), Wrocław Rakowiec (niem. *Marienu, Morgenau*) przy „Wasserhebewerke” przed ul. Na Grobli (niem.

Am Weindendamm) (Uechtritz 1879), Śleza (niem. *Lohe*) koło Wrocławia (Schube 1911), Żary, na północ od „Thielvorwerk” (Decker 1912), [Wrocław] Leśnica (niem. *Lissa*) koło Żaru (niem. *Saara*) (Grüning) (Schube 1917), Strzegom (niem. *Striegau*), g. Szeroka (niem. *Breite Berg*) 1886 (Callier) – Fiek (1887) oraz Włóki i Inowrocław (Bock 1908). Stanowisko *Geranium lucidum* AE 37 to Czerna (niem. *Tschirne, Tonhain*).

Przy *Rapistrum rugosum* (Abromeit et al. 1898) powtórzono stanowisko *R. perenne* z Torunia (DC 30), z lokalizacją DC 40! błędnie interpretując uwagę poprzedzającą stanowisko: „Wie vor”, która odnosi się do sposobu zawleczenia: z rosyjskim zbożem, zamieszczoną przy znajdującym się powyżej *R. perenne*. Wątpliwości budzi stanowisko „Żukowice near Zielona Góra (BD 82)”, którego cytowany autor (Uechtritz 1886) nie wymienia; brak również miejscowości o takiej nazwie w okolicy. Przy stanowisku *Valerianella carinata* AE 78 zamiast Zielona Góra powinno być Jelenia Góra a dokładny jego cytat to: between Górzyniec and „Dachsbaude” [Gasthaus 2 km od Szklarskiej Poręby Dolnej] (Schube 1901). Przy *Solanum cornutum* błędnie zlokalizowano stanowisko Pietrzykowice [niem. *Poln.-Peterwitz*] near Wrocław CE 40 [= niem. *Klein Peterwitz*] zamiast [BE ..], pomijając właściwych autorów – Fiek, Schube (1896) i nazwiska informatorów (Jenner, Schube).

Stanowisko *Reseda alba* (Decker 1912) podane jako AD 43 „Brzezina” (niem. *Gross Breesen*) to obecnie część miasta Guben, stanowisko „AD 43 Gubin” (Lademann 1937) dotyczy parku w miejscowości Węglina (niem. *Oegeln*) oddalonej 14 km od Gubina, a stanowisko „CE 79 – Bogacice (niem. *Reichtal*) near Oleśnica” odnosi się do miejscowości Skorośzów (niem. *Skorischau*) koło Rychtała (niem. *Reichtal, Reichthal*) (Burda) – Schube (1912). Stanowisko *Dactyloctenium aegyptium* (Decker 1912) Budziechów (niem. *Baudach*) koło Lubuska („Baudacher Feldmark”) podano jako „AD 65 Lubusko, fields outskirts, close to buildings” [?]. Decker (l.c.) powołuje się w tym przypadku

na pracę Aschersona (1901), który dokładniej opisuje miejsce znalezienia tego gatunku przez R. Schultza w roku 1899: na polu w obrębie granicy tej miejscowości, między tunelem kolejowym przy „Eichberg-Strasse” a cegielnią Freitag, Roll i Krenz, gdzie został zawleczony z odpadami wełny używanymi jako nawóz [brak takiej informacji w załączniku B]. Wymieniony rok znalezienia został jednak poprawnie podany w załączniku B, mimo, że praca Aschersona nie została uwzględniona zarówno w piśmiennictwie jak i w załączniku C. Stanowisko *Bromus briziformis* (AE 28): „Grosse Zeche (Alt)” [leśniczówka 2 km od Bolesławca] (Schube 1906) podano jako Bolesławiec, near mine [?] (niem. *Zeche* – kopalnia).

Trudno powiedzieć na jakiej podstawie zlokalizowano stanowisko *Roemeria hybrida* „BC 90 Bobrowice near Międzyrzecze, near Bobrowickie Lake”, skoro cytowany przy nim Decker (1912) podaje: Międzyrzecz, nad Jeziorem Bobowickim (niem. *Bobelwitzer See* – por. Rospond 1951: 433), dodając 1850 Holzschuher, 1871 Th. Meyer, z powołaniem się na pracę Behrendsen (1897), w której znajduje się obszerna adnotacja Aschersona dotycząca historii tych znalezień. Stanowisko wymieniają również Ascherson, Graebner (1898–1899). Pomyłka nastąpiła prawdopodobnie w wyniku podobieństwa nazw Bobelwitz (= Bobowicko) i Boberwitz (= Bobrowniki); tej ostatniej w okolicy Międzyrzecza brak.

Przy *Dracocephalum thymiflorum* z 18 stanowisk wymienionych przez Abromeita et al. (1903) uwzględniono tylko 8. Błędnie zlokalizowano miejscowości: Rehnhof [folwark] koło Świecia jako Ryjewo (niem. *Rehnhof*) koło Sztumu – DB 42 (położone 70 km na NE od Świecia) oraz Górki (niem. *Gorken*) koło Kwidzyna [DB – 52], na nasypie kolejowym, jako Górki (niem. *Gorken*) koło Sztumu – DB 57 (znajdujące się 30 km na ENE od Świecia), przez które nie przebiega żadna linia kolejowa; ponadto określenie stanowiska: koło mostu na Brdzie (niem. *Brahebrücke*) koło Tucholi podano jako siedlisko – „abandoned field” (niem. *Brache* – ugór/odłóg). Przy *Polycarpon tetraphyllum*

pominięto 11 stanowisk podanych przez Fieka (1881) i Schubego (1903b). Przy *Vicia articulata* brak 6 stanowisk (poza uprawą) z pracy Abromeita et al. (1898). Z pracy Schalowa (1936) nie uwzględniono stanowisk kilku rzadkich efemerofitów, jak *Bunium bulbocastanum* (s. 75), *Phleum subulatum*, *Erysimum repandum* i *Cochlearia officinalis* (s. 79). Pominięto również wiadomość o występowaniu *Bunium bulbocastanum* na Krowiarkach (niem. *Kalkberge*) w Masywie Śnieżnika (Limpricht 1942, *Repert. Spec. Nov. Reg. Veg., Beihefte* **131**) oraz znak zapytania po stanowisku CC 47 – na dworcu kolejowym w Złotnikach Kujawskich (Bock 1908).

Z kilku powodów budzi zastrzeżenia stanowisko *Scorzonera cana*: „FF 75 – Chyrów (Piekoś [!] 1972) railway embankment, leg. *Kotula* 1882 (KRAM)”. Mimo wyraźnego określenia położenia stanowiska zarówno we *Florze polskiej* na której się oparto jak i w pracy źródłowej, na którą się tam powołano – okolice górnego Strwiąża i Sanu, zlokalizowano go na SE od Rzeszowa, prawdopodobnie dlatego, że taką nazwę nosi również część wsi Handzlówka (oddalona od najbliższej linii kolejowej o 10 km). Stanowisko, znajduje się obecnie poza granicami Polski (Ukraina, na SE od Dobromila). Nie wiadomo również, czy informacja „leg. *Kotula* 1882 (KRAM)” jest zmienioną wersją określenia „podany przez *Kotulę* (1882)” czy też rzeczywiście pochodzi z Zielnika KRAM?, w którym okazów *Kotuli* nie udało mi się odszukać. Ponadto dane bibliograficzne cytowanej pracy Piekoś (1972) są błędne. Z kolei stanowisko *Lactuca saligna* „CF 68 – Pietrzykowice, near cool [!] mine” (Schalow 1932), w oryginale „Hultschiner Ländchen: Petershofen in der Nähe der Kohlengrube (Kotschy)”, odnosi się do miejscowości Peřtkovice („Petrův dvůr”, Petrkowitz, 6 km na ESE od Hlučína), obecnie część miasta Ostrawy w Czechach. Lokalizacja CF 68 (na E od Raciborza) dotyczy prawdopodobnie miejscowości Pietrkowice (niem. *Peterkowitz*), obecnie część miasta Rydułtowy.

Niespodziewanie duży kłopot sprawiła nazwa Nowy Port (niem. *Neufahrwasser*) w Gdańsku (Schwarz 1967 – jako „N. Port”), często

pojawiająca się w wykazie stanowisk i cytowana tam jako: port, N. Port, „Port Północny”, North Port, a wielokrotnie zupełnie pomijana. Przy stanowisku *Centaurea solstitialis* DA – 80 Gdańsk (Misiewicz 1976), pominięto współczesną nazwę Port Północny, a siedlisko „trawnik przy taśmociągu” przetłumaczono jako „wastelands in the port area”.

Wymienione przykłady, dotyczące zaledwie kilkudziesięciu gatunków, których dane porównano z niektórymi opracowaniami źródłowymi, obrazują różnego rodzaju trudności i pułapki, z jakimi można się było spotkać w trakcie pracy nad monografią. Powodem błędnego umiejscowienia stanowisk było przypuszczalnie dokonywanie ich lokalizacji w oderwaniu od prac, z których pochodziły, zawierających często dodatkowe informacje o ich położeniu. Niekiedy można odnieść wrażenie, jakby lokalizacji stanowisk w jednostkach kartogramu dokonywał komputer, wybierając dowolną miejscowość o takiej samej nazwie bez uwzględnienia takich informacji jak np. dawną lub obecną przynależność administracyjną.

Przy cytowaniu stanowisk efemerofitów nie zawsze uwzględniano wszystkie dane znajdujące się w literaturze: pełne ich brzmienie, kompletność, siedlisko (brak przy wielu gatunkach a przy niektórych zostało podane, pomimo braku takiej informacji w wykorzystanych pracach), rok znalezienia różniący się od daty publikacji (dotyczy także załącznika B), nazwiska osób podawanych jako źródło informacji (często pomijane) oraz istotne uwagi (dotyczące m.in. sposobów zawleczenia); całkowicie pominięto częstość występowania. Jako przykłady można tu podać: stanowiska *Vicia tenuissima* DA 80 – „Gdańsk, North Port” i DB 90 [?] – „Gdańsk Wisłoujście (Abromeit et al. 1898), leg. *Helm* 1885”, według cytowanego źródła przedstawiają się następująco: Westerplatte, near Wisłoujście [w innych miejscach – DA 80!] in Nowy Port, and near Martwa Wisła (*Helm* 1885), ballast plant; w podobnej sytuacji przy *Lactuca saligna* (Abromeit et al. 1903) pominięto stanowiska Nowy Port i nad Martwą Wisłą, dodając jednocześnie „leg. *Lützow* C. 1892 (TRN)”, którego

Abromeit et al. (l.c.) cytuje z informacją, że ponownie w Gdańsku nie potwierdził on występowania tego gatunku („fehlt jetzt b. Danzig (Lzw. 92)”, Schwarz (1967), która podaje stanowiska Westerplatte i Nowy Port, na placach balastowych (Helm 1881) nie wymienia przy tym Zielnika TRN, który wykorzystana w swoim opracowaniu; przy *Hyoscyamus albus* (Abromeit et al. 1903) jako siedlisko podano „ballast heaps”, którego w oryginale brak, jest natomiast w pracy Schwarz (1967 – plac balastowy), tu nieuwzględnionej, która podaje jako źródło Zielnik TRN; przy stanowisku *Medicago arabica* (AD 58) zamieszczono także dane odnoszące się wyłącznie do *M. denticulata* (*M. polymorpha*) z całkowicie odbiegającym od wersji oryginalnej opisem położenia; z kolei przy *M. denticulata* znalazły się dane dotyczące tylko *M. arabica* (Uechtritz 1880); przy *Briza minor* (Rostański 1873) opuszczono istotną informację o położeniu stanowiska: Białoleka nad Narwią, a przy kilku stanowiskach z Gubina bliższe określenie ich położenia: nad [rzeką] Lubszą (niem. *Lubst*), co sytuuje je po stronie polskiej; przy *Carduus hamulosus* opis stanowiska odbiega od wersji oryginalnej, nie podano siedliska, a w załączniku B, w rubryce „introduction pathways”, nie uwzględniono uwagi, że gatunek został zawleczony prawdopodobnie ze zbożem (Uechtritz 1879), tak jak i *Sideritis montana* (Meyer 1931: 110; przy *Euphorbia volhynica* po autorach nazwy gatunku zamiast *Fl. Polska* 2: 107 (1921) powinno być *Rośl. polskie*: 201 (1924), a zapis stanowiska powinien wyglądać następująco: Kraków Pychowice (Rostański 1992) on Vistula River, leg. *Żmuda* 1909 (KRAM), zaś w załączniku B, w rubryce 7 zamiast (1924) powinno być (1992); przy *Cuscuta gronovii* jako „first record” figuruje data pracy Schubego (1903), podczas gdy z publikacji źródłowej (Schube 1900) wynika, że obserwacji dokonano w roku 1869. Daty pierwszych znalezień podane w załączniku B w ponad 130 przypadkach różnią się od dat wymienionych w wykazie stanowisk (załącznik C); jednocześnie przy blisko 60 gatunkach znajdują się tylko w załączniku B (bez podania źródła ich pochodzenia), co wskazuje

na opracowanie obu załączników niezależnie od siebie. Może to mieć wpływ na umieszczenie danych w odpowiednich przedziałach czasowych i statystykę. Informacje podane w rubrykach 8 i 9 nie zawsze są pełne i zgodne z danymi znajdującymi się w wykazie stanowisk. Stosowany powszechnie w wykazie skrót *leg.* przed nazwiskiem (bez skrótu Zielnika) oznacza nie tylko autora zbioru, jak się na ogół przyjmuje, ale odnosi się również do znalazców, obserwatorów, informatorów oraz autorów prac publikowanych. Zaledwie w kilku przypadkach użyto wyrażen: *observed* i *collected*. Opisy siedlisk w angielskim przekładzie wielokrotnie znacznie odbiegają lub są tylko zbliżone do informacji w języku oryginału, a niekiedy są całkowicie błędne, np. przy *Plantago patagonica* (BE 47) pole koniczyny czerwonej („Rothkleefelde”) przetłumaczono jako pole czerwonej kapusty („red cabbage field”), przy *Cynosurus echinatus* (BE 08) pola pszenicy („Weizenfeldes”) – jako „meadow” (niem. *Wiese* – łąka), przy *Lactuca virosa* (BE 58) „bei ewangelische Kirche” – jako „at protestant cemetery” (niem. *Kirche* – kościół, *Kirchhof* – cmentarz), a miejsce zwałki koło przejazdu kolejowego („am Schuttabladeplatz beim Bahnübergange”) (Uechtritz 1890: 324) – jako „on railroad close to goods shipment space”. Określenia dotyczące tego samego stanowiska/siedliska tłumaczone są przy poszczególnych gatunkach w rozmaity sposób, np. Wrocław – port miejski (niem. *Stadthafen*), miejsce gdzie wyrzucane są śmieci ze spichrza („Stelle wo der Müll der Speicher abgelagert wird”) jako: river port, city port, dumping ground, heap of rubble, dumping ground near mill [?], wasteland close to a mill, a określenie „Müllstelle” jako: near mill, near the mill, close to a mill, wasteland close to mill, river port, area of river port, dumping ground lub całkowicie pominięte. Jak zatem będą się przedstawiały te informacje w stosunku do wersji oryginalnej po przytoczeniu ich w języku polskim?

Zastanawiające i trudne do wytłumaczenia jest pominięcie wielu stanowisk, co najmniej kilkudziesięciu (tylko w porównanych pracach źródłowych, poza przykładami wymienionymi

w tekście) gatunków uznanych za efemerofity, zarówno z uwzględnionego piśmiennictwa, jak i z niewykorzystanych opracowań (np. Wimmer 1857, *Flora von Schlesien*, 3. Aufl., i in.), poważnie obniżające kompletność opracowania. Nie sięgnięto również do starszej literatury, na którą powołują się autorzy wykorzystanych prac (np. Decker 1912, Szulczewski 1951, Schwarz 1967 i in.), co przesunęłoby daty znalezień nieraz o kilkadziesiąt lat wstecz.

Pewne niejasności może budzić sposób cytowania literatury dokumentującej stanowiska. W wielu przypadkach obok autora pracy źródłowej znajdują się nazwiska autorów, którzy w swoich opracowaniach tylko powtarzają jego dane. Ponieważ nie jest to stosowane konsekwentnie, może sugerować, że potwierdzili oni bądź znaleźli gatunek w innym czasie. Możliwa jest też interpretacja, że na podstawie tych prac podano informację o pracy źródłowej, nie mając do niej dostępu, a jednocześnie uwzględniają ją w spisie literatury. Wielokrotnie nie jest przestrzegana zasada podawania stanowisk z wcześniejszych pozycji literatury, znajdujących się w wykazie piśmiennictwa, i przytaczanie ich ze źródeł wtórnych powołujących się na takie publikacje. Przy stanowisku *Lepidium latifolium*: Gdańsk Westerplatte, poza informacją podaną przez Abromeita et al. (1898), przytoczono dane zaczerpnięte z pracy Schwarz (1967) na podstawie Zielnika TRN, której nie wymieniono. Zdarzają się też przypadki pominięcia pewnych pozycji literatury, np. Krupa (1882) przy stanowisku *Lepidium latifolium* z [Krakowa] Bieżanowa oraz nie uwzględniania starszych prac cytowanych w literaturze, np. Góra (1975), z pracy Trzczińskiej-Tacik (1979), przy stanowisku *Sisymbrium orientale* z Krakowa Pleszowa, Ascherson, Graebner (1898–1899), z pracy Abromeita et al. (1903), przy stanowisku *Cuscuta gronovii* koło Ciechocinka czy Kotula (1883) z pracy Piękoś (1972) przy *Scorzonera cana*. Pominięto także niektóre prace cytowane przez Rostańskiego i Sowę (1987), np.: Ascherson, Graebner (1898–1899), Lejmbach (1975), Łuczycza (1977), Stuchlikowa (1985) i nie wykorzystano znajdujących się w nich danych.

W końcowym etapie opracowania, w wykazie stanowisk, zabrakło ujednoczenia pochodzących z różnych źródeł danych, pod względem obecnej przynależności administracyjnej miejscowości, przy podawaniu ich w języku angielskim (np. Oder – Odra, Stara Odra, „Western Warsaw”, Warszawa Wschodnia – East station, Gdańsk, Wileński station, Vistula – Wisła, cereal wharf – Zbożowe Embankment, nabrzeże, torowisko, „Huta Lenin” itp.), lokalizacji w systemie ATPOL (te same stanowiska [nie miejscowości!] w różnych jednostkach kartogramu), czy kolejności stanowisk. Nie ujednoczono również sposobu cytowania literatury i nie wyeliminowano błędów w wykazie piśmiennictwa, o co powinni byli zatroszczyć się także redaktorka i korektor z ramienia Wydawnictwa. Szkoda, że na stronie 4 zabrakło autora i podpisu zdjęcia kwitnącej *Claytonia perfoliata*, zamieszczonego na okładce.

W tekście zauważyć można liczne ślady działalności chochlika komputerowego przeoczone w korekcie (literówki, przestawienie lub zamiana liter, bądź cyfr w datach, brak kursywy, „boldu” czy znaków diakrytycznych), w wielu przypadkach kwalifikujące pomyłki do erraty.

Podsumowując, w porównaniu z dotychczasowymi zestawieniami, lista efemerofitów poszerzona została o 14 gatunków: 9 podanych przed 2002 rokiem i 5 – po tym roku (w tym 4 stwierdzone w Ogrodach Botanicznych).

Monografia posiada przejrzysty układ oraz staranną szatę poligraficzną i pod tym względem wzbudza zaufanie; szyty grzbiet i twarde okładki zapewnią jej trwałość w przypadkach częstego użytkowania, czego można się spodziewać. Tym niemniej, ze względu na zauważone i podane tylko przykładowo błędy, pomyłki i nieścisłości (wszystkich nie sposób wymieniść) użytkownicy powinni się liczyć z ich wystąpieniem także w innych przypadkach. Nie pozostają one bez wpływu na dane statystyczne zamieszczone w części pracy poświęconej wynikom, oraz przedstawione na wykresach, kartogramach rozmieszczenia gatunków i koncentracji stanowisk. Ponieważ lista efemerofitów, a zwłaszcza wykaz ich stanowisk będą niewątpliwie najczęściej

wykorzystywaną częścią opracowania, uzupełnienie braków, usunięcie błędów i sprostowanie pomyłek wydaje się niezbędne, aby nie zostały następnie utrwalone w literaturze, zarówno polskiej jak i zagranicznej.

Mam nadzieję, że moje uwagi, poczynione w trosce o poprawność podanych materiałów zostaną przychylnie i życzliwie przyjęte, podobnie jak to miało miejsce w przypadku Autorów „Alfabetycznego wykazu efemerofitów Polski”, gdzie mogłem je przedstawić jeszcze w fazie maszynopisu. Mogą też zostać wprowadzone do bazy danych, na ogólnie przyjętych zasadach, zwłaszcza, że po wyczerpaniu nakładu publikacja będzie dostępna w wersji internetowej.

Napisanie niniejszej recenzji wiązało się dla mnie z ogromnym dylematem. Z jednej strony dlatego, że otrzymałem autorski egzemplarz książki z miłą dedykacją, a jak głosi znane przysłowie „darowanemu ...” itd., z drugiej zaś, wobec stwierdzenia w nim zdecydowanie za dużo różnego rodzaju uchybień, od których nie jest wolna żadna część opracowania, uznałem, iż powinnością recenzenta jest zwrócenie uwagi na ich obecność. Z dłużej doświadczenia wiem jednak, że błędy i pomyłki raz utrwalone drukiem, będą odtąd powielane (zwłaszcza w przypadku „nowych”, nieistniejących w rzeczywistości i błędnie podanych lub zlokalizowanych stanowisk), i nie pomogą tu żadne sprostowania. Jako przykład może posłużyć stanowisko *Ventenata dubia* z Ciężkowic, podane na podstawie okazu zielnikowego Gustawicza (KRA), zebranego według wszelkiego prawdopodobieństwa w miejscowości o tej nazwie położonej koło Jaworzna (obecnie w granicach tego miasta) – [DF 45], które zlokalizowane koło Tarnowa [mimo iż na etykietce zielnikowej brak takiej informacji] – EF 97 (Frey, Paszko 1998), tak zostało potraktowane również w omawianym opracowaniu.

Wielka szkoda, że mimo niewątpliwie dużego wkładu pracy Autorki, zaangażowaniu wielu osób (s. 7), pomocy finansowej w postaci grantu (2006–2010), istnienia obszernego wcześniejszego wykazu wraz z literaturą (Rostański,

Sowa 1987) i niemal kompletnej listy efemerofitów (Mirek et al. 2002) oraz ułatwień technicznych, jakimi nie dysponowali poprzednicy (wykorzystanie komputera i internetu), zakładanego celu nie udało się zrealizować. Jednocześnie błędne dane będą przyjmowane w dobrej wierze o ich prawdziwości i wykorzystywane dalej.

W zestawieniach/wykazach o charakterze kompilacyjnym najważniejszą rzeczą jest pełne uwzględnienie wszystkich istotnych informacji znajdujących się w wykorzystanych źródłach i ogłoszenie ich w takiej formie, aby mogły takie źródła zastąpić, a czytelnik/użytkownik nie miał co do tego żadnych wątpliwości. Dlatego też, z uwagi na liczne braki, opuszczenia, błędy i nieścisłości trudno uznać omawiane opracowanie za monograficzne, krytyczne, rzetelne i w pełni wiarygodne. Nasuwa ono również uwagi o charakterze polemicznym, które wykraczają jednak poza ramy recenzji.

Mam nadzieję, że w tej ważnej sprawie zabiorą również głos botanicy zajmujący się florą synantropijną naszego kraju.

Na zakończenie chciałbym podkreślić, że brak gatunku na liście efemerofitów nie oznacza, iż nie posiada on takiego statusu w skali lokalnej, regionalnej, a także całej Polski.

Moje omówienie pragnę poświęcić pamięci Profesora RYSZARDA SOWY (1927–2006), zasłużonego badacza flory i roślinności synantropijnej i współautora „Alfabetycznego wykazu efemerofitów Polski”.

P.S.

Podczas dyskusji nad powyższymi uwagami w marcu b.r. Autorka zapewniła mnie, że wszystkie wątpliwości były konsultowane i wyjaśniane z kompetentnymi osobami, a mając podane źródła informacji każdy sam może sprawdzić, czy zawarte w nich dane przytoczono właściwie, czy też nie, co niniejszym przekazuję przyszłym użytkownikom monografii.

Janusz GUZIK

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- 9TH INTECOL INTERNATIONAL WETLANDS CONFERENCE, 3–8 VI 2012

Informacja: Ms. Mandy Stage, Conference Coordinator, Orlando, Florida, U.S.A

Tel. ++352 392 5930

E-mail: mstage@ufl.edu

<http://www.conference.ifas.ufl.edu/intecol>

- MOSS2012 AND THE 3RD INTERNATIONAL CONFERENCE ON MOLECULAR SYSTEMATICS OF BRYOPHYTES, 15–22 VI 2012

Informacja: The New York Botanical Garden, 2900 Southern Boulevard, Bronx, New York 10458, U.S.A.

Tel. +1 718 8178624

<http://www.regonline.com/builder/site/Default.aspx?EventID=1015479>

- VI INTERNATIONAL WEED SCIENCE CONGRESS – “DYNAMIC WEEDS, DIVERSE SOLUTIONS,” 17–22 VI 2012, HANGZHOU, CHINA

Informacja: Hong-Juan Huang, Institute of Plant Protection, CAAS, No. 2 West Yuanmingyuan Rd., Beijing 100193, CHINA

Tel. +86-10 628 15937

Fax: +86-10 628 15937

E-mail: iwsc2012local@wssc.org.cn

http://www.iwss.info/coming_events.asp

- III KONFERENCJA NAUKOWA Z CYKLU “MOKRADŁA I EKOSYSTEMY SŁODKOWODNE. FUNKCJONOWANIE, ZAGROŻENIA I OCHRONA”, 31–23 VI 2012

Informacja: Dr inż. Katarzyna Ignatowicz, Katedra Technologii w Inżynierii i Ochronie Środowiska, Politechnika Białostocka, ul. Wiejska 45a 15-351 Białystok

Tel. +85 7469644

Tel. kom. +728 998653

e-mail: konferencja.mokradla@gmail.com

<http://www.wb.pb.edu.pl>

- ANNIVERSARY CONFERENCE – “INTRODUCTION, CONSERVATION AND USE OF BIOLOGICAL DIVERSITY OF THE WORLD’S FLORA”,

DEDICATED TO THE 80TH ANNIVERSARY OF SSI “CENTRAL BOTANICAL GARDEN OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF BELARUS”, 19–22 VI 2012

Informacja: Dr. Lyudmila V. Goncharova, Central Botanical Garden of NAS of Belarus, 220012, Minsk, 2v Surganova str., BELARUS

Tel. +375 17 2841483

Fax: +375 17 2841484,

E-mail: hbc@bas-net.by

<http://cbg.org.by>

- 7TH SYMBIOSIS CONGRESS – “THE EARTH’S VAST SYMBIOSPHERA”, 22–28 VII 2012

Informacja: Prof. dr hab. Katarzyna Turnau, Instytut Nauk o Środowisku, Uniwersytet Jagielloński, ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków

Tel. +12 664 51 55

Fax: +12 664 69 12

E-mail: katarzyna.turnau@uj.edu.pl

<http://www.eko.uj.edu.pl/symbiosis>

- 13TH INTERNATIONAL PALYNOLOGICAL CONGRESS (IPC XIII–2012) AND 8TH INTERNATIONAL ORGANISATION OF PALAEOBOTANY CONFERENCE (IOPC IX–2012), 23–30 VIII 2012

Informacja: IPC/IOPC2012 Congress Management Office (Hikaru Takahara), at Laboratory of Forest Vegetation Dynamics, Kyoto Prefectural University, 1-5, Hangi-cho, Shimogamo, Sakyo-ku, Kyoto, 606-8522 JAPAN

Tel./Fax: +81 75 703 5683

E-mail: ipciopc2012@kpu.ac.jp

<http://www.psj3.org/en/index.htm>

- PLANT BIOLOGY CONGRESS, 29 VII – 3 VIII 2012

Informacja: Ms. Katja Lemke, Kongress & Kommunikation gGmbH, Hugstetter Straße 55, 79106 Freiburg, GERMANY

Tel. +49 761 21680818

Fax: +49 761 21680817

E-mail: lemke@kongress-und-kommunikation.de

<http://www.plant-biology-congress2012.de/home.html>

- INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AQUATIC PLANTS – “PLANTS IN HYDROSYSTEMS: FROM FUNCTIONAL ECOLOGY TO WEED RESEARCH”, 27–31 VIII 2012

Informacja: Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań

Tel. +61 8466415, +61 8466520
 Fax: +61 8466510
 E-mail: aquaticplants@up.poznan.pl
<http://www.aquaticplants2012.pl>

● 5TH ESA EUROPEAN SYMPOSIUM ON AEROBIOLOGY, 3–7 IX 2012

Informacja: Dorota Myszkowska, 5ESA 2012, Department of Clinical and Environmental Allergology, Śniadeckich 10, 31–531 Kraków
 Tel./fax: +12 2431122
 E-mail: dmyszkow@cm-uj.krakow.pl
<http://www.5esa.cm-uj.krakow.pl>

● WORLD CONSERVATION CONGRESS, 6–15 IX 2012, JEJU, REPUBLIC OF KOREA

Informacja: Congress Secretariat, IUCN, Rue Mauverney 28, 1196 Gland, Switzerland
 Tel. +41 22 999 0336
 Fax: +41 22 9990002
 E-mail: congress@iucn.org
<http://www.iucnworldconservationcongress.org>

● 8TH EUROPEAN CONFERENCE ON ECOLOGICAL RESTORATION, 9–14 IX 2012

Informacja: Professional Event & Congress Organiser, 5. května 65, 140 21 Prague 4, CZECH REPUBLIC
 Tel. +420 261 174 308
 E-mail: info@ecer2012.eu
<http://www.ecer2012.eu>

● 2ND BIODIVERSITY OF THE MEDITERRANEAN EXPERIMENT WORKSHOP – “GOZO INTERNATIONAL BIODIVMEX WORKSHOP: MEDITERRANEAN BIODIVERSITY, CONSERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT”, 9–15 IX 2012, GOZO, MALTA

Informacja: Prof. Thierry Gauquelin, Equipe Diversité et Fonctionnement : des Molécules aux Ecosystèmes Institut Méditerranéen de Biodiversité et d'Ecologie UMR 7263 CNRS, 237 IRD, Université d'Aix-Marseille, Centre Saint-Charles – Case 4, Bâtiment Sciences Naturelles – 1er étage 3, place Victor Hugo, 13331 Marseille Cedex 03, FRANCE
 Tel. +33 4 13551225
 Fax: +33 4 13551151
 E-mail: thierry.gauquelin@imbe.fr
<http://biodivmex.imbe.fr>

● 19TH AUSTRALIAN ORCHID CONFERENCE, 11–16 IX 2012

Informacja: The Secretary, 19th Australian Orchid

Conference, P O Box 576, Morley 6062, WESTERN AUSTRALIA

Tel. +61 0417 903 280
 E-mail: bruce@pegasusconsulting.org
http://www.waorchids.iinet.net.au/19th_AOC_Conference.htm

● XXI MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA “CZŁOWIEK I PRZYRODA W KARPATACH – PRZEKSZTAŁCENIA KRAJOBRAZU, KONKURENCJA O PRZESTRZEŃ I ZASOBY NATURALNE”, 13–15 IX 2012

Informacja: Stanisław Kucharzyk, Bieszczadzki Park Narodowy, Bełska 7, 38-700 Ustrzyki Dolne
 Tel. +13 4611091
 Fax: +13 4613062
 E-mail: skucharzyk@bdpn.pl
<http://www.bdpn.pl/>

● SYMPOSIUM “THE EAST ASIAN FLORA AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF THE WORLD’S VEGETATION”, 23–27 IX 2012

Informacja: Symposium Secretariat, Botanical Garden-Institute FEB RAS, Vladivostok 690024, RUSSIA
 Tel. +7 423 2388041; +7 914 7038565
 Fax: +7 423 2388041
 E-mail: krestov@biooil.ru
<http://www.geobotanica.ru/symposium>

● 2ND INTERNATIONAL CONFERENCE AND WORKSHOP *PLANT – THE SOURCE OF RESEARCH MATERIAL*, 18–20 X 2012

Informacja: Lubelskie Towarzystwo Wspierania Nauk Farmaceutycznych, Lublin
 E-mail: ltwnf@ltwnf.nets.pl
<http://www.ltwnf.org>

● 13TH INTERNATIONAL ASSOCIATION OF BOTANICAL GARDENS CONFERENCE – “BOTANICAL GARDENS FOR SCIENCE AND PRACTICE OF PLANT SCIENCES AND ECOLOGY”, 13–15 XI 2012

Informacja: Secretariat of 13th IABG Conference, c/o South China Botanical Garden, Chinese Academy of Sciences, 1190, Tianyuanlu, Tianhe, Guangzhou, Guangdong, 510520, CHINA
 Tel. +86 20 85232311
 Fax: +86 20 85232311
 E-mail: huangruilan@scbg.ac.cn
<http://www.iabg2012.com>

- 11TH INTECOL CONGRESS – ECOLOGY: INTO THE NEXT 100 YEARS, 18–23 VIII 2013

Informacja: Intecol 2013, c/o Congrex UK Ltd, 26–28 Hammersmith Grove, London W6 7BA, UNITED KINGDOM

Tel. +44 20 88341014

Fax: +44 20 88341151

E-mail: info@intecol2013.org

<http://www.intecol2013.org>

- 10TH INTERNATIONAL CONGRESS OF PLANT PATHOLOGY (ICPP 2013) – “BIOSECURITY, FOOD SAFETY AND PLANT PATHOLOGY: THE ROLE OF PLANT PATHOLOGY IN A GLOBALIZED ECONOMY”, 25–30 VIII 2013

Informacja: ICPP2013 Congress Secretariat, Room 406, Plant Protection Building, China Agricultural University, No. 2 Yuanmingyuan Xilu, Haidian District, Beijing 100193, CHINA

Tel. +86 10 62731025, 86 10 62732049

Fax: +86 10 62813785

E-mail: lihui@cspp.org.cn

<http://www.icppbj2013.org>

- XIV INTERNATIONAL CONGRESS OF MYCOLOGY, 27 VII – 1 VIII 2014, MONTREAL, CANADA

Informacja: e-mail: iums3014@nrc-cnrc.gc.ca

<http://www.montrealiums2014.org>

- 10TH INTERNATIONAL MYCOLOGICAL CONGRESS, 3–8 VIII 2014

Informacja: Lekha Manoch, Bangkok Convention Center, Bangkok, THAILAND

e-mail: agrlkm@ku.ac.th

- 9TH EUROPEAN PALAEOBOTANICAL – PALYNOLOGICAL CONFERENCE, 2014

Informacja: Evelyn Kustatscher, Museum of Nature South Tyrol, Bindergasse 1, 39100 Bozen/Bolzano, ITALY

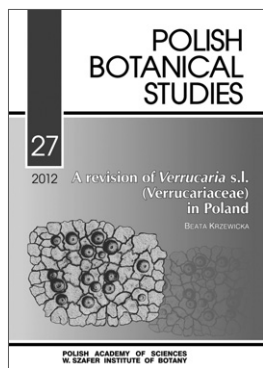
Tel. +39 0471 412960

Fax: +39 0471 412979

E-mail: Evelyn.Kustatscher@naturmuseum.it

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

LITERATURA BOTANICZNA • BOTANICAL LITERATURE

B. KRZEWICKA 2012. A revision of *Verrucaria* s.l. (Verrucariaceae) in Poland. Polish Botanical Studies, Vol. 27, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, ss. 143. ISSN: 0867-0730; ISBN: 978-83-62975-06-8. Cena 29,90 zł.

W tomie przedstawiono pierwsze monograficzne opracowanie krytycznego rodzaju *Verrucaria* s.l. w Polsce. Wieloletnie badania autorki wykazały, że tradycyjnie ujmowany rodzaj reprezentują 62 gatunki należące do siedmiu obecnie wyróżnianych rodzajów: *Bagliettoa* (4 gatunki), *Hydropunctaria* (3), *Parabagliettoa* (3), *Placopyrenium* (3), *Verrucaria* (43), *Verrucula* (4) i *Verruculopsis* (2). Dla wszystkich gatunków podano pełne opisy morfologiczne i anatomiczne, charakterystyki ekologiczne i rozmieszczenie geograficzne, a zagadnienia szczegółowe przedyskutowano w krytycznych notach. Zaproponowano także szereg istotnych rozstrzygnięć taksonomicznych. Zamieszczono ponadto klucze do identyfikacji rodzajów i poszczególnych grup gatunków. Monografia jest bardzo bogato ilustrowana barwnymi fotografiami przedstawiającymi pokrój i/lub szczegóły anatomiczne omawianych gatunków. W części końcowej zamieszczono krytyczną listę badanych gatunków oraz indeks naukowych nazw porostów.

Dystrybucja: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. 12-4241731, fax: 12-4219790, e-mail: wydawnictwa@botany.pl

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

56 ZJAZD

POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO

24-30.06.2013 Olsztyn

Informacja i kontakt

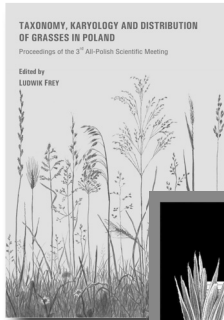
PROF. DR HAB. CZESŁAW HOŁDYŃSKI
Przewodniczący Oddziału Olsztyńskiego PTB
Katedra Botaniki i Ochrony Przyrody
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Plac Łódzki 1, 10-727 Olsztyn
tel.: +(48) 89 523 34 94, fax: +(48) 89 523 35 46

DR ELŻBIETA EJDYS
Sekretarz 56. Zjazdu PTB
Katedra Mykologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ul. Michała Oczapowskiego 1A, 10-719 Olsztyn
tel.: +(48) 89 523 42 96, fax: +(48) 89 523 42 95

MGR INŻ. MAGDALENA WOŹNIAK
Sekretarz 56. Zjazdu PTB
Katedra Botaniki i Ochrony Przyrody
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Plac Łódzki 1, 10-727 Olsztyn
tel.: +(48) 89 523 34 94, fax: +(48) 89 523 35 46

DR MAGDALENA KUCEWICZ
Skarbnik 56. Zjazdu PTB
Katedra Botaniki i Ochrony Przyrody
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Plac Łódzki 1, 10-727 Olsztyn
tel.: +(48) 89 523 49 27, fax: +(48) 89 523 35 46

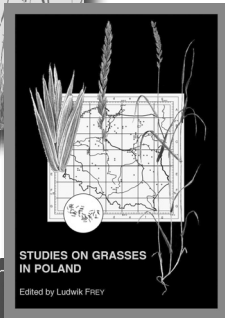
e-mail: biuro@zjazd56ptb.olsztyn.pl
<http://zjazd56ptb.olsztyn.pl>

Taxonomy, karyology and distribution of grasses in Poland
Fragmenta Floristica et Geobotanica, Supplementum 7, 1999

Ludwik Frey (ed.)

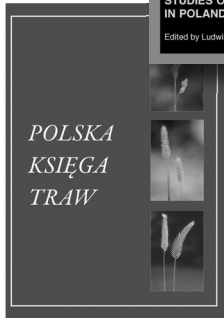
ISBN: 83-85444-72-6

Studies on grasses in Poland (2001)

Ludwik Frey (ed.)

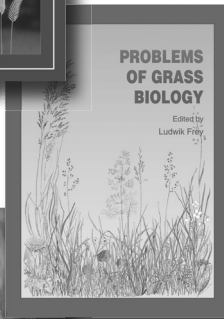
ISBN: 83-85444-86-6

Polska księga traw (2002)

Ludwik Frey (red.)

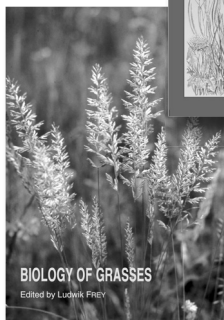
ISBN: 83-908973-1-8

Problems of grass biology (2003)

Ludwik Frey (ed.)

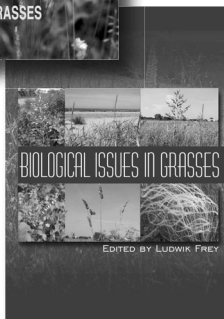
ISBN: 83-85444-29-7

Biology of grasses (2005)

Ludwik Frey (ed.)

ISBN: 83-89648-30-X

Biological issues in grasses (2007)

Ludwik Frey (ed.)

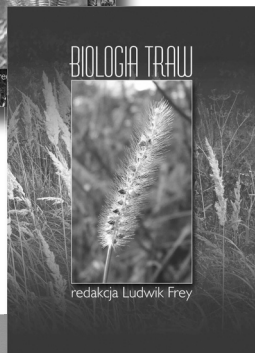
ISBN: 978-83-89648-61-7

Księga polskich traw (2007)

Ludwik Frey (red.)

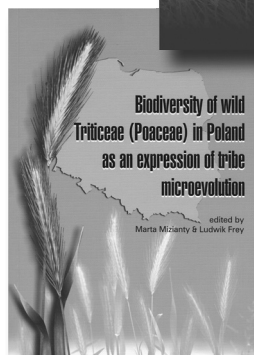
ISBN: 978-83-89648-63-1

Biologia traw (2007)

Ludwik Frey (red.)

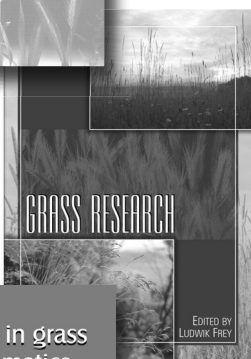
ISBN: 978-83-89648-57-0

Biodiversity of wild Triticeae (Poaceae) in Poland as an expression of tribe microevolution (2007)

Marta Miziany & Ludwik Frey (eds)

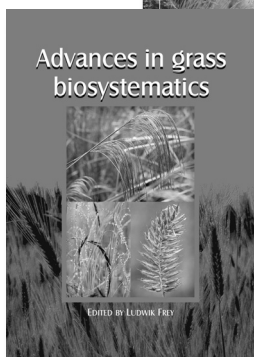
ISBN: 978-83-89648-53-2

Grass research (2009)

Ludwik Frey (ed.)

ISBN: 978-83-89648-77-8

Advances in grass biosystematics (2011)

Ludwik Frey (ed.)

ISBN: 978-83-62975-02-0

Dystrybucja i sprzedaż

Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN

ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków

tel./fax: 12 4241731; fax: 12 4219790; e-mail: wydawnictwa@botany.pl